

NESESSIIVIRAKENTEEEN ELOTONTARKOITTEISEN SUBJEKTIN
SIJANVAIHTELU

Suomen kielen
pro gradu -tutkielma
Oulun yliopisto
16.5.2019

Ella Tikkala

SISÄLLYS

1. JOHDANTO	1
1.1. Tutkielman aihe	1
1.2. Aikaisempi tutkimus	3
2. MENETELMÄT JA AINEISTO	8
2.1. Kyselytutkimus menetelmänä	8
2.2. Kyselylomakkeen esittely	11
2.3. Aineiston esittely	17
3. TEORIA	21
3.1. Nesessiivirakenne	21
3.2. Spesifisyys, epäspesifisyys ja geneerisyys	23
3.3. Lauserakenteet kognitiivisessa kieliopissa ja konstruktiokieliopissa	26
3.4. Ankkurointi	29
4. ANALYYSI	32
4.1. Nominatiivisubjektin käyttötilanteet avovastauksissa	32
4.2. Nominatiivisubjektin luontevuus nesessiivirakenteessa	39
4.3. Nominatiivisubjektin käyttötilanteet monivalinnoissa	47
4.4. Geneerisyys ja spesifisyys nesessiivirakenteessa	54
4.5. Yhteenveto	57
5. PÄÄTÄNTÖ	63
LÄHTEET	66
LIITE	

1. JOHDANTO

1.1. Tutkielman aihe

Tutkin pro gradu -tutkielmassani nesessiivirakenteen elotontarkoitteisen subjektin sijanvaihtelua. Suomen kielen nesessiivirakenne ilmaisee yleensä velvollisuutta, välttämättömyyttä tai suositeltavuutta. Nesessiivirakenne on esimerkiksi *veden pitää kiehua*. Nesessiivirakenteessa on kielenhuollon normin mukaisesti genetiivisubjekti, kuten edellä olevassa esimerkissä *veden*. Predikaattina on joko verbi (*pitää*) tai verbin ja nominin liitto (*on pakko*) sekä A-infinitiivin perusmuoto (*kiehua*). Predikaattina voi olla myös verbi-liitto, jossa on *olla*-verbi sekä passiivin VA-partisiippi, kuten *on oltava*, *on tehtävä*. (VISK 2008 § 505, 1581.)

Kielenhuollon normin mukaan nesessiivirakenteella on genetiivisubjekti, kuten lauseessa *valojen pitää palaa*. Genetiivisubjektin rinnalla esiintyy kuitenkin yleisesti normista poikkeavia nominatiivisubjekteja, esimerkiksi *valot pitää palaa*. (VISK 2008 § 920.) Aiemmissa tutkimuksissa (esim. T. Itkonen 1974; Laitinen 1992; Autio 2014) on keskitytty lähinnä siihen, millaiset subjektin tarkoitteet saavat sijakseen genetiivin ja millaiset nominatiivin. Elollistarkoitteisten subjektien sijamuotojen jakautumista on perusteltu subjektin tarkoitteen vastuullisuudella ja agenttiivisuudella (T. Itkonen 1974: 392; Laitinen 1992: 13–14; Vilkuna 2000: 286–287). Elottomien subjektien tarkoitteiden sijamuotojen vaihtelua ei ole selitetty yhtä systemaattisesti

Nesessiivirakenteen subjekteja on tarkasteltu pitkälti jakamalla niiden tarkoitteita elottomiin ja elollisiin. Aiemmin asiaa tutkineet ovat esittäneet, että suuri osa nesessiivirakenteen nominatiivisubjekteista on elottomia tai ei-agenttiivisia toimijoita (T. Itkonen 1974: 392; Laitinen 1992: 80; Vilkuna 2000: 286–287). Genetiivisubjektilla ilmaistu velvollisuus nähdään sen sijaan subjektin tarkoitteen omana velvollisuutena. Genetiivisija merkitsee siis yleensä elollista ja agenttiivista subjektin tarkoitetta. Terho Itkonen (1974: 392) esittää velvollisuudesta kertovana esimerkkiparina seuraavat lauseet:

- (1) *Lasten pitää olla kilttejä*
- (2) *Lapset pitää olla kilttejä*

T. Itkosen mukaan esimerkissä (1) lasten odotetaan käyttäytyvän kiltisti eli kiltteys on lasten velvollisuus. Esimerkissä (2) kiltteys taas nähdään lasten ominaisuutena. Esimerkki (2) voisi olla myös osa dialogia ja jatkaa jälkimmäistä repliikkiä: ”– Saako sinne tuoda lapsiakin? – Saa, mutta ne...” (T. Itkonen 1974: 392.)

Aiempi Terho Itkosen (1974) kehittämä minimipari osoittaa merkityseron, jonka elollis-tarkoitteisen subjektin sijanvalinta aiheuttaa. Myös Laitinen (1992) tarkastelee tutkimuksessaan, miten nominatiivi- ja genetiivisubjektit jakautuvat erilaisissa nesessiivirakenteissa. Nominatiivisubjektia käytetään yleensä intransitiivisissa lauseissa, joissa subjektin tarkoite on eloton. Elottomia subjektin tarkoituksia on kuitenkin myös kielenhuollon normin mukaisesti genetiivisijaisina. (Vilkuna 2000: 286–287; T. Itkonen 1974: 392; Laitinen 1992: 80.) Olen pro gradu -tutkielmassani kiinnostunut siitä, millaisia ehtoja liittyy elottomien subjektintarkoitteiden sijanvalintaan ja miten rakenteen merkitys muuttuu, kun subjektin sijamuoto muuttuu. Olen kerännyt tutkielmani aineiston kyselylomakkeella, sillä olen kiinnostunut myös siitä, miten kyselytutkimusmenetelmää voi hyödyntää nesessiivirakenteen sijanvaihtelun tutkimuksessa.

Tutkimuskysymykseni ovat seuraavat:

1. Millaisissa nesessiivirakenteissa nominatiivi on luonteva elotontarkoitteisen subjektin sija kyselytutkimuksen tuottaman aineiston perusteella?
2. Millaisessa kielenkäyttötilanteessa nominatiivia käytetään nesessiivirakenteen elotontarkoitteisen subjektin sijana?
3. Millaiseen tilanteeseen nominatiivisubjektillisella nesessiivirakenteella viitataan vuorovaikutuksessa?
4. Millaista tietoa kyselytutkimuksella voi saada nesessiivirakenteen subjektin sijanvaihtelusta?

Hypoteesini on, että kun subjektin sijamuoto muuttuu, myös nesessiivirakenteen merkitys muuttuu jollain tavalla. Tutkimukseni teoriapohjan muodostavat kognitiivinen kielioppi sekä kognitiivinen konstruktiokielioppi, joiden mukaan täydellistä synonymiaa ei ole olemassa. Näin ollen muutos muodossa tarkoittaa myös jonkinlaista muutosta merkityksessä. (Goldberg 1995: 67; Langacker 1987: 12.) Esittelen teorian luvussa 3. Tarkastelen subjektin sijanvaihtelua lauseen geneerisyyden ja spesifisyyden kautta. Avaan käsitteet luvussa 3.2. Oletukseni mukaan nominatiivisijaisen subjektin sisältävä nesessiivirakenne käsitetään geneerisempänä kuin genetiivisubjektillinen nesessiivirakenne. Oletukseni

taustalla on oma intuitioni sekä Laitisen (1992: 182) huomiot siitä, että nominatiivisubjektien tarkoitteet ovat yleensä geneerisiä tai epäspesifejä. Oletan myös, että vuorovaikutustilanne vaikuttaa sijamuodon valintaan. Kognitiivisen kieliopin käsite ankkuripaikka (*ground*) sisältää puhujan, kuulijan ja heidän vuorovaikutuksensa sekä puhetilanteen välittömät olosuhteet, kuten ajan ja paikan (Langacker 1999: 218). Ankkuroinnista kerron enemmän luvussa 3.4.

Keräsin aineistoni kyselytutkimuksella, sillä halusin kieliyhteisön näkökulman tutkimusongelmaani. Kyselyä varten hain inspiraatiota korpuksesta, jotta kyselyssä käyttämäni esimerkkilauseet vastaisivat mahdollisimman hyvin aitoja kielenkäyttötilanteita. Rajasin kyselyyn kopula- ja intransitiivilauseita, sillä niissä nominatiivisijainen subjekti esiintyy yleisimmin (esim. T. Itkonen 1974: 392). Laitisen (1992: 98) mukaan transitiiviverbit ovat harvinaisia elottomien subjektien yhteydessä. Koska tutkielmani näkökulma rajautuu elottomiin subjektin tarkoitteisiin, transitiivilauseet eivät ole tarkoituksenmukaisia. Esimerkkilauseissa ei ole myöskään eksistentiaalilauseita, sillä niissä nominatiivi on normaali sijamuoto (VISK 2008 § 920). Aineistoa ja metodia käsittelen tarkemmin luvussa 2.

Olen rajannut kyselyni nesessiivirakenteet siten, että verbiketjussa on *pitää*-verbi. Hakanen (1993: 178–181) kertoo *pitää*-, *tulla*- ja *täytyä*-verbien olevan yleisimmät nesessiiviverbit Lauseopin arkiston yleiskielen aineistossa sellaisissa rakenteissa, jotka ovat muotoa (*jonkun*) *pitää* / *tulee* / *täytyy olla t. tehdä (jotakin)*. Laitisen (1992: 28) mukaan *pitää*-, *täytyä*- ja *tarvita*-verbit ovat yleisimmin käytettyjä nesessiiviverbejä. Hänen aineistossaan lukumääräisesti eniten esiintyvät verbit *pitää* (3 500 esimerkkiä) ja *täytyä* (1 230 esimerkkiä). *Pitää*-verbi on perusteltu valinta, sillä se on yleisimpien nesessiiviverbien joukossa.

1.2. Aikaisempi tutkimus

Nesessiivirakenteen subjektin sijamuotoon on kiinnitetty huomiota 1800-luvulta alkaen. Jo Yrjö Koskisen (1860: 95) mukaan nominatiivi on mahdollinen nesessiivirakenteen subjektin sijamuoto verbin ollessa merkitykseltään intransitiivinen, esimerkiksi *Suuret*

muutokset pitää tapahtuman. Myös Setälä (1883) on esittänyt Koillis-Satakunnan kansankieltä tutkiessaan, että nesessiivirakenteissa esiintyy nominatiivisubjekteja, vaikka ne eivät ole eksistentiaalisia. Setälän mukaan kyse on siitä, että sijamuodolla halutaan osoittaa, ettei teko ole tapahtunut esineen oman toiminnan seurauksena, kuten lauseessa *Lehmät pitää tulla auringonlaskun aikaan kotiin.* (Setälä 1883: 138.) Näiden huomioiden jälkeen murteiden syntaksin tutkijat ovat kiinnittäneet huomiota nominatiivisubjekteihin, jotka esiintyvät ei-eksistentiaalisissa nesessiivirakenteissa. Norminvastaiset muodot on kuitenkin ohitettu nimittämällä niitä poikkeuksiksi. Vasta Terho Itkonen (1967) on ottanut asiaan kantaa, sillä hänen mukaansa olisi mahdollista, että genetiivi olisi tullut nesessiivirakenteen sijaksi vasta 1800-luvulla. Itkonen laittoi Kielilautakunnan pohtimaan normin uudelleen muotoilua, mutta normi on jätetty ennalleen, ja sama normi pätee edelleen. (Laitinen 1992: 11–12.)

Lea Laitinen on tutkinut nesessiivirakennetta ja sen subjektia väitöskirjassaan *Välttämättömyys ja persoona. Suomen murteiden nesessiivisten rakenteiden semantiikkaa ja kielipiippia* (1992). Laitinen on tutkinut ilmiön esiintymistä suomen murteissa. Hänen tutkimuksensa pyrkii selittämään sitä, miksi nominatiivi on mahdollinen nesessiivirakenteen sija. Hän tutkii myös sitä, millaisia sijanvalintaa ohjaavia tekijöitä on. Laitisen tutkimuksen näkökulma muodostuu erilaisten hypoteesien pohjalta. Hänen tutkimuksensa taustalla on subjektin rooli suhteessa finiitti- ja infinitiiviverbiin, nesessiivisen predikaatin modaalitulkinnat sekä subjektin tarkoitepiirteet. (Laitinen 1992: 24.) Laitinen on tutkinut subjektin tarkoitepiirteitä agenttiivisuushypoteesin pohjalta. Tämän hypoteesin mukaan genetiivillä merkittäisiin agenttiivisessä roolissa olevaa subjektia. (Laitinen 1992: 12–14.) Agenttiivisuushypoteesi pohjautuu Terho Itkosen tulkintaan, jonka mukaan nominatiivisubjekti esiintyy yleisesti intransitiivilauseissa ja on epätoiminnallinen (T. Itkonen 1974: 391).

Laitisen tutkimuksen (1992: 80) mukaan hänen aineistossaan *täytyy-*, *pitää-* ja *tarvitsee-* rakenteiden nominatiivisubjekteista 71,5 % on elotontarkoitteisia ja 25,5 % elollistarkoitteisia. Genetiivisubjekteista taas 11,8 % on elotontarkoitteisia ja 88,2 % elollistarkoitteisia. Nominatiivi on siis useammin elotontarkoitteisen subjektin sijamuoto, kun taas genetiivi elollistarkoitteisen. Sekä elollis- että elotontarkoitteisia subjekteja esiintyy kuitenkin molemmissa sijamuodoissa. Mikäli agenttiivisuushypoteesi olisi täysin toimiva selitys, ei

nominatiivisubjekteissa pitäisi olla lainkaan elollistarkoitteisia subjekteja eikä genetiivisubjekteissa elotontarkoitteisia.

Laitinen on jakanut aineistonsa lauseet erilaisiin ryhmiin. Ei-eksistentiaalisia *olla*-verbillisiä tapauksia ovat sellaiset lauseet, jotka eivät Laitisen tulkinnan mukaan ole predikatiivirakenteita, kuten *täytyy miehet olla aina tienestissä*. Toisessa ryhmässä on predikatiivisia *olla*-verbillisiä rakenteita, joihin on laskettu mukaan myös predikatiiviadverbiaalit, kuten lause *yläaina täytyy aina ollal lyhempi ku ala-aina*. Kolmannessa ryhmässä on tilanmuutosverbejä, joiden subjektit käyvät läpi sisäistä tilanmuutosta ja ovat ei-agentiivisia, kuten lauseessa *perunajauho täytyy vähän kiahattaa*. Neljännessä ryhmässä on muita intransitiivitapauksia, joissa subjektit ovat usein selvästi toiminnallisessa tai aloitteellisessa roolissa, kuten lauseessa *kon isän pit nousta ylys*. Viidennessä ryhmässä on transitiivilauseita, esimerkiksi *ihte täyty hävetä nuoret, niinkun vanhakkin*. (Laitinen 1992: 68, 75.) Elotontarkoitteisia subjekteja on Laitisen aineistossa sekä genetiivi- että nominatiivimuotoisina kaikissa hänen käyttämissään ryhmissä.

Olen kiinnostunut tutkielmassani erityisesti elotontarkoitteisista subjekteista. Laitisen mukaan elotontarkoitteinen subjekti saa usein sijamuodokseen genetiivin silloin, kun toiminnan taustalla voidaan nähdä ulkopuolinen aloitteentekijä. Laitinen toteaa kuitenkin, että osa elotontarkoitteisista subjekteista saa genetiivin sijakseen myös ollessaan muutoksenalaisia. Hänen mukaansa elottomilla olioilla aspektuaalisella merkityksellä on ehkä suurempi merkitys sijaanvalinnassa kuin patientin roolisemantiikalla. Aspektuaalinen merkitys voi olla esimerkiksi se, että muutoksissa myös jokin tulos on mahdollinen. (Laitinen 1992: 105–106.) Laitinen on tutkimuksessaan tehnyt myös sen huomion, että nominatiivisijainen subjekti on usein tarkoitteeltaan geneerinen, monikollinen, kollektiivinen tai muuten epäspesifinen. Hänen mukaansa havainto koskee sekä eloton- että elollistarkoitteisia subjekteja. Geneerisiä subjektin tarkoitteita on Laitisen aineistossa myös genetiivimuotoisina. (Laitinen 1992: 85, 97, 182.)

Toinen nesessiivirakenteen subjektin sijaan liittyvä tutkimus on Siina Aution pro gradu -tutkielma *Nesessiivirakenteet tamperelaisnuorten puhekielessä. Morfosyntaktis-semanttinen analyysi* (2014). Aution aineistona on tamperelaisten nuorten haastattelupuhe 1990- ja 2010-lukujen alussa. Hän on keskittynyt siihen, millainen suhde on

nesessiivirakenteen subjektin sijalla ja subjektin semantiikalla. Hän on jakanut subjektit kuuteen kategoriaan niiden semanttisten roolien mukaan ja muodostanut kategorioista rooliparit. Roolit, joista hän on muodostanut rooliparit, ovat samankaltaisia sekä syntaktisesti että semanttisesti. Rooliparit ovat agentti ja aktori, teema ja patientti sekä kokija ja vastaanottaja. (Autio 2014: 5, 68–74.)

Agentti ja aktori ovat Aution tutkimuksessa inhimillisiä tai kollektiivisia toimintaan kykeneviä entiteettejä. Näissä ryhmissä genetiivi on selkeästi yleisempi sijamuoto, sillä nominatiivisijainen subjekti esiintyy vain yhdessä tapauksessa. Teeman ja patientin kategorioissa inhimilliset ja kollektiiviset subjektin tarkoitteet ovat lähes aina genetiivissä, kun taas elotontarkoitteisten subjektien sijana on useammin nominatiivi. Autio kuitenkin mainitsee, että elollis- ja elotontarkoitteisten subjektien sijamuotona esiintyy sekä genetiiviä että nominatiivia. Kokijan ja vastaanottajan roolikategorioissa subjektin tarkoitteet ovat elollisia. Muutamaa poikkeusta lukuun ottamatta sijamuoto on näissä kategorioissa genetiivi. (Autio 2014: 70–77.) Aution tutkimuksen mukaan nominatiivisijainen nesessiivirakenteen subjekti on tamperelaisnuorten puheessa elinvoimainen, joskin elotontarkoitteisiin subjekteihin erikoistunut sijamuoto. Aution mukaan hänen käyttämänsä semanttiset kategoriat antavat tukea myös Laitisen ja Itkosen esittämälle agenttiivisuushypoteesille. Hän kuitenkin toteaa, että subjektin semanttiset roolit eivät selitä täysin subjektin sijanvalintaa, sillä sekä genetiivi- että nominatiivisubjektia esiintyy jokaisessa semanttisessa kategoriassa. (Autio 2014: 78.)

Olen tutkinut nesessiivirakennetta ja sen subjektin sijanvaihtelua kandidaatintutkielmasani *Muutos pitäisi tapahtua vai Muutoksen pitäisi tapahtua? Nesessiivirakenteen subjektin sija keskustelupalstoilla* (Tikkala 2017). Myös Fanni Anttila on tehnyt kandidaatintutkielman *Järki pitäisi olla mukana vai Järjen pitäisi olla mukana? Nesessiivirakenteen subjektin sija sanomalehtikielessä* (Anttila 2017). Olen tutkinut nesessiivirakenteen subjektia 2000-luvun verkkokielessä. Tutkielmani aineiston olen kerännyt Korp-konkordanssihaakuohjelman Suomi24-korpuksesta. (Tikkala 2017: 6–7.) Anttilan (2017: 7) tutkimusaineisto on kerätty Korpin Kansalliskirjaston lehtikokoelman suomenkielisistä 2000-luvun lehdistä. Olemme Anttilan kanssa käyttäneet samanlaisia menetelmiä tutkielmissamme. Aineistot on analysoitu syntaktisesti jakamalla aineistojen lauseet monikäyttöisiin lause-tyyppeihin, joita ovat intransitiivi-, transitiivi- ja kopulalauseet. Tämän jälkeen aineisto

on jaettu myös semanttisesti Pajusta (2001) mukaillen tilan, teon ja tapahtuman ryhmiin. (Anttila 2017: 13–14; Tikkala 2017: 11–12.) Sekä minun tutkielmani että Anttilan tutkielma tukevat Laitisen (1992) tuloksia: nominatiivi on yleensä kopulalauseiden ja intransitiivilauseiden subjektin sija. Semanttisesti jaoteltuna aineistomme ovat osoittaneet, että nominatiivisubjektit ovat yleensä sellaisissa nesessiivirakenteissa, joissa on tapahtuma- tai tilaluokan verbi. (Anttila 2017: 25–26; Tikkala 2017: 23–25.)

Sekä Laitinen että Autio ovat tutkineet nesessiivirakenteen subjektia puhutussa kielessä. Laitisen aineistossa on kuitenkin myös murteella kirjoitettua tekstiä, niin sanottuja murrepakinoita. Laitinen arvelee, että tällaisissa murrepakinoissa kirjoittaja käyttää usein jopa liioiteltua tai vanhempaa murretta kuin murre sillä hetkellä todellisuudessa onkaan (Laitinen 1992: 29–30). Autio (2012: 2) on kerännyt aineistonsa haastattelemalla ja Laitinen (1992: 12) vanhasta murreaineistosta. Minun (2017) ja Anttilan (2017) tutkimusaineistot ovat korpuksesta kerättyä kirjoitettua kieltä. Pro gradu -tutkielmani täydentää nesessiivirakenteen subjektin tutkimuskenttää, sillä aineisto on kerätty kyselytutkimuksella, jolla voi selvittää kielenkäyttäjien näkemyksiä subjektin sijanvaihtelusta. Olen rajannut näkökulmani myös nimenomaan elottomiin subjektin tarkoitteisiin.

2. MENETELMÄT JA AINEISTO

Tässä luvussa esittelen käyttämäni menetelmät sekä aineistoni. Luvussa 2.1. kerron kyselytutkimuksesta menetelmänä ja perustelen, miksi olen kerännyt aineistoni kyselylomakkeella. Luvussa 2.2. esittelen kyselylomakkeen, jolla tämän tutkielman aineisto on kerätty. Lopuksi luvussa 2.3. kuvaan aineiston, jota olen käyttänyt tutkielmassani.

2.1. Kyselytutkimus menetelmänä

Aiemmin nesessiivirakenteen subjektin sijanvaihtelua tutkinut Laitinen (1992) on käyttänyt aineistonaan litteroitua murreaineistoa. Laitinen on tehnyt tutkimuksensa taustatestiksi kyselylomakkeen, mutta varsinainen aineisto on murreaineistoa. Myöhemmin pro gradu -tutkielman nesessiivirakenteen subjektin sijamuodosta tehnyt Autio (2014) taas on käyttänyt aineistonaan haastatteluissa nauhoittamaansa puhetta. Molempien aineistojen analysointi perustuu tutkijan intuitioon. Intuitio tarkoittaa tutkijan oman kielitajun hyödyntämistä. Kielitieteessä käytetään myös termiä introspektio. Käytän itse termiä intuitio, sillä intuitio kattaa puhujille yhteisen ja normatiivisen kielitiedon tarkastelun. Termi introspektio taas viittaa yksilön omaan, subjektiiviseen kokemukseen. (E. Itkonen 2003: 45–46.) Talmyn (2005) mukaan intuitio on kielenkäyttäjän tietoista huomion kohdistamista kielenpiirteisiin sellaisina kuin ne ovat hänet kognitiossaan. Kieltä koskeva intuitio ei ole vain lingvistien tutkimusmetodi, vaan se on arkipäiväinen asia ja kaikkien ihmisten kyky. Lingvisti on kuitenkin kehittänyt kielitajuaan ja voi sen avulla tarkastella kieltä tieteellisesti. (Huomo & Sivonen 2010: 34–35.) Yksi syy siihen, että valitsin menetelmäkseni kyselytutkimuksen, on se, että haluan saada kielenkäyttäjien käsityksiä tutkimusaiheestani. Olen tehnyt aiemmin kandidaatintutkielmani (Tikkala 2017) nesessiivirakenteen subjektin sijasta korpusaineiston pohjalta (ks. luku 1.2.), joten sen kokemuksen pohjalta koen, että kyselytutkimuksella voi olla paikkansa tutkimuksessa.

Kyselytutkimus on kokeellinen menetelmä. Kokeelliset menetelmät jaetaan koviin menetelmiin (*hard experiments*) ja pehmeisiin menetelmiin (*soft experiments*). Kovia menetelmiä ovat yleensä psykofysiologiset menetelmät, kuten erilaiset silmänliikemittaukset. Kovien menetelmien hyötyä on perusteltu niiden tarkkuudella ja objektiivisuudella.

Kielitieteen alalla voi olla kuitenkin ongelmallista tehdä merkittäviä lingvistisiä johtopäätöksiä fysiologisista tuloksista. Pehmeisiin menetelmiin kuuluu lähinnä kyselytutkimuksia. (Vanhatalo 2005: 28–29.) Käyttämäni menetelmä tässä tutkielmassa on siis osa pehmeitä kokeellisia menetelmiä. E. Itkonen ja Pajunen (2010) mukaan koehenkilöiden käyttö tuo tutkimukseen empiirisyyttä tai välttää eksperimentaalisuutta. Kyselytutkimus on empiiristä tutkimusta, sillä koehenkilöiden vastauksilla on tarkka ajallis–paikallinen sijainti ja vastauksista jää pysyvä jälki. (E. Itkonen ja Pajunen 2010: 75.)

Kyselytutkimuksia on käytetty yhteiskunnassa yleisesti ottaen paljon jo 1940-luvulta alkaen esimerkiksi poliittisten mielipiteiden tutkimuksessa, mutta kielitieteessä kyselytutkimus on vakiinnuttanut asemansa vasta myöhemmin (Vanhatalo 2005: 29). Kognitiiviseen kielitieteeseen muun muassa Gibbs on ollut tuomassa empiriaa. Suomessa lingvistiikassa kyselytutkimusta on alettu harjoittaa enemmän 1990-luvun lopulta lähtien. (E. Itkonen & Pajunen 2010: 81, 84.) Esimerkiksi Ulla Vanhatalo (2002) on tutkinut kielteistä tunnetta ilmaisevien suomen kielen verbien semantiikkaa ja Jarno Raukko (2002) *pitää*-verbin merkitystyyppejä kyselytutkimuksilla.

Gibbs (2007: 3–5) kyseenalaistaa tutkijan intuitioon luottamisen. Yksi syy tähän on se, että eri tutkijoiden intuitiot samasta aiheesta voivat vaihdella. Tämä voi tuoda mieleen kysymyksen siitä, kenen intuitioon pitäisi luottaa. Kognitiivisen psykologian harjoittajat kritisoivatkin kognitiivisia kielitietelijöitä siitä, että yhden ihmisen intuitiolle annetaan liikaa arvoa. (Gibbs 2007: 3–5.) Yksittäisen tutkijan intuitio ei voi olla joka suhteessa luotettava (E. Itkonen & Pajunen 2010: 88). Intuition käyttöön liittyy ongelmia niin objektiivisuuden, luotettavuuden kuin validiudenkin näkökulmista katsottuna (Vanhatalo 2005: 27). Raukon (2002: 356) mukaan tutkija ei voi aina olettaa kieli-intuitionsa vastaavan kaikkien kielen puhujien intuitiota. Liian yksinkertaisen asian tutkiminen kyselytutkimusmenetelmällä ei kuitenkaan ole tarkoituksenmukaista tai järkevää (E. Itkonen & Pajunen 2010: 90). Osa kielitieteen tutkijoista on sitä mieltä, että jos kielenkäyttäjän intuitio kyseenalaistetaan epävarmana jossain asiassa, on se epävarmaa jokaisessa asiassa. E. Itkonen ja Pajunen (2010: 89) kutsuvat väitettä ajatusharhaksi. He kuvaavat intuitiivista kielellistä tietoa jatkumona, joka kulkee ehdottoman varmasta ehdottoman epävarmaan. Ehdottoman varmoihin tapauksiin riittää yhden tutkijan intuitio, eikä kyselytutkimusta tällöin kannata järjestää. Esimerkiksi sanoilla *koira* ja *jos* on täysin eri merkitykset.

Jos joku aloittaa ehtolauseen sanalla *koira*, voidaan olla yhtä mieltä siitä, että hän tekee selkeän virheen. (E. Itkonen & Pajunen 2010: 89.) Tutkimusaiheeni sijoittuu tällaisella jatkumolla epävarmaan päähän, sillä aiemmista tutkimuksista huolimatta nesessiivirakenteen subjektin sijanvaihtelua ei ole vielä täysin pystytty selittämään. Kun kielellinen intuitio on epävarmaa, on perusteltua käyttää menetelmää, jolla saa tietoa useamman kielenkäyttäjän käsityksistä.

Kyselytutkimuksen taustalla on ajatus siitä, että kielenpuhujien kommunikaatio perustuu intersubjektiivisuuteen. Intersubjektiivisuus tarkoittaa sitä, että kielelliset merkitykset syntyvät yksilöiden välisestä neuvottelusta ja kommunikaatiosta. Kokoamalla yksittäisten kielenkäyttäjien subjektiiviset käsitykset yhteen voidaan löytää puhujille yhteiset käsitykset. (Raukko 1999: 89.) Ihmisten välinen kielellinen kommunikaatio perustuu siis kielellisten konventioiden ja intuitioiden yhteisymmärrykseen (Raukko 1994: 37). Kielellisten merkitysten voi ajatella olevan intersubjektiivisia enemmän kuin subjektiivisia tai objektiivisia. Kielellinen yhteisymmärrys voi saada kielenkäyttäjän kokemaan, että kyseessä olisi objektiivinen näkemys. Näin ei kuitenkaan ole, sillä kielenkäyttäjän kohdatessa erilaisen kulttuurin edustajan huomaa hän merkityssysteemien erilaisuuden. (Raukko 1994: 37, 1999: 89.) Intersubjektiivisuudessa on pohjimmiltaan kyse siitä, että kielenkäyttäjät uskovat, että heidän käyttämänsä merkitykset ovat hyväksytyjä ja tunnettuja yhteisössä (Raukko 2003: 161).

Kyselytutkimusmenetelmä on saanut osakseen kritiikkiä yleensä korpuslingvistiikkaan ja tutkijan intuitioon nojautuvilta tahoilta. Kritiikkiä on esitetty menetelmän objektiivisuudesta ja luotettavuudesta. Erityisesti on kritisoitu sitä, kuinka tutkija vaikuttaa kyselytutkimukseen ja sen tulosten tulkintaan: tutkija voi saada tulokseksi sitä, mitä haluaa. Toinen kritiikin kohde on ollut menetelmän validius. Kyselytutkimusmenetelmä ei tutki luonnollista kieltä, vaan asetelma on keinotekoinen. Koehenkilöiden laatu ja määrä vaihtelevat, eikä kyselyjä ole tehty niin paljon, että niistä voisi tehdä yleistyksiä. Tilastolliset menetelmät voivat myös esittää tulokset puolueellisesti, tai osa tuloksista voidaan piilottaa. Kolmas kritiikin kohde on ollut menetelmän hyödyllisyys. Kritisoijien mukaan kyselytutkimus ei tarjoa mitään uutta ja menetelmä vie aikaa, vaivaa ja on kallista. (Vanhatalo 2005: 33.)

Vanhatalo (2005: 33–35) muistuttaa kuitenkin, että vastaavanlainen kritiikki koskee kaikkia aloja sekä kaikkia menetelmiä. Tutkijan on tiedostettava nämä ongelmat ja pyrittävä välttämään niitä. On myös tärkeää, että jos menetelmä ei sovi jonkin asian tutkimiseen, täytyy siitä luopua. Olen tässä tutkielmassa kiinnostunut testaamaan kyselytutkimusmenetelmän toimivuutta nesessiivirakenteen subjektin sijanvaihtelun tutkimuksessa. Mielestäni kyselytutkimukseen liittyy haasteita ja ongelmia, mutta se tarjoaa myös mahdollisuuksia ja hyötyjä. Kysely täytyy suunnitella huolellisesti ja siten, ettei tutkija ohjaa vastaajien valintoja (Vanhatalo 2002: 353). Olen kiinnittänyt tähän huomiota kyselyä suunnitellessani. Vastaajalle on monipuolisesti vaihtoehtoja, eikä mikään tehtävänannossa ohjaa vastaajaa valitsemaan hypoteesini mukaista vaihtoehtoa. Lisäksi pyrin pitämään tehtävien esimerkkilauseet sellaisina, ettei vastaaja voi alkaa miettiä, millaisia vastauksia kyselylomakkeella voitaisiin etsiä. Korostan, että oikeita ja väriä vastauksia ei ole. Luotettavan kyselytutkimuksen tulee myös olla toistettavissa (Vanhatalo 2002: 353). Kyselytutkimukseni on toistettavissa kenen tahansa tutkijan toimesta.

Käytän tutkimuksessani kyselytutkimusmenetelmää, sillä koen, ettei oma intuitioni riitä selvittämään nesessiivirakenteen subjektin sijanvaihtelun tuottamia merkityseroja. Ihmisen sosiaalisessa elämässä on kyse kollektiivisesta maailmankuvasta, ja yhteisö päättää merkityksen myös kielessä. Jos tutkimuksen taustalla on oletus siitä, että tutkittavasta aiheesta on jonkinlaista kollektiivista, yhteisöllistä tai intersubjektiivista tietoa, on kyselytutkimus relevantti tutkimusmenetelmä. (Vanhatalo 2005: 29.) Raukon (1994: 61) mukaan tutkija voi esittää helpommin väitteitä, jotka pohjautuvat hänen omaan intuitioonsa, jos myös informanttien intuitiot ovat samansuuntaisia. Jotta asiasta voidaan puhua intersubjektiivisena ilmiönä, tarvitaan tutkimukseen empiirisiä metodeja, kuten haastatteluja tai kyselytutkimuksia (Rauko 1994: 49). Myös E. Itkosen ja Pajusen (2010: 78–79) mukaan kyselytutkimusmenetelmällä on paikkansa, kun yhden lingvistin intuitio ei välttämättä riitä.

2.2. Kyselylomakkeen esittely

Kyselylomaketta suunnitellessa täytyi huomioida monia asioita. Kiinnitin paljon huomiota lomakkeen pituuteen. Liian pitkä kysely jää vastaajalta helposti kesken, tai hän täyttää sen huolimattomasti. Vastaamiseen ei myöskään saa kulua kohtuuttoman paljon aikaa. Lisäksi on tärkeää tehdä kyselylle mahdollisimman selkeä ja helppokäyttöinen ulkoasu sekä pohtia tarkasti, millaisen ohjeistuksen kysymyksiin laittaa: tehtävänantojen pitäisi olla selkeitä, mutta ei johdattelevia. (Valli 2015: 43–44.) Käytin suunnitteluvaiheeseen paljon aikaa ja otin huomioon niin muodolliset ja ulkoasulliset seikat kuin senkin, kuinka varoa kompastumasta kyselytutkimusmenetelmän saamaan kritiikkiin (ks. luku 2.1.).

Kyselylomakkeen jokainen tehtävä oli vastaajalle pakollinen, sillä halusin aineistoni koostuvan kokonaan täytetyistä lomakkeista. Kyselyssä ei voinut palata taaksepäin. Päädyin tähän siksi, etten halunnut vastaajan vertailevan vastauksiaan tai ottavan monivalintatehtävistä mallia avoimiin tehtäviin. Vastaajalle kerrottiin alusta alkaen, että kysymyksiin vastataan yksi kerrallaan eikä kyselyssä ole edellinen-painiketta. Kyselyn ylälaidassa näkyi palkki, jolla kyselyn etenemistä pystyi seuraamaan. Seurantapalkki näkyy kuvassa 1. Uskon, että seurantapalkki motivoi vastaamaan loppuun asti, sillä siitä vastaaja näki konkreettisesti, että kysely eteni koko ajan.

KUVA 1. Vasemmalla seurantapalkki ennen kyselyyn vastaamisen aloittamista. Oikealla seurantapalkki sen jälkeen, kun yli puolet kyselystä on täytetty.

Tutkimukseni kyselylomake koostui avokysymyksestä, jossa oli kaksi erillistä kohtaa, sekä kolmesta monivalintatehtävästä, joissa oli jokaisessa useampi vastattava kohta (ks. liite). Ajattelin, että nesessiivirakenteen subjektin sijamuotojen välinen merkitysero voi olla vastaajalle vaikea kielentää, joten pidin painopisteen monivalintatehtävissä. Osassa tehtävistä vastaajalla oli mahdollisuus perustella vastaustaan avoimeen tekstikenttään. En antanut missään tehtävässä vastaajalle vaihtoehtoa ”en osaa sanoa”. Vanhatalon (2002: 346) tutkimuksessa ”en osaa sanoa” -vaihtoehto kerääntyi tietyille vastaajille, sillä

kolmasosa ei käyttänyt sitä lainkaan, kun taas kolmasosa vastasi ”en osaa sanoa” lähes puoleen kysymyksistä. ”En osaa sanoa” voi olla siis vaihtoehto, joka kertoo enemmän vastaajasta itsestään kuin tutkittavasta asiasta.

Ensimmäisenä kysyin vastaajan taustatiedot eli iän, sukupuolen, äidinkielen ja asuinpaikkakunnan. Varsinainen kysely alkoi avokysymyksellä (liite, tehtävä 1). Avokysymykset olivat heti lomakkeen alussa, vaikka usein sanotaan, että alussa olisi hyvä olla helppoja lämmittelykysymyksiä (Valli 2001: 30). Halusin kuitenkin vastaajien omasanaisia kuvauksia ennen monivalintakysymyksiä, jotta monivalintojen vaihtoehdot eivät ohjaisi vastaajaa avokysymyksissä. Ensimmäinen tehtävänanto kuului seuraavasti:

1. Kuvaile, millaisessa tilanteessa alla olevia lauseita voitaisiin mielestäsi käyttää. Voit miettiä esimerkiksi, onko lause kirjoitettua kieltä (Missä lause lukee? Kuka sen on kirjoittanut?) vai puhuttua kieltä (Millainen vuorovaikutustapahtuma on? Kuka puhuu ja kenelle?).

Tehtävään 1 sisältyi kaksi eri lausetta: *Matkapuhelin pitää olla pois päältä lentokoneessa* ja *Uutinen pitäisi perustua faktoihin*. Ensimmäisellä tehtävällä oli tarkoitus saada vastaaja kuvailemaan erilaisia tilanteita, joissa esimerkkilauseita voitaisiin hänen mielestään käyttää. Molempien lauseiden subjektit olivat nominatiivissa, sillä jos toinen olisi ollut normin mukaisesti genetiivissä, olisi vastaaja voinut alkaa helposti kiinnittää liikaa huomiota tutkittavaan piirteeseen eli subjektiin. Halusin huomioida tehtävässä eri moduksia, joten toiseen lauseeseen valitsin preesens- ja indikatiivimuotoisen *pitää*-verbin ja toiseen preesens- ja konditionaalimuotoisen *pitäisi*-verbin.

Pohdin aluksi, laittaisinko kyselyyn lainkaan avotehtäviä. Päädyin kuitenkin siihen, että avokysymyksistä voisi olla hyötyä, sillä ne voivat inspiroida tutkijaa ja niiden analysointi on mahdollista monella eri tavalla (Valli 2001: 46). Koen, että avoimet kysymykset toivat hyvää lisätietoa tutkimukseeni. Avointen kysymysten huonoihin puoliin lukeutuu esimerkiksi se, että vastaaja ei välttämättä vastaa kysyttyyn asiaan ja vastaukset voivat olla epätarkkoja. Lisäksi niiden analysointi on työlästä. (Valli 2001: 46.) Nämä huonot puolet näkyivät aineistossani. Joukossa oli vastauksia, joissa ei vastattu kysyttyyn asiaan. Analysointi vei myös huomattavasti enemmän aikaa kuin monivalintakysymyksien analysointi.

Analysoin kaikki avoimet vastaukset laadullisen sisällönanalyysin avulla. Sisällönanalyysissa vastauksia luokitellaan ja lajitellaan, minkä jälkeen niitä voidaan esitellä määrällisesti. Aineiston sisällön luokittelu voi kuitenkin olla vaikeaa, sillä osa vastauksista voi olla monitulkintaisia. (Alanen 2011: 151.) Avokysymyksiin saamissani vastauksissa toistuivat pitkälti samankaltaiset vastaukset. Ensimmäisessä tehtävässä suurin osa informanteista vastasi antamiini apukysymyksiin (onko lause puhuttua vai kirjoitettua kieltä) tai kommentoi lauseen luontevuutta. Osa vastaajista kuvaili tilanteita todella tarkasti, jolloin luokittelu vaati enemmän vaivaa ja tarkempia luokkia. Avoimien kysymysten analysointi veikin enemmän aikaa kuin suljettujen kysymysten analysointi. Ensimmäisen tehtävän vastausten luokittelussa tarkastelin esimerkiksi sitä, oliko lause vastaajan mielestä puhuttua vai kirjoitettua kieltä, millaisessa tilanteessa se esiintyi, oliko kyseessä keskustelu vai yhdensuuntainen ohjeistus ja oliko teksti virallista vai epävirallista.

Toisessa tehtävässä (liite, tehtävä 2) vastaajaa pyydettiin arvioimaan lauseen luontevuutta asteikolla. Tehtävä oli muodostettu Likertin asteikoksi, jossa asteikon eri portaat oli nimetty. Yleensä asteikossa on vaihtoehtoja pariton määrä ja keskellä on neutraali vaihtoehto. (Valli 2015: 57.) Omassa kyselylomakkeessani päädyin kuitenkin pitämään vastausten vaihtoehtojen määrän parillisena, jolloin täysin neutraalia vaihtoehtoa ei ollut. Päädyin tähän siksi, että näkisin paremmin, kallistuisivatko vastaajat eri virkkeiden kohdalla enemmän luontevan vai epäluontevan puolelle. Toisella tehtävällä halusin selvittää, millaisissa virkkeissä nominatiivisubjekti koettiin luontevimmaksi. Asteikossa oli numerot yhdestä neljään. Tehtävänanto oli seuraavanlainen:

2. Alla on erilaisia virkkeitä. Arvioi asteikolla, kuinka luontevalta suomen kieleltä virke mielestäsi kuulostaa. Halutessasi voit myös perustella vastauksiasi virkkeen alapuolella olevassa tekstikentässä. Tehtävässä ei ole oikeita eikä vääriä vastauksia. Asteikon numerot tarkoittavat seuraavaa:

- 1 = ei lainkaan luonteva
- 2 = ei kovin luonteva
- 3 = melko luonteva
- 4 = täysin luonteva

Luontevuustehtävässä oli yhteensä yhdeksän erilaista virkettä, joiden luontevuutta vastaaja arvioi. Halutessaan vastaaja pystyi perustelemaan valintaansa. Perusteluja toiseen tehtävään tuli yhteensä 453 kappaletta. Yksittäisessä virkkeessä oli keskimäärin 50

perustelua. Luontevuustehtävän virkkeet rakensin siten, että hypoteesieni pohjalta osan virkkeistä pitäisi tuntua luontevimmilta: joissain virkkeissä esimerkiksi ajan ja paikan viitepisteitä oli paljon, jolloin virkkeellä ilmaistu tilanne oli spesifinen ja hypoteesini mukaan epäluontevampi nominatiivisubjektillisena. Joissain virkkeissä viitepisteitä ei ollut lainkaan, jolloin virkkeellä ilmaistu tilanne oli geneerinen ja hypoteesini mukaan tuntuisi vastaajista luontevimmilta nominatiivisubjektillisina. Huomioin tehtävässä myös eri aikamuotoja ja moduksia. *Pitää*-verbi esiintyi indikatiivin preesensissä, indikatiivin imperfektissä ja konditionaalin preesensissä. Myös A-infinitiivimuotoiset verbit valitsin tarkasti siten, että ne olivat keskenään erilaisia. Kaikissa toisen tehtävän virkkeissä oli nominatiivisubjekti, sillä normin mukainen genetiivisubjekti olisi todennäköisesti ollut luonteva kaikenlaisissa virkkeissä.

Kyselyn kolmannessa tehtävässä (liite, tehtävä 3) oli kyse vuorovaikutustilanteesta. Tehtävässä oli nesessiivisiä virkeitä, joiden alla oli erilaisia tilannekuvauksia. Tilannevaihtoehtoja oli yhteensä neljä. Vastaajaa pyydettiin valitsemaan yksi tai kaksi tilannekuvauksista, jotka hänen mielestään sopivat parhaiten esimerkkilauseeseen. Tehtävässä pystyi valitsemaan enintään kaksi tilannetta, vaikka useampi vaihtoehto olisi voinut tuntua sopivalta. Halusin, että vastaaja pystyi valitsemaan useamman kuin yhden vaihtoehdon, jotta näin, millaisia tilannekuvauksia vastaajat suosivat. En kuitenkaan halunnut antaa mahdollisuutta vastata kaikkia vaihtoehtoja, sillä tällöin vastaaja olisi voinut pitää kaikkien vaihtoehtojen valitsemista helppona tapana vastata. Halutessaan vastaaja pystyi myös perustelemaan valintaansa. Perusteluja kolmanteen tehtävään tuli yhteensä 368 kappaletta. Yhtä virkettä perusteltiin keskimäärin 41 kertaa. Kolmannen tehtävän tehtävänanto oli seuraavanlainen:

3. Seuraavaksi näet erilaisia virkeitä. Näet virkkeet yksi kerrallaan. Seuraava-painikkeella pääset etenemään kyselyssä.

Virkkeiden alapuolella on kuvauksia tilanteista, joissa niitä voitaisiin käyttää. Valitse mielestäsi lauseeseen parhaiten sopiva tilanne tai tilanteet. Voit valita 1–2 vaihtoehtoa, vaikka useampi vaihtoehto voi tuntua sopivalta. Halutessasi voit myös perustella vastauksiasi vastausvaihtoehtojen alapuolella olevaan tekstikenttään. Tehtävässä ei ole oikeita ja vääriä vastauksia.

Tehtävässä oli yhteensä yhdeksän kohtaa. Virkkeissä oli tasaisesti niitä *pitää*-verbin aikamuotoja ja moduksia, joita käytin tutkielmassani: kolmessa virkkeessä oli *pitää*-verbin

indikatiivin preesens (*pitää*), kolmessa puhekielinen konditionaalin preesens (*pitäis*) ja kolmessa indikatiivin imperfekti (*piti*). Lisäksi virkkeissä oli yhtä usein tilaa ja tapahtumaa ilmaisevia A-infinitiivimuotoisia verbejä sekä *olla*-verbejä. Tilannekuvausvaihtoehdot olivat erilaisia. Kaksi vuorovaikutustilannetta oli sellaisia, joissa viitattiin geneeriseen tilanteeseen. Kahdessa vuorovaikutustilanteessa viitattiin spesifiseen tilanteeseen. Lisäksi vaihtelua oli siinä, tapahtuiko vuorovaikutus kasvatusten vai oliko kielenkäyttö kirjallista sekä oliko vuorovaikutus yhdensuuntaista vai oliko osanottajia useampia. Tilannekuvauksia olivat esimerkiksi *Opiskelija muistuttaa kaveriporukkaansa, kun on maksanut heidän tulevan Kroatian-matkansa varausmaksun ja Aurinkomatkojen nettisivuilla mainitaan matkan varauksen ohjeissa*. Näistä ensimmäinen edusti tilannetta, jossa oli tiettyjen henkilöiden välinen vuorovaikutustapahtuma tietystä asiasta, joka tapahtui tietynä aikana. Kyseessä oli siis tilannekuvaus, jossa viitattiin spesifiseen tilanteeseen: spesifiseksi kutsutaan tuttua asiaa, eli osanottajat tietävät, mistä puhutaan (ks. luku 3.2.). Tilanteessa oli myös temporaalisia viitepisteitä, sillä keskustelu tapahtui tiettyinä aikana. (Vilkuna 1992: 77, 137.) Toinen esimerkki sen sijaan edusti geneeriseen tilanteeseen viittaavaa vuorovaikutusta. Ohjeet saavat usein geneerisen tulkinnan (esim. Laitinen 1992: 19; VISK 2008 § 1407). Tilanteessa ei myöskään ollut samanlaista kuulijajoukkoa tai aikaviitteitä, sillä ohjeen tai ilmoituksen voi vastaanottaa kuka tahansa, milloin tahansa.

Kyselylomakkeen neljännessä tehtävässä (liite, tehtävä 4) tarkastelin suoraan lauseen geneerisyyttä ja spesifisyyttä. Neljännessä tehtävässä oli mukana myös genetiivisubjektillisiä nesessiivirakenteita, jotta pystyin katsomaan, jakautuivatko nominatiivi- ja genetiivisubjektit eri tavoin. Tehtävässä oli erilaisia nesessiivisiä lauseita ja kaksi vaihtoehtoa, joiden perusteella lauseet luokiteltiin. Toinen vaihtoehtoista oli nimetty sanalla *yleistetty* ja toinen sanalla *ainutkertainen*. *Ainutkertainen* tarkoitti kyselyssäni spesifistä, *yleistetty* taas geneeristä. Päätin korvata termit *spesifinen* ja *geneerinen* sanoilla, joiden ajattelin olevan vastaajille tutumpia ja helpommin ymmärrettäviä. Valitsin sanat sillä perusteella, miten Vilkuna (1992) ja Iso suomen kielioppi (VISK 2008) määrittelevät spesifisyyttä ja geneerisyyttä (ks. luku 3.2.). Neljäs tehtävä antoi tietoa siitä, mitkä lauseet vastaaja tulkitsi spesifiseksi ja mitkä geneerisiksi. Neljäs tehtävänanto oli seuraavanlainen:

4. Alapuolella on lauseita. Lajittele lauseet valitsemalla, onko lauseella ilmaistu tilanne mielestäsi ainutkertainen vai yleistetty. Oikeita ja vääriä vastauksia ei ole, ja molemmat vaihtoehdot voivat tuntua sopivilta.

Kaikissa kyselyn tehtävien esimerkkilauseissa oli erilaisia A-infinitiivimuotoisia verbejä, sillä näin pystyin tarkastelemaan, vaikuttiko A-infinitiivimuotoinen verbi sijanvalintaan. Verbien valitsemisessa käytin apuna Pajusen (2001) verbiluokittelua tila- ja tapahtuma-verbeihin. Palaan tarkemmin valitsemiini verbeihin analyysin yhteydessä luvussa 4.

Kaikkien suljettujen kysymysten (liite, tehtävät 2, 3 ja 4) analyysissa käytin kuvailevaa tilastollista analyysia ja raportointia, jossa kyselyn sisällön havainnot esitetään tilastoina (Alanen 2011: 154). Tein informanttien valitsemien vastausten pohjalta tulkintoja tutkimusaiheeseeni liittyen. Monivalintakysymyksiin tulleet perustelut luokittelin samaan tapaan kuin avoimien kysymysten vastaukset. Lisäksi vertailin perusteluja valittuihin monivalintakohtiin ja tarkastelin, millaisia havaintoja niiden pohjalta voi tehdä.

2.3. Aineiston esittely

Keräsin aineistoni kyselylomakkeella (ks. liite), jonka esittelin kyselylomakkeen luvussa 2.2. Kyselylomakkeen laatimista varten tutkin Korp-konkordanssihakuohjelmalla Suomi24-korpusta. Etsin korpuksista erilaisia intransitiivi- ja kopulalauseita, joissa oli nesessiivirakenne, saadakseni inspiraatiota kyselyssä käyttämiini esimerkkeihin. Vanhatalo (2005: 31) toteaaakin, että usein korpuslingvistiikasta on apua kyselytutkimuksen ideoinnissa. Myös E. Itkonen ja Pajunen (2010) mukaan huolellisesti valmisteltu kyselytutkimus edellyttää korpuksen käyttöä, sillä kyselytutkimukset perustuvat tutkijan intuitiolle. Tutkija hakee korpuksista tukea intuitiopohjaisille valinnoilleen ja valmistelee tämän jälkeen kyselyn. (E. Itkonen & Pajunen 2010: 73.)

Tein kyselylomakkeen Webropol-ohjelmistolla. Päätin jo alussa, että levitän kyselyäni sähköisesti. Sähköisellä kyselylomakkeella on mahdollista tavoittaa iso joukko vastaajia kerralla (esim. Valli 2015: 49). Verkkokyselyn muita hyviä puolia ovat sen visuaalisuus ja mahdollisuus vaikuttaa tehtävätyyppeihin teknisillä keinoilla: halutessaan tutkija voi esimerkiksi estää kyselyssä takaisin päin palaamisen, jotta vastaaja ei voi vertailla vastauksiaan (Valli 2015: 47, 50–53). Jaoin ensin kyselylinkin omalla Facebook-aikajanalani 7.8.2018. Tämän jälkeen jaoin linkin Facebook-ryhmään nimeltä Suomen kieli on koti, metsä ja puutarha 14.8.2018. Ryhmässä oli 11.9.2018 jäseniä 2 638. Ryhmän

tarkoitus on edistää myönteistä suhtautumista suomen kielen käyttämiseen ja huoltamiseen. Yksi ryhmäläinen jakoi julkaisuni ryhmään nimeltä Yhdyssana on yhdyssana. Tässä ryhmässä oli 38 036 jäsentä 11.9.2018. Tämän ryhmän tavoite on hieman erilainen, sillä se on ihmisille, joita huolestuttaa suomen kielen rappio. Näiden kahden ryhmän ansiosta sain aineistoni kasaan muutamassa tunnissa.

Sain kyselylomakkeeseeni yhteensä 310 vastausta. Karsin aineistooni aluksi 300 vastausta. Poistin joukosta sellaisen lomakkeen (1 kpl), johon vastanneen henkilön äidinkieli ei ollut suomi. Poistin myös sellaisia lomakkeita, joihin vastaajat olivat kirjoittaneet vain aiheeseen liittymättömiä vastauksia ja perusteluja (4 kpl). Loput viisi lomaketta karsin pois satunnaisesti naisten vastausten joukosta, sillä naisvastaajia oli selvästi enemmän kuin miesvastaajia. 300 lomakkeen joukkoon oli jäänyt yksi lomake, jossa vastaaja ei ollut keskittynyt kysyttyihin asioihin. Näin aineistostani karsiutui vielä yksi lomake. Aineistoni koostuu siis 299 vastaajan loppuun asti täyttämästä kyselylomakkeesta. Jokainen informantti vastasi kyselyn jokaiseen kohtaan, sillä kaikki tehtävät olivat pakollisia. Eroa lomakkeen täytössä vastaajien välillä oli siinä, oliko vastaaja hyödyntänyt vapaaehtoisia perustelumahdollisuuksia. Lisäksi avokysymyksissä vastaukset erosivat toisistaan siinä, kuinka laajasti kysymyksiin oli vastattu.

Sosiaalinen media levityskanavana mahdollistaa suuren vastaajamäärän tavoittamisen suhteellisen lyhyessä ajassa ja vaivattomasti (esim. Valli 2015: 49). Toisaalta internetissä on nykyään myös ihmisiä, jotka kirjoittavat asiattomia kommentteja eivätkä keskity kysyttyyn asiaan. Kyselyyni vastattiin anonyymisti, joten osasin odottaa myös asiattomia vastauksia. Tällaisia tulikin, mutta kokonaisvastaajamäärään nähden hyvin vähän: 310 vastaajasta 5 eli 1,7 % oli selkeästi keskittynyt täysin muuhun kuin kyselyyn vastaamiseen. Esimerkeissä (3) ja (4) on sellaisia vastauksia, joiden perusteella olen poistanut aineistostani lomakkeita:

(3) Pidätkö sinä minusta?

(4) Mamut vittuun Suomesta.

Tilastomenetelmien parissa työskennelleen ja kyselytutkimusmenetelmää tutkineen Raine Vallin (2015: 49) mukaan sukupuoli ei vaikuta verkkokyselyiden vastausinnokkuuteen. Toteuttamassani kyselyssä sukupuoli ja vastausinnokkuus näyttivät kuitenkin

olevan yhteydessä: miesten vastauksia tuli huomattavasti vähemmän kuin naisten. Samoin toteaa myös Kynkäänniemi (2018: 24) pro gradu -tutkielmassaan. Hänen oli vaikeaa saada tarvittava määrä miesvastaajia, kun samassa ajassa naisvastaajia oli kolminkertainen määrä tarpeeseen nähden. Pysin levitysvaiheessa huolehtimaan, että kanavat, joita käytin, tavoittivat sekä miehiä että naisia. Siitä huolimatta miesten vastauksia tuli huomattavasti vähemmän.

Valitsin informanteiksi ainoastaan sellaiset vastaajat, jotka ilmoittivat äidinkielekseen suomen. Yksi informanteista ilmoitti olevansa kaksikielinen, ja hänen äidinkieliään ovat suomi ja ruotsi. En pitänyt tärkeänä saada yhtä paljon vastauksia miehiltä ja naisilta, sillä en halua tällä tutkimuksella selittää sitä, miksi kielenpuhujien käsitykset nesessiivirakenteen sijaanvalinnasta vaihtelevat. Olen kiinnostunut selvittämään yleiskuvaa nesessiivirakenteen erisijaisten subjektien työnjaosta. Halusin kuitenkin myös miehiltä mahdollisimman paljon vastauksia, jotta tutkimukseni ei perustu pelkästään naisten vastauksiin. 299 vastaajasta 248 (83 %) on ilmoittanut sukupuolekseen naisen, 49 (16 %) miehen ja 2 (1 %) muun sukupuolen. Sukupuolijakauma on näkyvissä taulukossa 1.

Informanttien välinen ikäjakauma on tasainen. Ikäjakauma näkyy taulukossa 1. Suurin osa informanteista (82,6 %) sijoittuu tasaisesti ikävuosille 20–59. 60–69-vuotiaita vastaajia on 12,7 % informanteista. Loput 4,7 % vastaajista jakautuvat 10–19-vuotiaisiin sekä 70–89-vuotiaisiin. Vastaajien keskimääräinen ikä on tasainen eri sukupuolten välillä: Naisvastaajien keski-ikä on 41,8 vuotta, miesvastaajien 42,0 vuotta ja muunsukupuolisten vastaajien 46,0 vuotta. Vallin (2015: 49) mukaan verkkokyselyissä innokkaimpia vastaajia ovat 15–25-vuotiaat. Kuten taulukosta 1 näkyy, minun verkkokyselyni poikkeaa tästä. Kyselyyn on vastannut eniten 20–29-vuotiaita (72 kpl eli 24 %), mutta luku ei ole huomattavasti suurempi kuin vanhemmilla vastaajilla. Alle 20-vuotiaita vastaajia sen sijaan on vähiten, vain 7 kappaletta eli 2,8 %.

TAULUKKO 1. Informanttien ikä- ja sukupuolijakauma.

IKÄ	NAISET		MUUT		MIEHET		YHTEENSÄ	
	kpl	%	kpl	%	kpl	%	kpl	%
10–19	7	2,8	0	0	0	0	7	2,3
20–29	61	24,6	0	0	11	22,5	72	24,0
30–39	50	20,1	0	0	11	22,5	61	20,4
40–49	47	19,0	1	50	12	24,5	60	20,1
50–59	45	18,2	1	50	8	16,3	54	18,1
60–69	32	12,9	0	0	6	12,2	38	12,7
70–79	5	2,0	0	0	0	0	5	1,7
80–89	1	0,4	0	0	1	2,0	2	0,7
YHTEENSÄ	248	100	2	100	49	100	299	100

Alueellisesti vastaajia oli joka puolelta Suomea. Ulkomailla ilmoitti asuvansa 3 % informanteista. Olen jakanut vastaajien ilmoittamat asuinpaikkakunnat maakunnittain. Suurimmat vastaajaryhmät ovat Pohjois-Pohjanmaa (24 %) sekä Uusimaa (26 %), jotka muodostavat yhdessä tasan puolet vastaajien asuinmaakunnista. Näiden maakuntien sisällä on useita eri kuntia. On hyvä, että isot ryhmät ovat täysin eri puolilta Suomea, sillä tästä voin päätellä, etteivät vastaukset edusta ainoastaan yhtä murrealuetta. Seuraavaksi suurimmat vastaajaryhmät ovat Lappi (9 %) sekä Pirkanmaa (8 %). Loput vastaajista sijoittuvat melko tasaisesti kaikkiin Suomen maakuntiin.

3. TEORIA

Tässä luvussa esittelen tutkielmani teoriataustan. Esittelen nesessiivirakenteen luvussa 3.1. Luvussa 3.2. avaam tarkemmin käsitteitä *spesifinen* ja *geneerinen*, sillä ne ovat tutkimukseni hypoteesien kannalta olennaisia käsitteitä. Määrittelen myös käsitteen *epäspesifinen*, vaikka se ei ole tutkielmani kannalta oleellinen käsite. Epäspesifisyys on kuitenkin tarpeen määritellä, kun käsittelyssä on spesifisyys ja geneerisyys. Luvussa 3.3. esittelen kognitiivisen kieliopin ja konstruktiokieliopin näkemyksiä lauserakenteista. Kognitiivisesta kieliopista esittelen erikseen ankkuroinnin luvussa 3.4., sillä ankkurointi on ollut ohjaava tekijä kyselylomakkeen laatimisessa sekä analyysissa.

3.1. Nesessiivirakenne

Nesessiivirakenne eroaa kieliopillisesti muista suomen kielen rakenteista. Nesessiiviverbit ovat aina yksikön kolmannessa persoonassa. Niillä ei siis ole esimerkiksi passiivi-, persoona- ja monikkotaivutusta. (Laitinen 1993: 153.) Myös nesessiivirakenteen subjekti eroaa suomen kielen prototyyppisestä subjektista. Prototyyppinen subjekti on nominatiivisijainen. Subjektin yhteydessä esiintyvä finiittiverbi laukaisee kongruenssin luvussa ja persoonassa, kuten lauseessa *Tahrat ovat tulleet viinipullosta*. Nesessiivirakenteen normin mukainen subjekti on genetiivimuotoinen eikä aiheuta kongruenssia, kuten lauseessa *Juhlien oli määrä jo alkaa*. (VISK 2008 § 910, 920.)

Nesessiivirakenteessa voi tietyissä tapauksissa olla nominatiivisubjekti kielenhuollon normin mukaisesti. Subjektin sijana voi olla nominatiivi silloin, kun subjekti sijaitsee verbin jälkeen, kuten lauseessa *Rahoituspäätöksiin tulisi ensisijaisesti vaikuttaa hakemusten tieteellinen taso*. Myös eksistentiaalisessa nesessiivirakenteessa subjekti on normin mukaisesti nominatiivimuotoinen, esimerkiksi lauseessa *Siellä pitäisi olla kahvitilaisuus* (VISK 2008 § 920). Laitisen (1992: 19) mukaan suuri osa hänen yleiskielisen aineistonsa intransitiivisista lauseista, joissa on nominatiivisubjekti, olisi mahdollista tulkita jollain tapaa eksistentiaalisiksi, kuten *Vallankumous kai täytyy tapahtua ennen kuin meillä aletaan valmistaa lapsille naamareita*.

Osa nesessiivirakenteista esiintyy ilman subjektia, eli niillä on nollasubjekti. Yleensä tällaiset nesessiiviset lauseet tulkitaan ihmistä koskevaksi, kuten lauseessa *Täällä pitäisi siivota*. (VISK 2008 § 1354.) En käsittele tutkimuksessani nesessiivirakenteita, joiden nominatiivisubjekti on normin mukainen tai joilla on nollasubjekti. Olen kiinnostunut tutkimaan sellaisia nesessiivirakenteita, joissa on nominatiivisubjekti, vaikka normin mukainen muoto olisi genetiivi. Sellaiset nesessiiviset lauseet, joissa ei ole subjektia tai joiden subjektit ovat normitetusti nominatiivisijaisia, eivät siis ole tutkimukseni kannalta oleellisia.

Nesessiivirakennetta voi jäsentää eri tavoin. Sillä on normin mukaisesti genetiivisubjekti, joka voidaan katsoa joko finiittiverbin tai infinitiivin ykkösargumentiksi. Jos subjektin katsotaan olevan infinitiivin ykkösargumentti, korostuu subjektin agenttiivisuus. Jos taas subjektin katsotaan olevan modaaliverbin ykkösargumentti, korostuu kokijuus tai kohteena oleminen. (Jaakola 2004: 259.) Leinon (2015: 235–237) mukaan nykyisin genetiivisubjekti nähdään kuitenkin koko nesessiivirakenteen subjektina. Muita genetiivisubjektin sisältäviä rakenteita ovat permissiivirakenne (*Antakaa minun olla!*), temporaalirakenne (*Lähdemme aamun koittaessa*), agenttipartisiippiirakenne (*äidin tekemät lihapullat*) ja referatiivirakenne (*Kuulin Karoliinan lähteneen*). Näissä rakenteissa genetiivisubjekti on aina selkeästi infinitiivisen verbin subjekti.

Nesessiivirakenteet voi jaotella eri tyyppeihin predikaatin mukaan. Jaakola (2004) on jaotellut nesessiivirakenteet kolmeen tyyppiin. Ensimmäinen tyyppi on modaaliverbikonstruktio, jonka predikaattina on yksipersonainen modaaliverbi, kuten *pitää*, *täytyy*, *tarvitsee* tai *tulee*. Toinen tyyppi on kopulallinen kokijarakenne, jossa predikaattina toimii yhtymä *on* + NP ~ AP. Esimerkki tällaisesta predikaatista on *on pakko* tai *on välttämättöntä*. Näissä kahdessa rakennetyypissä on myös ensimmäisen infinitiivin eli A-infinitiivin lyhyt muoto, kuten lauseessa *Minun on pakko lähteä*. Kolmas tyyppi on nesessiivinen liittomuoto, esimerkiksi *on mentävä*. Tutkimuksessani tarkastelen nesessiivirakenteita, joissa on modaaliverbikonstruktio, sillä se on Jaakolan aineiston tyypillisin nesessiivirakennetyyppi. (Jaakola 2004: 258.)

3.2. Spesifisyys, epäspesifisyys ja geneerisyys

Suomen kielen substantiivilausekkeet ovat tyypillisesti referentiaalisia eli viittaavia. Tämä tarkoittaa sitä, että puhuja viittaa substantiivilausekkeella johonkin todellisen tai kuvitellun maailman olentoon. Olento, johon puhuja viittaa, on substantiivilausekkeen tarkoite. (VISK 2008 § 1406.) Tarkoite voi olla joko spesifinen, epäspesifinen tai geneerinen. Vilkuna (1992) ja Iso suomen kieliooppi (VISK 2008) käsittelevät spesifisyyttä, epäspesifisyyttä ja geneerisyyttä pitkälti substantiivilausekkeen tarkoitteen kautta. Vilkuna (1992) puhuu myös predikaatin spesifisyydestä ja geneerisyydestä. Tutkimuksessani ajattelen kuitenkin spesifisyyden, epäspesifisyyden ja geneerisyyden liittyvän koko lauseen ilmaisemaan tilanteeseen enkä ainoastaan subjektin tarkoitteeseen tai predikaattiin.

Erityiseen tarkoitteeseen viittaamista on semantiikassa kutsuttu **spesifisyydeksi**. Spesifiseksi tulkittavassa tilanteessa puhujalla siis oletetaan olevan jokin erityinen tarkoite mielessään tai hän ainakin tietää, mikä tarkoite on kyseessä. (Vilkuna 1992: 77.) Spesifisyyden määrittelyyn liittyy suomen kielessä usein kontekstitekijöitä (Vilkuna 1992: 19). Minun tutkimuksestani puuttuu kielellinen konteksti, sillä kyselylomakkeessa on yksittäisiä virkkeitä. Kyselylomakkeessani kuitenkin luon ja pyydän vastaajia miettimään erilaisia tilannekonteksteja, joissa vastaajien mielestä nominatiivisubjektillinen nesessivirakenne voisi esiintyä. Spesifisyys ei aina seuraa kontekstitekijöitä, sillä määräisyyden ilmaiseminen on puhujan valinta. Esimerkiksi kaunokirjallisuudessa lukija voidaan pakottaa sisään kuvattuun maailmaan, vaikkei kontekstia ole esitelty. Selkeimmin tämä näkyy artikkelikielessä, esimerkiksi englannissa. Määräinen artikkeli *the* ilmaisee lukijalle, että tekstissä oleva tarkoite on määräinen, vaikkei sitä ole aiemmin esitelty. Vilkuna myös huomauttaa, että vaikka suomen kielessä ei ole artikkeleja, saadaan suomennoksessa välittymään sama tunnelma. (Vilkuna 1992: 19.)

Useissa kielissä spesifisyyttä ilmaistaan artikkeleilla. Suomen kielessä ei ole artikkeleja, joten tutkimuksissa on keskitytty siihen, millä muilla tavoin suomessa ilmaistaan tilanteen tuttuutta. Spesifisyyden on nähty liittyvän lähinnä subjektin ja osittain objektin sijainvaihteluun. (Vilkuna 1992: 1.) Tarkoitteen spesifisyyden määrittelyyn on olemassa suomen kielessä myös joitain kielellisiä kriteereitä. Yksi näistä on *eräs/yks*-rakenne.

Tämä tarkoittaa sitä, että spesifisen tarkoitteen eteen voi lisätä sanan *eräs* tai *yks*. Lauseesta *eräs mies tuli eilen toimistoon* käy ilmi, että *mies* on spesifinen, sillä sen eteen voidaan lisätä sana *eräs*. (Vilkuna 1992: 77.) *Eräs*-sanaa on käytetty englannin *a-* tai *an-*artikkelin vastineena, mutta paremmin se sopii nimenomaan tilanteeseen, jossa kirjoittaja tai puhuja tietää, mistä on kysymys, mutta lukijalle tai kuulijalle tilanne jää epä määräiseksi (Rautala 1978: 43).

Epäspesifissä ilmauksessa kyse ei ole mistään erityisestä ja tietystä tarkoitteesta. Esimerkiksi lauseessa *Minä haluan jonkin pianon* on epäspesifinen *piano*, sillä kyseessä ei ole mikään tietty piano. (Vilkuna 1992: 77–80.) Sellaiset kontekstit, joissa lauseen ilmaisema asiointi on hypoteettinen ja epävarma, suosivat epäspesifistä tulkintaa. Tällainen konteksti on esimerkiksi futuurisessa lauseessa *Huomenna Markku ostaa polkupyörän*. Lauseen ilmaisema polkupyörän ostaminen ei ole vielä tapahtunut, joten on mahdollista, ettei Markku ostakaan polkupyörää. (Vilkuna 1992: 89, 94.) Suomen kielessä esiintyvä nollapersoonaa on alettu mieltää epäspesifiksi persoonaksi. Se ei ole korvattavissa millään tiettyllä subjektilla tai puheaktipronominilla. (Visapää 2008: 69.) Tutkielmassani ei ole mukana lauseita, joissa on nollapersoonaa. Epäspesifisyys ei ole oleellinen asia tutkimuksessani, sillä käsittelen nesessiivirakenteiden spesifisyyttä ja geneerisyyttä. Geneeriset lauseet ovat aina epäspesifejä, joten en ole kokenut tarpeellisuutta huomioida epäspesifisyyttä erikseen.

Geneeriset lauseet ilmaisevat erilaisia yleistyksiä. Geneerisellä subjektilla ei siis ole määräreferenssiä, eikä geneerisen predikaatin toteutumista tarkastella ainutkertaista ajankohtaa vasten. Geneeriset subjektit tuntuvat edustavan kaikkia niitä yksilöitä, joihin subjektilla voidaan viitata. Sovellan tätä näkemystä tutkimuksessani lauseen laajuuden rakenteen geneerisyyden ja spesifisyyden tulkinnassa. Geneerisessä lauseessa voi olla kyse esimerkiksi siitä, että tilanne esitetään luokkansa edustajana. Lauseen ilmaisema tilanne tapahtuu siis joka kerta, kun tilanne ja olosuhteet täyttävät tietyt määräehdot. Geneerinen ilmaus on esimerkiksi *Susi on petoeläin*. Ilmauksen *susi* ei tarkoita yhtä tiettyä sutta, vaan se esitetään luokkansa eli kaikkien susien edustajana. Tällöin koko lause tulkitaan geneerisenä. Geneeriset lauseet ovat myös aina epäspesifejä. (Vilkuna 1992: 137–138, 151.) Geneeristä subjektia käytetään erityisesti silloin, kun lauseella ilmaistaan taipumusta, tapaa tai lajityypillistä käyttäytymistä, kuten *Ihminen toimii eri ympäristöissä eri tavoilla*.

Myös lauseen esittäminen ohjeena, normina tai velvollisuutena saa usein geneerisen tulkinnan, kuten lause *Eläinlääkäri on annettava kirjallinen selvitys eläimen omistajalle*. Geneerisiä ovat lisäksi yleiset luonnehdinnat ja määritelmät. (VISK 2008 § 1407.) Nesessiivirakenteita, joissa sijamuoto on norminvastaisesti nominatiivi, käytetään usein ohjeissa (Laitinen 1992: 19). Tämä huomio tukee olettamustani siitä, että nominatiivisubjektillinen nesessiivirakenne ilmaisisi useammin geneeristä tilannetta.

Nollapersoonakonstruktio on suomen kielen vakiintunein geneerinen persoonakonstruktio. Nollapersoonakonstruktio on esimerkiksi *Kun jää työelämästä pois vähän pidemmäksi aikaa, maailma alkaa pienetä ja muuttaa muotoaan*. Toinen geneerinen konstruktio on niin kutsuttu *sä*-passiivi, kuten lauseessa *Kun sä olet tolla tasolla, sä olet kyllä aika fiksu*. Puhuja viittaa yksikön toisella persoonalla yleisesti johonkin joukkoon, ei vain yhteen tiettyyn ihmiseen. (Visapää 2008: 69–70.) Tutkielmassani ei ole tällaisia geneerisiä konstruktioita. Olen rajannut nollapersoonan pois, koska siinä ei ole tutkimukseni kannalta oleellista subjektia. *Sä*-passiivi taas olisi ollut ongelmallinen kyselylomakkeessa, jossa on vain yksittäisiä lauseita. En voisi olla varma, että ilman kielellistä kontekstia *sä*-passiivi tulkittaisiin passiiviksi. Käsittelen nesessiivirakenteita konstruktioina (ks. luku 3.3.), ja kiinnostavaa on se, onko subjektin sijaanvalinnalla merkitystä siihen, tulkitaanko tilanne geneerisenä.

Geneerisen ja spesifisen substantiivilausekkeen ero on siinä, että spesifinen substantiivilausekkeen tulkinta vaatii indeksejä ja temporaalisia viitepisteitä. En keskity tutkimuksessani ainoastaan substantiivilausekkeiden saamiin tulkintoihin vaan tarkastelen koko lauseen geneerisyyttä ja spesifisyyttä. Indeksejä ja temporaalisia viitepisteitä ovat esimerkiksi deiktiset ilmaukset, kuten *minä*, *nyt* ja *täällä*. Aikamuotoja eli tempuksia sanotaan joskus deiktisiksi kategorioiksi. Tämä tarkoittaa sitä, että aikamuoto kuvataan sellaisena, että siihen tarvitaan sekä puhe- että tapahtumahetken aikaindeksejä. Esimerkkejä substantiivilausekkeista, joiden tulkinta vaatii aikaindeksejä, ovat *paavi*, *Ranskan kuningas* ja *maailman vahvin tyttö*. Sellaiset ilmaukset, joiden tulkinnassa ei tarvita ajan viitepisteitä, ovat geneerisiä. Geneerinen lause ei kuvaa tiettyyn ajankohtaan sidoksissa olevaa tapahtumaa, esimerkiksi *Koiralla on neljä jalkaa*. (Vilkuna 1992: 137–138). Aikamuodoista preesensia on pidetty niin sanottuna ajattomana tempuksena, joka sopii geneeriseen tilanteeseen (Visapää 2008: 128). Olen käyttänyt kyselylomakkeessani myös imperfektiä,

vaikka imperfekti kytkee tilanteen menneeseen aikaan, sillä olen kiinnostunut myös tempusten ja modusten vaikutuksista subjektin sijanvalintaan. Olen kuitenkin pyrkinyt pitämään myös imperfektilliset lauseet sellaisina, jotka voidaan tulkita myös geneerisinä.

3.3. Lauserakenteet kognitiivisessa kieliopissa ja konstruktiokieliopissa

Hyödynnän tutkielmassani Langackerin (esim. 1987, 1991) kehittämän kognitiivisen kieliopin ja Goldbergin (esim. 1995, 2006) kognitiivisen konstruktiokieliopin näkemyksiä lauserakenteista. Langackerin käyttöpohjaisen kielioppimallin eli kognitiivisen kieliopin mukaan vain **konventionaalistuneet** rakenteet kuuluvat kielioppiin. Kielioppi perustuu siis sellaisiin kielenkäytössä esiintyviin rakenteisiin, joita käytetään. Ilmauksen käytettävyyteen ei kuitenkaan lasketa esimerkiksi ajatus- tai painovirheitä. (Langacker 1987: 57; Kotilainen 2007: 36.) Nesessiivirakennetta, jossa on kielenhuollon norminvastaisesti nominatiivisijainen subjekti, kuulee ja näkee käytettävän. Aiempien tutkimusten (esim. Laitinen 1992; Autio 2014) puhutun kielen aineistot osoittavat, että nominatiivisubjekti on käytössä puhutussa kielessä. Olen kandidaatintutkielmassani (Tikkala 2017) käyttänyt keskustelupalstoilta koottua korpusaineistoa, mikä osoittaa, että nominatiivisijaisia subjekteja käytetään puhekielen lisäksi internetin kirjoitetussa kielessä. Anttilan (2017) kandidaatintutkielmasta selviää, että nominatiivisijaisia subjekteja esiintyy myös sanomalehtikielessä. Ilmausta voidaan pitää vakiintuneena, sillä aiempien tutkimusten perusteella nominatiivisijaisia subjekteja esiintyy niin usein, ettei tapauksia voida pitää virheinä. Nominatiivisijainen subjekti ei tunnu kuitenkaan sopivan kaikenlaisiin nesessiivirakenteisiin: esimerkiksi persoonapronominit ovat lähes aina genetiivisijaisia, ja transitiivilauseissa nominatiivisijainen subjekti on harvinainen (esim. Laitinen 1992).

Konstruktio ovat kieliopin perusyksiköitä, joista kieliopit koostuvat. Konstruktio voi olla niin morfeemeja, lekseemejä, idiomeja kuin lauserakenteitakin. (Goldberg 1995: 4). Konstruktioita on määritelty eri tavoin ja niiden määrittelyt ovat osin muuttuneet ja tarkentuneet vuosien aikana. Ensimmäisessä Goldbergin määritelmässä (1995: 4) konstruktio ovat muodon ja merkityksen yhteenliittymiä. Tässä määritelmässä konstruktion luonteeseen kuuluu ennustamattomuus eli ajatus siitä, että konstruktion muotoa ja merkitystä ei voi päätellä sen osista tai muista konstruktioista. Myöhemmin, vuonna

2006, Goldberg muutti määritelmää siten, että ennustamattomuus ei ole välttämätöntä, vaan kyse on muodon ja merkityksen yhteenliittymästä, joka on konventionaalistunut eli vakiintunut (Goldberg 2006: 3). Uudempi konstruktion määrittely yhdistyy siis kognitiivisen kieliopin käyttöpohjaiseen malliin, jossa mikä tahansa toistuva ilmaus voi vakiintua ja jota voidaan siten pitää konstruktiona (Kotilainen 2007: 18). Määrittelen konstruktion Goldbergin (2006) jälkimmäisen määritelmän mukaisesti muodon ja merkityksen yhteenliittymäksi, joka on konventionaalistunut. Kognitiivisessa kieliopissa ja konstruktiokieliopissa ajatellaan, että täydellistä synonymiaa ei ole olemassa. Goldberg on nimennyt tämän ei synonymiaa -periaatteen (*The Principle of No Synonymy*). (Langacker 1987: 12; Goldberg 1995: 67.) Tästä seuraa se, että jos konstruktiot ovat syntaktisesti erilaisia, ovat ne erilaisia myös semanttisesti tai pragmaattisesti tarkasteltuna (Västi 2012: 42–43). Merkitystä ei ole syytä erottaa myöskään maailmantiedosta eli ensyklopediasta. Ensyklopedisuus tarkoittaa sitä, että kielessä ilmaistu merkitys tulkitaan maailmantietoa vasten. (Goldberg 1995: 67; Langacker 2005: 157–159; Onikki-Rantajääskö 2010: 47–49.) Kognitiivisen kieliopin ja konstruktiokieliopin mukaisesti oletan, että muutos nesessiivirakenteen subjektin sijamuodossa aiheuttaa jonkinlaisen muutoksen myös rakenteen merkityksessä.

Lari Kotilainen (2007) käyttää tutkimuksessaan termiä **lähikonstruktio**. Lähikonstruktiot ovat Kotilaisen mukaan toisilleen läheisiä kieliopillisia rakenteita. Ne voivat olla läheisiä sekä muodoltaan että merkitykseltään. Kotilaisen mukaan lähikonstruktioiden merkityserot eivät välttämättä ole selvärajaisia. Kuitenkin pienetkin erot voivat osoittaa konstruktion itsenäisen statuksen. Kotilainen ei pidä lähikonstruktioita sattumana vaan kieliopin tapana uudistua. Kotilaisen tutkimuksen kohteena ovat olleet rakenteet *mikäs on olla* ja *mikä on ollessa*. Näissä konstruktioissa muodon ero näkyy ainoastaan infinitiivi-verbissä. Kotilainen toteaa, että vaikka konstruktioita käytetään lähes synonyymisesti, on eronteko näiden konstruktioiden välillä mielekäästä, sillä kognitiivisen kieliopin ja konstruktiokieliopin mukaan ero muodossa tarkoittaa eroa merkityksessä ei synonymiaa -periaatteen mukaisesti. (Kotilainen 2007: 42–44.) Lähikonstruktioita on tutkinut myös Heli Pekkarinen väitöskirjassaan (2011). Pekkarinen on tutkinut suomen TAVA-partisiipin käyttökonteksteja ja verbiliittojen kieliopillistumista. Hänen tutkimuksessaan mahdollisuusrakenteiden lähikonstruktioita ovat rakenteet *auto on korjattavissa*, *auto on saatavilla*, *auto on näkyvissä* ja *auto on ulottuvilla*. Rakenteet koostuvat samoista suurilta osin

samoista morfologisista aineksista, ja ne ovat lähellä toisiaan myös semanttisesti, sillä muodoilla on mahdollisuuden merkitys. (Pekkarinen 2011: 134.) Myös minun tutkielmani konstruktiot ovat lähikonstruktioita, sillä ne ovat kieliopillisesti toisilleen läheiset rakenteet, joiden muodollinen ero on ainoastaan subjektin sijamuodossa. Lisäksi ne ovat semanttisesti läheisiä, sillä niillä kuvataan nesessiivistä merkitystä.

Konstruktioita voidaan tutkia morfeemeista argumenttirakennekonstruktioihin tai jopa diskurssitason rakenteisiin asti. Yleisintä on kuitenkin lauseen laajuisten rakenteiden tutkiminen, jota minunkin tutkielmani edustaa. (Västi 2012: 41.) Goldbergin (1995: 39) mukaan suljettuja tilannetyyppejä ilmaisevat konstruktiot vastaavat peruslausetyyppejä. Ne liittyvät sellaisiin tilanteisiin, jotka ovat keskeisiä ja toistuvia ihmisen inhimillisessä elämässä. Hänen mukaansa suljettujen tilannetyyppien pohjalta käsitteistetään myös uusia tilanteita ja ilmiöitä. Näkemys on yhteneväinen Langackerin (1991: 295) kielenulkoisen tilanteen tulkinnan ja kielellisen ilmauksen suhdetta käsittelevien ajatusten kanssa. Langackerin mukaan rajallisella määrällä kielellisiä yksiköitä voidaan ilmaista monia erilaisia merkityksiä. Kotilainen (2007: 17) esittelee kooltaan ja kompleksisuudeltaan erilaisia suomen kielen rakenteita. Hänen mukaansa eri lausetyypeillä on omat vakiintuneet merkityksensä. Esimerkiksi omistusrakenteessa on adessiivisijainen, omistajaa ilmaiseva nomini, yksikön kolmannessa persoonassa oleva *olla*-verbi sekä nominatiivisijainen nomini (esimerkiksi *Koiralla on luu*). Rakenteella on omistamismerkitys.

Tutkielmassani käsittelen nesessiivirakenteita konstruktioina. Nesessiivirakenteet ovat lauserakenteita, joilla ilmaistaan nesessiivistä merkitystä eli yleensä välttämättömyyttä, suositeltavuutta tai velvollisuutta. Olen kiinnostunut erityisesti nesessiivirakenteista, joiden subjekti on nominatiivisijainen. Tällaisessa konstruktiossa on nominatiivimuotoinen subjekti, *pitää*-verbi yksikön kolmannessa persoonassa sekä sitä seuraava A-infinitiivimuotoinen verbi ja mahdollisia täydennyksiä. Toinen nesessiivirakennekonstruktio on muuten samanlainen, mutta sen subjekti on genetiivimuotoinen. Nämä nesessiivirakenteet on esitetty konstruktioina kuvioissa 1 ja 2. Olen rajannut tutkielmani intransitiivi- ja kopulalauseisiin (ks. luku 1.1.), joten konstruktioiden kuvauksissa on keskitytty näihin lausetyyppeihin eikä siis lainkaan transitiivi- tai eksistentiaalilauseisiin. Kuvioissa 1 ja 2 rakenteet on esitetty semanttisesta ja syntaktisesta näkökulmasta, kuten kognitiivisen konstruktiokieliopin luonteeseen kuuluu.

Semanttinen kuvaus Nesessiivinen merkitys

Syntaktinen kuvaus	SUBJ _{NOM}	PITÄÄ _{y.3.p.}	[V _{A-INF} täydennys]
---------------------------	---------------------	-------------------------	----------------------------------

Hinta pitää olla näkyvissä.

KUVIO 1. Nominatiivisubjektillinen nesessiivirakenne konstruktiona.

Semanttinen kuvaus Nesessiivinen merkitys

Syntaktinen kuvaus	SUBJ _{GEN}	PITÄÄ _{y.3.p.}	[V _{A-INF} täydennys]
---------------------------	---------------------	-------------------------	----------------------------------

Tietokoneen pitää toimia.

KUVIO 2. Genetiivisubjektillinen nesessiivirakenne konstruktiona.

Kuten kuvioista 1 ja 2 näkyy, nesessiivirakenteessa on subjekti (kuviossa 1 nominatiivisijainen ja kuviossa 2 genetiivisijainen), yksikön kolmannessa persoonassa oleva *pitää*-verbi, A-infinitiivimuotoinen verbi sekä mahdollinen täydennys. Kuvion selkeyden vuoksi siinä on näkyvissä vain yksi täydennys, vaikka A-infinitiivimuotoisella verbillä voi olla verbistä riippuen useampikin täydennys. Tutkielmassani on erilaisia tilaa ja tapahtumaa ilmaisevia A-infinitiivimuotoisia verbejä. Kuvioissa 1 ja 2 semanttisessa kuvauksessa on ainoastaan rakenteen nesessiivinen merkitys. Tutkielman yhtenä tavoitteena onkin mahdollisesti tarkentaa etenkin nominatiivisubjektillisen nesessiivirakenteen semanttista kuvausta.

3.4. Ankkurointi

Kognitiivisen kieliopin käsitteistä hyödynnän tutkielmassani tarkemmin ankkurointia, jossa on kyse ilmauksen suhteuttamisesta puhetilanteeseen ja käyttötapahtumaan. Kognitiivinen kielioppi on puhujakeskeinen analyysimenetelmä. Käsitteistäjällä on keskeinen rooli kaikessa merkityksenannossa. **Käsitteistäjällä** tarkoitetaan yhtä aikaa sekä

näkökulman abstraktiota että viittausta puhujaan valintoja tekevänä merkityksentuottajana. Puhuja nähdään valintoja tekevänä merkityksentuottajana, sillä hän valitsee jonkin tietyn kieliopillisen jäsennyksen ilmaukselleen. Tämä tietty kieliopillinen jäsennys tuottaa omanlaisensa merkitysnäkökulman. Kaikki kielelliset ilmaukset ovat jonkun käsitteistämiä, joten käsitteistäjä on otettava huomioon aina, kun kuvataan merkityksen jäsentymistä. Puhuja on vuorovaikutustapahtuman primaari käsitteistäjä ja vastaanottaja toissijainen. (Langacker 1999: 107, 203–204, 218; Etelämäki, Herlin, Jaakola & Visapää 2009: 169.) Tutkimukseni kannalta tämä tarkoittaa sitä, että puhuja valitsee joko genetiivi- tai nominatiivisijaisen subjektin käyttäessään nesessiivirakennetta. Puhuja siis luo omanlaisensa merkitysnäkökulman käyttämällä joko nominatiivi- tai genetiivisubjektia. Esimerkiksi Pekkarinen (2011: 218) huomauttaa kuitenkin, että kielellisen ilmaisun valinta ei ole välttämättä tietoista.

Puhetilannetta voi analysoida yhden ilmauksen suunnasta. Tällöin on kyse ilmauksen suhteesta puhetilanteeseen. Puhetilanne on kognitiivisen kieliopin mukaan **ankkuripaikka** (*ground*). Ankkuripaikkaan kuuluvat puhuja ja kuuliija sekä heidän välinen vuorovaikutuksensa. Myös puhetilanteen muut välittömät olosuhteet, kuten aika ja paikka, kuuluvat ankkuripaikkaan. **Ankkuroinniksi** (*grounding*) kutsutaan niitä keinoja, joilla puhuja kytkee yksittäisiä kielellisiä elementtejä ankkuripaikkaan. Ankkurointi on siis kielen ilmauksien suhteuttamista puhetilanteeseen. (Langacker 1999: 219; Etelämäki ym. 2009: 174–175.) Yleisimmin ankkuroinnin keinostoa ovat niin sanotut deiktisen kielen elementit, kuten aikamuodot, pronominit ja deiktiset adverbit. Esimerkiksi imperfektin tunnus puhetilanteessa osoittaa, että ilmaistu tilanne on tapahtunut puhetilannetta edeltävänä aikana. Ankkuroinnissa kyse ei kuitenkaan ole vain deiktisten elementtien suhteuttamisesta, vaan sitä voidaan käyttää myös muunlaisten ilmausten suhteuttamisessa puhetilanteeseen. Kognitiivisessa kieliopissa puhetilanne nähdään kaiken käsitteistämisen tulkintakehyksenä. Ilmaukset tulkitaan siis puhetilanteen kautta, ja kyse on ilmausten ja puhetilanteen kieliopillisesta suhteesta. (Langacker 1999: 219–220; Etelämäki ym. 2009: 174–175.)

Semanttis-kieliopillisessa rakenteessa puhetilanne voi näkyä kolmella tavalla. Ensimmäisessä luokassa ovat ilmaukset, joissa jotain puhetilanteen elementtiä havainnoidaan objektiivisesti. Suomen kielessä tällaisia elementtejä ovat esimerkiksi *sinä* ja *nyt*. Toisessa

luokassa sen sijaan ovat sellaiset ilmaukset, joissa ei ole mitään merkkejä ankkuripaikasta, kuten *korvasieni* ja *kävellä metsässä*. Kolmas ryhmä on näiden kahden välillä. Langacker viittaa kolmanteen ryhmään termillä **ankkuripredikaatio** (*grounding predication*). Kolmannen ryhmän ilmauksissa ei ole suoranaisesti tekijää, joka saisi objektiivisen hahmon, mutta jokin puhetilanteen tekijä hahmotetaan ilmauksen viitepisteeksi. Tällaisia ovat esimerkiksi tempustunnukset, demonstratiivit ja ilmaukset *eilen* ja *huomenna* sekä artikkelikielissä myös artikkelit. Ankkuripredikaatiolla puhuja siis suhteuttaa sano- maansa puhetilanteeseen, mutta ilmaus konstruoidaan subjektiivisemmin kuin ensimmäisen ryhmän ilmaukset. (Langacker 1999: 219–220; Visapää 2008: 87–88.)

Tutkimukseeni ankkurointi sopii, sillä tarkoitukseni on selvittää, käyttääkö puhuja subjektin sijanvalintaa ankkuroinnin keinona ja liittyykö nominatiivisubjekti luontevammin sellaiseen nesessiivirakenteeseen, jossa ei ole käytetty sellaisia keinoja, jotka sitoisivat lauseen tiettyyn tilanteeseen. Yksittäisen ilmaisun tulkintaan tarvitaan yleensä indeksejä ja viitepisteitä, joita ovat esimerkiksi deiktiset ilmaukset. Geneerisiä ovat sellaiset ilmaukset, joiden tulkintaan ei tarvita tiettyyn aikaan tai paikkaan sitovia viitepisteitä. (Vilkuna 1992: 137–138.) Hypoteesini mukaan vaikuttaisi siltä, että nominatiivisubjekti näyttäisi sopivan todennäköisemmin sellaisiin nesessiivirakenteisiin, joilla ilmaistu tilanne on geneerinen. Tällaisessa lauseessa ei ole viitepisteitä. Genetiivisubjektilla taas ilmaistaisiin sellaista tilannetta, joka on spesifinen. Genetiivi on nesessiivirakenteen normin mukainen sijamuoto, joten voidaan olettaa, että genetiivisubjektilliset nesessiivirakenteet saavat myös geneerisiä tulkintoja. Kiinnostavampaa onkin se, kuinka nominatiivisubjektit tulkitaan erilaisissa yhteyksissä.

4. ANALYYSI

Tässä luvussa analysoin kyselylomakkeella keräämäni aineiston. Kyselylomake on tämän tutkielman liitteenä. Olen esitellyt aineiston ja kyselylomakkeen luvussa 2. Käsittelen analyysissa jokaisen kyselylomakkeen kysymyksen. Luvussa 4.5. on yhteenveto kaikista kyselylomakkeen tehtävistä siitä näkökulmasta, kuinka ne vastaavat luvussa 1.1. esittelemiini tutkimuskysymyksiin. Pohdin luvussa 4.5. myös sitä, miltä osin lomake on onnistunut ja mitä kehitettävää siinä olisi.

Käsittelin eri sukupuolten vastaukset aluksi erikseen. Sukupuolten välillä ei kuitenkaan ollut eroja, vaan vastausten määrällinen jakautuminen oli samankaltaista. Tarkastelin vastausten eroja myös eri ikäryhmien sekä maakuntien välillä, mutta vastauksissa ei ollut selkeitä eroavaisuuksia näistäkään näkökulmista tarkasteltuna. Tästä syystä en näe järkevänä vertailla erilaisten informanttien vastauksia vaan käsittelen vastauksia yhtenä kokonaisuutena.

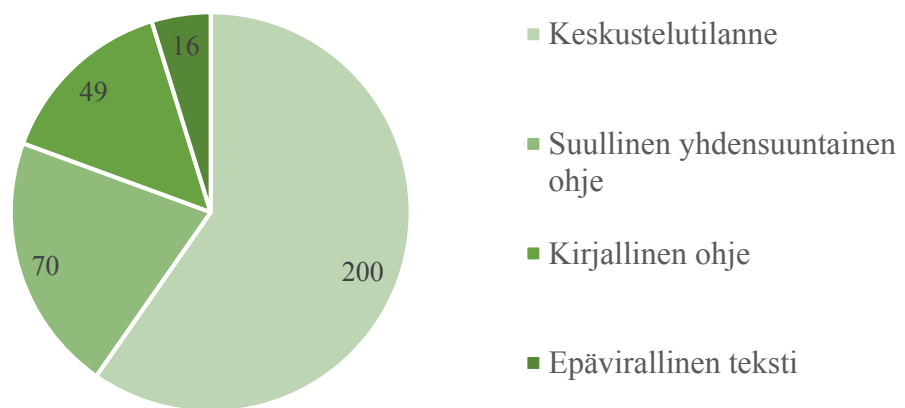
4.1. Nominatiivisubjektin käyttötilanteet avovastauksissa

Kyselylomakkeen ensimmäinen tehtävä oli avokysymys (liite, tehtävä 1). Tehtävässä oli kaksi lausetta, ja vastaajaa pyydettiin kuvailemaan tilanteita, joissa kyseisiä lauseita voisi käyttää. Esittelin kysymystyyppin tarkemmin luvussa 2.2. Kaksi informanttia vastasi tehtävään viivalla, joten kysymykseen vastanneita oli yhteensä 297. Osa vastaajista mainitsi useamman mahdollisen tilanteen vastauksessaan. Tällöin huomioin analyysissani kaikki vastaajan mainitsevat tilanteet.

Tehtävän 1 ensimmäisessä kohdassa on lause *Matkapuhelin pitää olla pois päältä lentokoneessa*. Lauseessa on elotontarkoitteinen subjekti *matkapuhelin*, jonka sijamuoto on norminvastaisesti nominatiivi. Lauseessa on indikatiivin preesensmuotoinen *pitää*-verbi sekä A-infinitiivimuotoinen *olla*-verbi. Aiemmin on todettu, että *olla*-verbi on yleinen nominatiivisubjektillisessa nesessiivirakenteessa (esim. Laitinen 1992: 19, VISK 2008 § 920). Vain muutama vastaaja kommentoi subjektin sijamuodon virheellisyyttä, joten sen perusteella aiempien tutkimuksien huomio pätee myös minun aineistossani. Lauseessa ei

ole ankkuroinnin keinoja, joilla lauseella ilmaistu tilanne kytkettäisiin tiettyyn hetkeen. Tällaisia keinoja voisivat olla esimerkiksi pronominit ja deiktiset adverbis (Etelämäki ym. 2009: 174–175). *Pitää*-verbi on indikatiivin preesensissä. Aikamuotona preesens on sellainen, että sillä voidaan puhuhetken aikana tapahtuvan tilanteen lisäksi viitata geneeriseen tilanteeseen (VISK 2008 § 1527). Lauseessa on adverbiaalimäärite *lentokoneessa*. Määritteen voi kuitenkin tulkita koskevan yleisesti lentokoneita eikä välttämättä jotain tiettyä lentokonetta.

Olen luokitellut tehtävän vastaukset neljään luokkaan: keskustelutilanteeseen, yhdensuuntaiseen suulliseen ohjeeseen, kirjalliseen ohjeeseen ja epäviralliseen tekstiin. 297 informantilta vastauksia on yhteensä 341. En nosta analyysin yhteydessä esiin sellaisia yksittäisiä vastauksia, jotka eivät ole tutkimukseni kannalta oleellisia. Ensimmäisessä kohdassa tällaisia vastauksia oli yhteensä kuusi, joten analyysissä on mukana 335 vastausta. Analyysin ulkopuolelle jättämissäni vastauksissa mainitaan maahanmuuttajan kieli, suomenruotsalaisen kieli tai subjektin sijamuodon virheellisyys. Vastausten jakautuminen luokkiin näkyy kuviossa 3.

KUVIO 3. Informanttien kuvaamat käyttötilanteet lauseelle *Matkapuhelin pitää olla pois päältä lentokoneessa*.

Kuten kuvio 3 osoittaa, 200 kappaletta eli 60 % vastauksista koostuu tilanteista, joissa henkilöt keskustelevat. Suurin osa keskustelutilanteista kuvaa kuitenkin jollain tapaa ohjeistavaa tilannetta, mutta ohjeistus tapahtuu esimerkiksi kaverusten kesken tai perheen

sisällä. Olen laskenut tähän luokkaan myös ne vastaukset, joissa lentoemännän mainitaan juttelevan yhden matkustajan kanssa. Tällöin voi olettaa, että tilanteessa puhujan ja kuulijan välinen vuorovaikutus on mahdollista. Tällaisia vastauksia ovat esimerkit (5) ja (6). Tilanteet ovat epävirallisempia kuin yhdensuuntaiset ohjeet kuten ohjekuulutukset. Toiseksi suurin ryhmä on suullinen yhdensuuntainen ohje. Tällaisia vastauksia on 70 kappaletta eli 21 %. Tähän luokkaan olen koonnut sellaiset vastaukset, joissa mainitaan ohjekuulutus ennen lentoa tai muu yhdensuuntainen suullinen ohje esimerkiksi opastusvideolla. Tällaiset perustelut ovat esimerkeissä (7) ja (8).

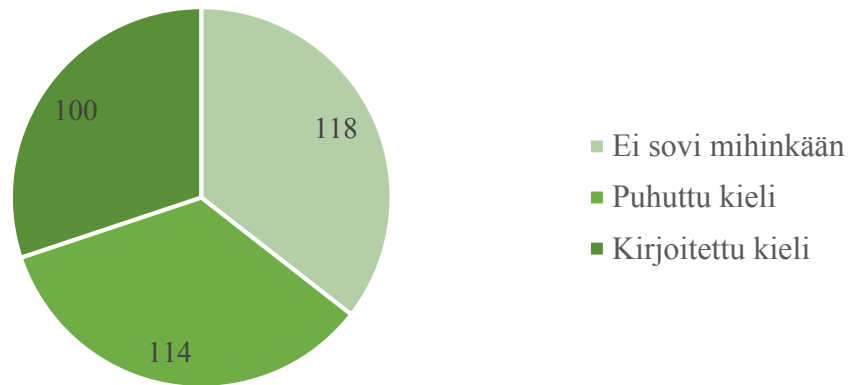
- (5) Puhuttua kieltä. ihmiset, kaksi tai useampi, keskustelevat keskenään siitä, kuinka matkapuhelimen kanssa tulee toimia lentokoneessa ja joku ihmisistä kertoo yllä olevan mielipiteen aiheesta.
- (6) Lauseen teksti on puhuttua kieltä. Nuori tai nuorehko nainen muistuttaa poikaystävää/puolisoa lentokentällä sulkemaan puhelimen ennen siirtymistä lentokoneeseen.
- (7) Lentoyhtiön henkilökunnan ohjeistuskuulutus asiakkaille ennen koneen nousua. Kuulutus samanlainen kaikilla lennoilla puhujasta riippumatta, laadittu lentoyhtiön toimesta.
- (8) Lause on puhuttua kieltä, yleisimmin lauseen kuulee kuulutuksen kautta ennen lentokoneen nousua. Lause on ehdoton eli vuorovaikutukselle ei kuulijan puolelta jää sijaa.

14 % eli 49 kappaletta vastauksista koostuu kirjallisista ohjeista. Tällaisia vastauksia on 49 kappaletta eli 14 %. Vastauksissa mainitaan ohjekyltti, lentokoneen istuimen taskussa oleva turvaohje sekä erilaiset ohjelehtiset. Tällaiset vastaukset ovat esimerkeissä (9) ja (10). Pienin ryhmä, 16 vastausta eli 5 % tehtävän vastauksista, koostuu epävirallisen tekstin kuvailuista. Niistä suurin osa koskee tekstiviesteihin, sosiaaliseen mediaan ja blogiin liittyvää kirjoitettua kieltä. On mahdollista, että nämä vastaajat ovat kiinnittäneet huomiota subjektin sijamuodon norminvastaisuuteen, ja ovat siksi kuvanneet sellaisen tilanteen, jossa todennäköisimmin esiintyy norminvastaisia muotoja. Tällainen vastaus on esimerkissä (11).

- (9) Teksti lentokoneen istuimen selässä. Ei vuorovaikutusta.
- (10) Lause voisi olla esimerkiksi lentoyhtiön laatimissa kirjallisista ohjeista.
- (11) Voisin kuvitella näkeväni kyseisen kaltaisen lauseen mm. sosiaalisessa mediassa tai tekstiviestissä.

Lause *Matkapuhelin pitää olla suljettuna lentokoneessa* sopii informanttien mielestä parhaiten käytettäväksi lennolla, ennen lentoa tai lentämiseen liittyvässä keskustelussa. Suurin osa informanteista kuvaa tilannetta puhutuksi ja vuorovaikutukselliseksi, mutta silti joko ohjeistavaksi tai ohjetta toistavaksi. Keskustelut ovat vastauksissa tyypillisesti esimerkiksi vanhemman ja lapsen tai lentoemännän ja matkustajan välisiä. Vastaajien kuvaamaan keskustelutilanteeseen liittyy yleensä jonkinlainen auktoriteettisuhde (esimerkiksi äiti ja lapsi tai lentoemäntä ja matkustaja), mutta tilanteissa on mukana myös vuorovaikutusta. Lauseen ohjeellisuus on odotettavaa, sillä nesessiivirakenteella kuvataan yleensä velvollisuutta, suositeltavuutta tai välttämättömyyttä. Aiempien tutkimusten (Laitinen 1992: 19) mukaan nominatiivi on yleinen nesessiivirakenteen subjektin sija etenkin ohjeteksteissä sekä epävirallisissa yhteyksissä. Tilannekuvauksissa on mainittu selkeästi harvemmin kirjoitetun kielen tilanteita kuin puhekielisiä tilanteita. Vain kuuden vastaajan mielestä lauseelle ei ole käyttötilannetta, sillä se ei kuulosta luontevalta suomen kieleltä. Ensimmäisen lauseen vastaukset tukevat siis aiempia huomioita siitä, että ohjeellisessa ja *olla*-verbillisessä nesessiivirakenteessa nominatiivi on yleisesti käytetty subjektin sija.

Ensimmäisen tehtävän toinen lause on *Uutinen pitäisi perustua faktoihin*. Lauseessa on nominatiivisijainen subjekti *uutinen*, konditionaalin preesensmuotoinen *pitäisi*-verbi sekä A-infinitiivimuotoinen intransitiiviverbi *perustua*. Suuri osa vastaajista kommentoi lauseen olevan huonoa kieltä, mitä ei tehty samoissa määrin edellisen lauseen kohdalla. Vastausten jakautuminen näkyy kuviossa 4. Suomen kielen konditionaalilla osoitetaan yleensä suunniteltua, ennustettua tai kuviteltua asiantilaa, joka ei ole vielä olemassa todellisessa maailmassa (VISK 2008 § 1592). Laitisen (1992: 208–209) mukaan *pitää*-verbin konditionaalin preesensmuodolla *pitäisi* ilmaista usein tulevien tapahtumien todennäköisyyttä. Puhehetkisten asiantilojen lisäksi sillä voidaan kuvata geneerisiä mahdollisuuksia, joista puhuja tietää jotain ennakkoon. Laitisen (1992: 229) murreaineistossa puhuja viittaa konditionaalilla usein puhehetken lisäksi myös johonkin puhetilannetta aiempaan hetkeen.

KUVIO 4. Informanttien kuvaamat käyttötilanteet lauseelle *Uutinen pitäisi perustua faktoihin*.

Yhteensä tehtävään tuli 334 vastausta, joista kaksi karsin pois. Yhteensä vastauksia on siis 332. Karsin tehtävän aineistosta pois sellaiset vastaukset, joissa kommentoitiin lauseen sisältöä, mutta ei vastattu itse kysymykseen. Tällainen vastaus on esimerkiksi (12). Olen jakanut tehtävän vastaukset pääluokkiin ”ei sovi mihinkään”, ”puhuttu kieli” ja ”kirjoitettu kieli”. Vastausten jakautuminen pääluokkiin näkyy kuviossa 4. Olen jakanut kirjoitetun ja puhutun kielen pääluokat tarkemmin niissä selkeästi erottuviin isompiin ryhmittymiin. Tarkemmat erittelyt eri pääryhmien sisällä näkyvät kuvioissa 5.

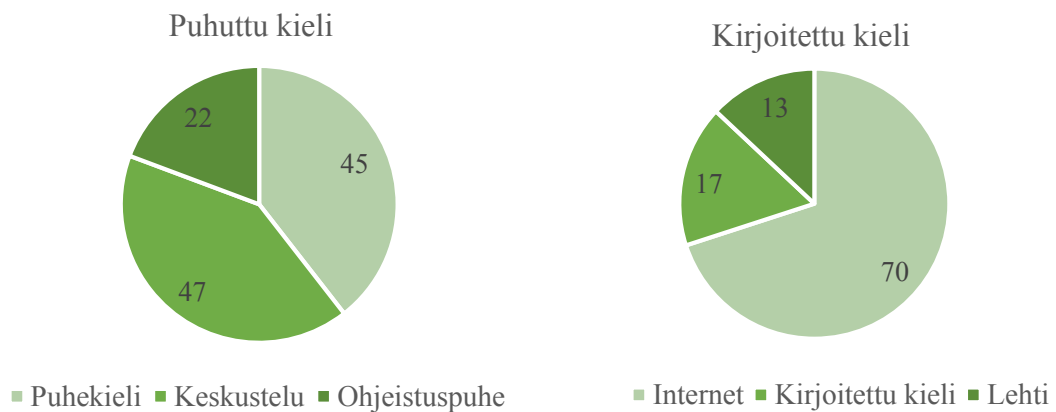
(12) Niin totta!

Kuten kuvioista 4 näkyy, vastaukset jakautuvat tasaisesti kolmeen pääluokkaan. 35 % vastauksista eli 118 vastausta liittyy siihen, ettei lause ole luonteva eikä sille oli käyttötilanteita natiivien suomalaisten keskuudessa. ”Ei sovi mihinkään” -ryhmässä on vastauksia, joissa vastaaja joko korjaa subjektin sijamuodon, ilmoittaa, ettei lausetta voisi käyttää missään tai kokee sen sopivan vain suomea toisena tai vieraana kielenä puhuvalle. Subjektin sijamuodon korjaa varsinaiseen kysymykseen vastaamatta 44 henkilöä. 42 vastaajan mielestä lausetta ei käyttäisi kukaan natiivisuomalainen, vaan sen voisi kuvitella ainoastaan suomea toisena tai vieraana kielenä puhuvan käyttämänä. Tällainen vastaus on esimerkiksi (13). 26 vastaajaa toteaa, ettei lausetta voi käyttää missään (esimerkki 14). Ensimmäinen ja toinen lause eroavat vastaajien mielestä selkeästi toisistaan, sillä ensimmäisessä lauseessa ei kommentoitu samaan tapaan lauseen luontevuutta.

- (13) Maahanmuuttaja, joka ei vielä osaa taivuttaa kaikkea oikein.
 (14) Ei missään. Uutisen pitäisi perustua faktoihin olisi käyttökelpoinen lause missä vain, ei tuo.

Olen jakanut sekä puhutun että kirjoitetun kielen vastaukset tarkempiin luokkiin. Nämä luokittelut näkyvät kuviossa 5. Kuten kuvio 5 osoittaa, suuri osa puhuttuun kieleen liittyvistä vastauksista kuvaa jonkinlaista keskustelutilannetta. Näitä vastauksia on 47. Vastauksissa ei kuvata ohjeistavaa tilannetta. Osa vastauksista kuvaa tilannetta, jossa kommentoidaan jotain aiemmin tapahtunutta asiaa, esimerkiksi aiemmin julkaistua valeuutista. Osa kuvaa tilannetta, jossa puhutaan uutisista yleisesti. Keskustelutilannetta kuvaava vastaus on esimerkissä (15). 45 vastauksessa mainitaan yleisesti puhekieli tai muu puhetilanne, josta ei voi tehdä enempää johtopäätöksiä (esimerkki 16). 22 vastauksessa tulee esiin ohjeistuspuhe. Suurin osa näistä kuvaa opettajan ohjeistavan oppilaita tai päätoimittajan muita toimittajia. Tällainen on esimerkissä (17).

- (15) Käydään keskustelua, jostain lehti artikkelista ja toinen keskustelua toteaa, että.... uutinen....
 (16) Puhuttua kieltä.
 (17) Opettaja antaa suullisesti ohjeita oppilaille

KUVIO 5. *Uutinen pitäisi perustua faktoihin* -lauseen tilannekuvausten jakautuminen puhuttua ja kirjoitettua kieltä koskeissa vastauksissa.

Kirjoitetuksi kieleksi lauseen mieltää 100 vastaajaa. Kirjoitetun kielen vastaukset jakautuvat kolmeen luokkaan, jotka näkyvät kuviossa 5. Suurin luokista on ”internet”. Tässä luokassa on vastauksia, joiden mukaan lausetta voisi nähdä erityisesti internetissä käytävässä kielessä. Erikseen on mainittu muun muassa sosiaalinen media, blogit sekä

verkkouutisten kommenttiosiot ja verkkolehkien mielipidekirjoitukset. Kuten mainitsin jo aiemmin tässä luvussa ensimmäisen lauseen vastausten kohdalla, on mahdollista, että vastaajat ovat huomanneet norminvastaisuuden ja vastanneet sellaisen tilanteen, jossa usein näkee epämuodollista kieltä. Epävirallisia kirjoitetun kielen tilanteita on toisen lauseen kohdalla huomattavasti enemmän kuin ensimmäisen. Tällainen vastaus on esimerkissä (18). Luokassa ”kirjoitettu kieli” on 17 vastaajan yksittäisiä mainintoja esimerkiksi oppikirjasta tai muusta opiskelumateriaalista, koululaisen esseestä, muistiinpanotekstistä tai yleisesti kirjoitetusta kielestä. Tällainen vastaus näkyy esimerkissä (19). 13 vastaajaa ajattelee lauseen sopivan johonkin lehteen. Näissä vastauksissa suurin osa vastaajista mainitsee erikseen iltapäivälehden. Tällainen vastaus on esimerkissä (20).

- (18) Tulee ensimmäisenä mieleen jokin iltasanomien artikkeli, jonka kommenttiosioon joku lukija on kirjoittanut kyseisen lauseen.
- (19) Journalistien opiskelumateriaalissa.
- (20) Iltapäivälehdessä voisi lukea näin.

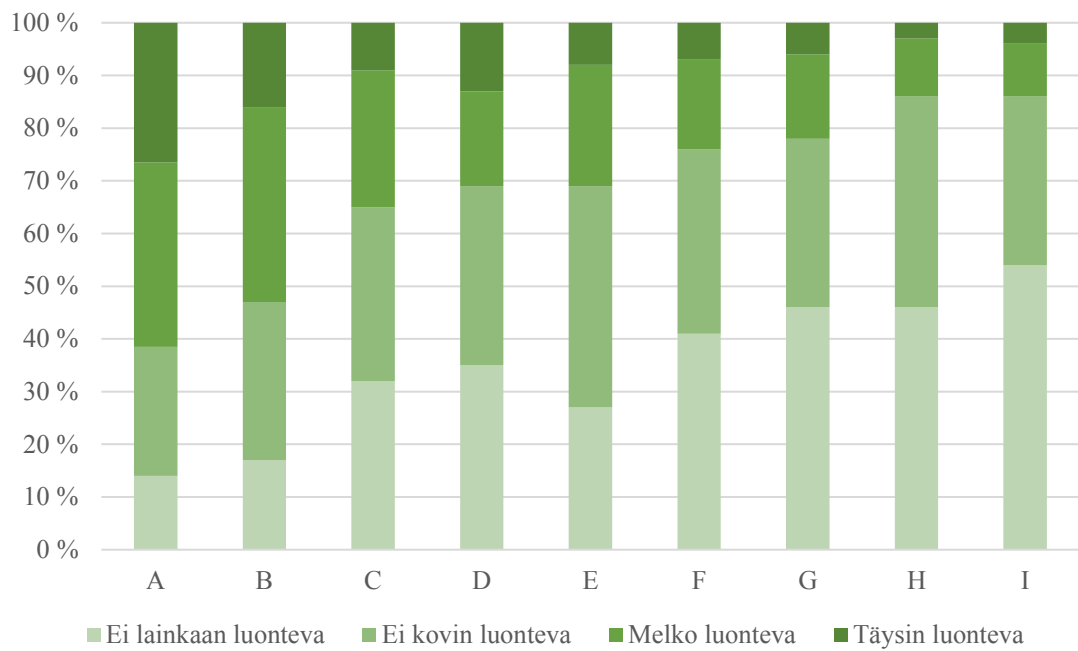
Kolmasosa vastaajista on sitä mieltä, että lause *Uutinen pitäisi perustua faktoihin* ei ole luontevaa suomen kieltä. Tätä perustellaan esimerkiksi sillä, että lausetta voisi käyttää vain suomea vieraana kielenä puhuva henkilö tai sillä, että vastaaja ei kykene keksimään yhtäkään käyttötilannetta lauseelle. Lause koetaan vastausten perusteella huomattavasti epäluontevammaksi kuin lause *Matkapuhelin pitää olla pois päältä lentokoneessa*. Puhutun ja kirjoitetun kielen osalta vastaukset jakautuvat tasaisesti lauseen *Uutinen pitäisi perustua faktoihin* kohdalla. Puhutussa kielessä käyttötilanteena nähdään erityisesti keskustelutilanne. Keskustelutilanteiden kuvauksessa mainitaan usein se, että osallistujat puhuvat jo aiemmin julkaistusta uutisesta. Konditionaalin preesensillä voidaan ilmaista geneeristä tilannetta, josta puhujalla on jo jotain ennakkotietoa (Laitinen 1992: 209). Osa vastaajista kommentoi lauseen olevan yleisesti puhuttua kieltä. Myös ohjeistuspuhe mainitaan omana ryhmänään. Kirjoitetussa kielessä selkeästi suurin ryhmä on internetissä käytettävä kieli. Siihen sisältyy esimerkiksi blogitekstejä, verkkouutisten kommenttiosioita sekä sosiaalisen median kirjoittelua. Jonkin verran mainintoja on myös muunlaisesta kirjoitetusta kielestä kuten oppikirjoista tai muistiinpanoteksteistä. Useampi vastaaja mainitsee erikseen myös lehtikirjoitukset.

4.2. Nominatiivisubjektin luontevuus nesessiivirakenteessa

Kyselytutkimuksen toisessa tehtävässä (liite, tehtävä 2) vastaajat arvottivat erilaisia virkeitä luontevuusasteikolla. Esittelin kysymystyyppin tarkemmin luvussa 2.2. Luontevuusasteikolla arvo 1 tarkoitti ei lainkaan luontevaa, 2 ei kovin luontevaa, 3 melko luontevaa ja 4 täysin luontevaa. Toisen tehtävän jokaiseen kohtaan vastasivat kaikki 299 informantia. Vastaaja pystyi valitsemaan vain yhden vastausvaihtoehdon. Tehtävässä oli vapaaehtoinen perustelumahdollisuus. Perustelut olivat tyypillisimmin subjektin sijamuodon korjauksia. Jonkin verran otettiin kantaa myös siihen, oliko lause perustelijan mielestä puhuttua vai kirjoitettua kieltä. Otan kunkin lauseen yhteydessä esiin tarkemmin ne perustelut, jotka tuottavat mielenkiintoista tietoa. Sen sijaan en esittele tarkemmin sijamuodon korjauksia, sillä valtaosa perusteluista on jokaisen lauseen kohdalla niitä.

Tehtävän virkkeiden jakautuminen luontevuusasteikolla on näkyvissä kuviossa 6. Tehtävän virkkeet on koodattu seuraavalla tavalla:

- A) *Tuotteen hinta pitää olla mainoksessa selkeästi näkyvissä.*
- B) *Turvallisuus pitää olla etusijalla asiassa kuin asiassa.*
- C) *Tasa-arvo pitäisi toteutua kaikkialla maailmassa.*
- D) *Virke pitää alkaa isolla alkukirjaimella.*
- E) *Äiti soitti ja muistutti, että pesukoneen ohjelma pitää pyöriä loppuun ennen lähtöä.*
- F) *Katuvalot pitäisi palaa aina, kun ulkona on pimeää.*
- G) *Uusi pöytä pitäisi saapua meille tänään.*
- H) *Ympäristön tila pitää parantua.*
- I) *Isän polkupyörä piti toimia huollon jälkeen, mutta sen vaihteet olivatkin edelleen rikki.*

KUVIO 6. Tehtävän 2 nesessiivirakenteiden jakautuminen luontevuusasteikolla.

Kuten kuvioista 6 näkee, olen järjestänyt virkkeet luontevimmasta epäluontevimpaan siten, että virke A on vastaajien mielestä ollut kaikista luontevin ja virke I epäluontevin. Käsittelen virkeitä neljässä osassa. Ensimmäisessä osassa ovat virkkeet A ja B, jotka on arvottanut luontevaksi tai melko luontevaksi yli 50 % vastaajista. Toisessa osassa ovat virkkeet C, D ja E, jotka on arvottanut luontevaksi tai melko luontevaksi 30–40 % vastaajista. Kolmannessa osassa ovat virkkeet F ja G, jotka on arvottanut luontevaksi tai melko luontevaksi 20–30 % vastaajista. Neljännessä osassa ovat virkkeet H ja I, jotka ovat luontevia tai melko luontevia alle 15 %:n mielestä.

Luontevimmat virkkeet ovat kyselyyn vastanneiden mielestä A) *Tuotteen hinta pitää olla mainoksessa selkeästi näkyvissä* ja B) *Turvallisuus pitää olla etusijalla asiassa kuin asiassa*. Kumpikin virke on arvotettu useammin melko luontevaksi tai luontevaksi kuin ei kovin luontevaksi tai ei lainkaan luontevaksi. Virkkeiden luontevuus asteikolla näkyy kuviossa 6. Virkkeen A kohdalla noin 62 % vastaajista on ollut sitä mieltä, että virke on melko luonteva tai täysin luonteva. Virkkeen B kohdalla noin 53 % vastaajista on valinnut vaihtoehdon ”luonteva” tai ”melko luonteva”. Vaikka molemmat virkkeet on arvotettu useammin luonteviksi kuin epäluonteviksi, on niiden luontevuusjakaumissa eroa. Virke A on ollut vastaajien mielestä luontevampi kuin virke B. Virkkeen A kohdalla on valittu

eniten vaihtoehtoja ”melko luonteva” (35 %) tai ”täysin luonteva” (27 %). Sen sijaan virkkeessä B suosituimmat vaihtoehdot ovat olleet ”melko luonteva” (37 %) ja ”ei kovin luonteva” (30 %). Virkkeen B kohdalla ”täysin luonteva” on ollut epäsuosituin vaihtoehto, sillä sen on valinnut vain 16 % vastaajista.

Virkkeet A ja B ovat ainoita, jotka on arvotettu useammin luontevan kuin epäluontevan puolelle. Virkkeitä yhdistää se, että niissä molemmissa on indikatiivin preesensissä oleva *pitää*-verbi sekä *olla*-verbi. Aiemmissa tutkimuksissa (esim. Laitinen 1992: 19) *olla*-verbi on yleinen silloin, kun subjektin sijana on nominatiivi. Kyselyyni tulleet vastaukset mukailevat siis aiempien tutkimusten tuloksia, sillä ainoat lauseet, jotka on arvotettu useammin luonteviksi kuin epäluonteviksi, sisältävät *olla*-verbin.

Virkkeen A ilmaisema tilanne on ohjeellinen. Virke voisi olla esimerkiksi mainonnan eettisissä ohjeissa. Nominatiivisubjekti esiintyy usein ohjetekstien nesessiivirakenteissa (Laitinen 1992: 19). Virke B sen sijaan ei ole yhtä ohjeellinen kuin A. Virkkeen B lopussa on ilmaisu *asiassa kuin asiassa*, joka ei ole tyypillistä kieltä ohjetekstissä. Sille on siis vaikeampi keksiä samaan tapaan ohjeellista tekstikontekstia kuin virkkeelle A. Kummasakaan virkkeessä ei ole käytetty sellaisia ankkuroinnin keinoja, jotka kytkisivät ne koskemaan jotain tiettyjä tilanteita. Molemmissa virkkeissä *pitää*-verbi on indikatiivin preesensissä. Preesens on yleinen aikamuoto geneeristen tilanteiden kuvauksissa (esim. Visapää 2008: 128, VISK 2008 § 1527). Ankkuroivia kielellisiä elementtejä voisivat olla esimerkiksi persoonapronominit, suomen kielen 1. ja 2. persoonan päätteet tai sellaiset ilmaukset kuin *nyt* ja *huomenna* (Langacker 1999: 219–220; Visapää 2008: 87). Kun virkkeessä ei ole viitepisteitä, jotka kytkisivät sen tiettyyn tilanteeseen, nähdään virke geneerisenä (Vilkuna 1992: 137). Laitisen (1992: 85–86) aineistossa etenkin *olla*-verbillisissä nesessiivirakenteissa nominatiivisubjektin tarkoite on yleensä monikollinen, kollektiivinen tai geneerinen. Virkkeiden A ja B luontevuus sopii hyvin hypoteesiini siitä, että nominatiivisubjekti sopii erityisesti geneeristä tilannetta ilmaiseviin lauseisiin. Virkkeiden luontevuus tukee myös aiempien tutkimusten huomioita.

Perustelut virkkeiden A ja B kohdalla ovat hyvin samankaltaisia. Perusteluja näissä virkkeissä on yhteensä 84 kappaletta. Yleisimmin perusteluissa korjataan subjektin sijamuoto normin mukaiseen genetiivimuotoon. Virkkeiden A ja B kohdalla perusteluissa mainitaan

muuta tehtävän virkkeitä useammin kuitenkin se, että virke on luontevaa suomen kieltä. Tällaisia perusteluita on 21 kappaletta. Tällainen perustelu on esimerkissä (21). Yksi perustelija nostaa esiin myös ohjeistuskielen (esimerkki 22). Esimerkit ovat virkkeen A perusteluista, mutta kuten jo aiemmin totesin, virkkeen B perustelut ovat samankaltaisia.

(21) Tämä olisi minulle ihan ongelmaton.

(22) Ohjeistuskielen ilmiö.

Seuraavaksi käsittelen sellaisia virkkeitä, joiden kohdalla 30–40 % vastaajista on ollut sitä mieltä, että virke on melko luonteva tai luonteva (ks. kuvio 6). Näitä ovat virkkeet C) *Tasa-arvo pitäisi toteutua kaikkialla maailmassa*, D) *Virke pitää alkaa isolla alkukirjaimella* ja E) *Äiti soitti ja muistutti, että pesukoneen ohjelma pitää pyöriä loppuun ennen lähtöä*. Virkkeen C kohdalla vaihtoehdon ”melko luonteva” tai ”luonteva” on valinnut 35 % vastaajista. Virkkeen D kohdalla 31 % vastaajista on valinnut vaihtoehdon ”melko luonteva” tai ”täysin luonteva”. Myös virkkeen E on arvottanut luontevaksi tai melko luontevaksi 31 % vastaajista. On odotettavissa, että norminvastainen sijamuoto mielletään usein epäluontevaksi. Huomattavaa on kuitenkin se, että noin kolmasosa vastaajista pitää virkkeitä melko luontevina tai luontevina.

Virkkeessä D (*Virke pitää alkaa isolla alkukirjaimella*) on valittu useammin vaihtoehtoa ”täysin luonteva” kuin virkkeissä C ja E. Näistä kolmesta virkkeestä D on ohjeellisin. Se on myös geneerinen virke, sillä se voidaan nähdä lajinsa edustajana: tilanne ei koske vain yhtä tiettyä virkettä vaan kaikkia virkkeitä yleensäkin. Samaan tapaan Ikolan (1964: 119) esimerkissä *Susi on petoeläin* sanalla *susi* ei tarkoiteta yhtä tiettyä yksilöä, joka on sidottu aikaan ja paikkaan, vaan *susi* esitetään luokkansa edustajana. Lisäksi virkkeen geneerisyyteen viittaa se, että sitä ei voida osoittaa paikkaansa pitämättömäksi vastaesimerkkien avulla (Vilkuna 1992: 140). Virkkeessä on A-infinitiivimuotoinen *alkaa*-verbi, joka Laitisen (1992: 91) mukaan liittyy usein sellaisiin rakenteisiin, joita hän kuvaa lähes tai täysin eksistentiaalista tapauksiksi. Tällaiset tapaukset saavat Laitisen aineistossa poikkeuksetta nominatiivisubjektin. Myös virke C (*Tasa-arvo pitäisi toteutua kaikkialla maailmassa*) on geneerinen. Subjektilla *tasa-arvo* ei ole määritteitä, jotka ilmaisisivat subjektin kuuluvuutta johonkin asiaan. Virkkeessä ei myöskään ole sellaisia ankkuroinnin keinoja, jotka sitoisivat sen tiettyyn tilanteeseen. Geneerisenä nähdään sellainen virke, jonka

tulkinnassa ainakin osa ajan viitepisteistä on tarpeettomia (Vilkuna 1992: 138). Virkkeessä on A-infinitiivimuotoinen *toteutua*-verbi, joka ilmaisee tilanmuutosta (VISK 2008 § 459).

Virke E (*Äiti soitti ja muistutti, että pesukoneen ohjelma pitää pyöriä loppuun ennen lähtöä*) poikkeaa virkkeistä C ja D, sillä se on spesifinen. Virkkeessä on käytetty erilaisia ankkuroinnin keinoja, joilla virke on sidottu tiettyyn aikaan ja paikkaan. Virkkeessä on imperfektimuotoiset verbit *soitti* ja *muistutti*. Aikamuodot ovat tyypillisiä ankkuroinnin keinoja, sillä imperfektillä osoitetaan ilmaistun tilanteen kytkeytyminen puhetilannetta edeltävään aikaan (Langacker 1999: 219). Virkkeen osana oleva nesessiivirakenne on kuitenkin preesensmuotoinen, sillä sen verbiketjuna on *pitää pyöriä*. A-infinitiivimuotoinen verbi *pyöriä* ilmaisee tässä yhteydessä tapahtumaa, jolla on päätepiste, sillä pyöriminen lakkaa pesukoneen ohjelman loputtua. Lisäksi puheena oleva tilanne on sellainen, ettei se ole voimassa aina: jokainen äiti ei soita ennen lähtöä ja muistuta pesukoneesta. Virke on siis spesifinen. Hypoteesini mukaan tällaiset virkkeet hahmotettaisiin yleensä epäluontevina. Virke onkin hahmotettu useammin epäluontevana kuin luontevana, mutta mielenkiintoista on se, että sitä ei ole koettu kaikkia geneerisiä virkkeitä epäluontevampana. Virkkeen luontevuuteen voi vaikuttaa se, että itse nesessiivirakenne virkkeessä on indikatiivin preesensmuotoinen *pitää*-verbi, vaikka virkkeessä on myös indikatiivin imperfektimuotoisia verbejä. Lisäksi virkkeessä olevassa nesessiivirakenteessa on kyse selkeästä neuvosta, joka voi olla aina voimassa ja toistuva, sillä pesukonetta ei ole hyvä jättää käyntiin ilman valvontaa. Kuten olen jo aiemmin tässä luvussa sekä luvussa 4.1. todennut, nominatiivisubjektia esiintyy erityisesti ohjeellisissa nesessiivirakenteissa.

Perusteluja virkeillä C, D ja E on yhteensä 160 kappaletta. Jokaisen virkkeen kohdalla perustelut ovat suurimmaksi osaksi subjektin sijamuodon korjauksia. Virkkeen C (*Tasavarvo pitäisi toteutua kaikkialla maailmassa*) perustelut eroavat muiden virkkeiden perusteluista siinä, että kuusi perustelijaa mainitsee virheen olevan pieni. Tällainen perustelu on esimerkissä (23). Muissa lauseissa ei ole tällaisia perusteluja. Virke C eroaa virkkeistä D ja E siten, että siinä on konditionaalin preesens *pitäisi*, kun taas virkkeissä D ja E on indikatiivin preesensmuotoinen *pitää*-verbi. Luontevuustehtävän perusteella näyttää siltä, että indikatiivin ja konditionaalin preesens eivät suoraan vaikutta virkkeen luontevuuteen, sillä *pitäisi*-verbin sisältävät nesessiivirakenteet eivät ole säännönmukaisesti *pitää*-

verbillisiä nesessiivirakenteita luontevampia. Kuten mainitsin luvussa 4.1., sekä indikaatiivin että konditionaalin preesensillä voidaan ilmaista geneeristä tilannetta (Laitinen 1992: 209, VISK 2008 § 1527). Laitisen (1992:208–209) tutkimuksessa 69 % subjekteista on nominatiivisijaisia silloin, kun *pitää*-verbi on konditionaalin preesensissä ja lauseella ilmaistu tilanne on sellainen, jossa puhuja ottaa kantaa tulevien asiantilojen todennäköisyyksiin.

(23) Virhe on pieni, joten se ei hirveästi jää häiritsemään.

Seuraavaksi esittelen virkkeet, jotka 20–30 % vastaajista on arvottanut luonteviksi tai melko luonteviksi. Virkkeet ovat F) *Katuvalot pitäisi palaa aina, kun ulkona on pimeää* ja G) *Uusi pöytä pitäisi saapua meille tänään*. Kuten kuvio 6 osoittaa, vastaajista 24 % on arvottanut virkkeen F joko melko luontevaksi tai luontevaksi. Virkkeen G on arvottanut melko luontevaksi tai luontevaksi 22 % vastaajista. Molemmat virkkeet ovat siis jakaumaltaan selkeästi epäluontevan puolella, sillä luontevina niitä pitää alle neljäsosa vastaajista. Virkkeille yhteistä on se, että molemmissa virkkeissä on konditionaalin preesensmuotoinen *pitää*-verbi.

Virkkeen F (*Katuvalot pitäisi palaa aina, kun ulkona on pimeää*) voi tulkita useammalla kuin yhdellä tavalla. Virkkeestä ei käy ilmi, onko puheenaiheena tietyt katuvalot vai katuvalot yleisesti. Virkkeen ilmaiseman tilanteen voi siis tulkita joko geneerisenä tai spesifisenä riippuen siitä, ajatteleeko vastaaja jotain tiettyä tilannetta. Laitisen (1992) tutkimuksessa sellaiset verbit, jotka ilmaisevat elotontarkoitteisen subjektinsa pysyvää tilaa, saavat yleensä nominatiivisubjektin. Laitinen mainitsee *palaa*-verbin ilmaisevan pysyvää tilaa. (Laitinen 1992: 98.) Minun aineistossani asia näyttää olevan toisin kuin Laitisen aineistossa, sillä suurin osa vastaajista kokee virkkeen epäluontevana. Tämä eroavaisuus osoittaa sen, että pelkästään virkkeen A-infinitiivimuotoisen verbin tarkastelu ei ole riittävää, sillä saman verbin yhteydessä elotontarkoitteinen nominatiivisubjekti ei ole aina luonteva valinta. Virke G (*Uusi pöytä pitäisi saapua meille tänään*) on spesifinen: uusi pöytä on jo valittu, sillä sen pitäisi saapua. Lisäksi virkkeessä on käytetty ankkuroinnin keinoja, jotka sitovat virkkeellä ilmaistun tilanteen aikaan ja paikkaan. Näitä keinoja virkkeessä ovat *meille* ja *tänään*. (esim. Visapää 2008: 87.) Virkkeessä on A-infinitiivimuotoinen *saapua*-verbi, jolla kuvataan tilaan siirtymistä. Laitisen (1992: 92) tutkimuksessa

liikettä ilmaisevien verbien kanssa esiintyvistä subjektin tarkoitteista 25 % on nominatiivisijaisia.

Perusteluja näissä virkkeissä on yhteensä 95 kappaletta. Vain yhdeksän perustelua koskee jotain muuta kuin subjektin sijamuotoa. Neljä vastaajaa pitää virkettä F (*Katuvalot pitäisi palaa aina, kun ulkona on pimeää*) epäluontevana, mutta ei kommentoi perustelussaan subjektin sijamuotoa vaan jotain muuta kielellistä tekijää. Kaksi vastaajaa ottaisi pilkun pois virkkeestä ja kaksi vastaajaa on sitä mieltä, että *palaa*-verbi on virkkeessä epäluonteva (esimerkki 24). Yksi vastaajista kommentoi, että virke olisi luonteva puhekielessä. Virkkeen G (*Uusi pöytä pitäisi saapua meille tänään*) kohdalla kaksi vastaajaa pitää ilmausta puhekielisenä. Yksi vastaaja pohtii, että virkkeen luontevuus riippuu siitä, onko pöydästä puhuttu jo aiemmin. Vastaaja ei ota kantaa siihen, mikä osa virkkeestä muuttuisi, jos pöytä olisi ollut jo aiemmin puheena. Aiemmin mainittuus ei kuitenkaan välttämättä liity vastaajan perustelussa lauseen geneerisyyteen ja spesifisyyteen, sillä lauseessa on sellaisia elementtejä, jotka tekevät siitä selkeästi spesifisen. Vastaaja voi tarkoittaa ennemmin esimerkiksi sitä, tuleeko pöydän saapuminen yllätyksenä jollekin tilanteen henkilölle. Tämä vastaus on esimerkissä (25).

- (24) Sinällään luonteva, jos toivoo katuvalojen palavan loppuun aina hämärän jälkeen. Toivottavasti kukaan ei tällaista halua.
- (25) Riippuu siitä, onko pöydästä puhuttu aiemmin.

Selkeästi epäluontevimmat ovat virkkeet H) *Ympäristön tila pitää parantua* ja I) *Isän polkupyörä piti toimia huollon jälkeen, mutta sen vaihteet olivatkin edelleen rikki*. Kuten kuvio 6 näkee, nämä virkkeet on arvioinut melko luonteviksi tai täysin luonteviksi alle 15 % vastaajista. Molempien virkkeiden kohdalla vaihtoehtoja ”melko luonteva” tai ”täysin luonteva” on valinnut 14 % vastaajista. Virkkeitä H ja I yhdistää se, että niillä molemmilla ilmaistaan jonkinlaista tilanmuutosta. Virkkeessä H on verbi *parantua*, joka on tilanmuutosta ilmaiseva verbi. Myös virkkeellä I ilmaistaan tilanmuutosta: pyörän piti toimia huollon jälkeen, mutta se ei toiminutkaan. Toimiakseen pyörässä olisi siis pitänyt tapahtua muutos. Virkkeet eroavat toisistaan siinä, että virke H on geneerinen ja virke I spesifinen. Virkkeessä H ei ole ajan tai paikan viitepisteitä, ja sen voi ajatella koskevan koko maailman ympäristön tilaa. Lause I on spesifinen, sillä kyseessä on tietyn isän tietty polkupyörä. Tilanne on myös tapahtunut tietyssä hetkenä. Nesessiivirakenteessa on

indikatiivin imperfektimuotoinen *pitää*-verbi sekä muita imperfektimuotoisia verbejä, jotka sitovat sen menneeseen aikaan (esim. Etelämäki ym. 2009: 175). Virke H on geneerinen, joten hypoteesini mukaan sen olisi voinut ajatella olevan luontevuusasteikolla ylempänä. Kuitenkin kuviota 6 tarkastellessa huomaa, että luonteviksi miellettyillä virkkeillä ei ilmaista tilanmuutosta. Luontevimmat virkkeet ovat sellaisia, joissa ilmaistaan staattista tilaa. Vaikuttaa siis siltä, että tilanmuutoksen ilmaiseminen voi olla yksi selittäjä virkkeen H epäluontevuudelle.

Perusteluja virkkeillä H ja I on yhteensä 114 kappaletta. Näistä perusteluista 96 koskee subjektin sijamuodon korjaamista. Molempien virkkeiden kohdalla osa perustelijoista mainitsee myös jonkin muun kielellisen häiritsevyyden kuin subjektin sijamuodon: osa vaihtaisi virkkeen H (*Ympäristön tila pitää parantua*) A-infinitiivimuotoisen *parantua*-verbin *parantaa*-verbiksi ja osa vaihtaisi *pitää*-verbin *täytyy*-verbiksi molemmissa virkkeissä. Intransitiivisen *parantua*-verbin muuttaminen transitiiviseksi *parantaa*-verbiksi tekisi sanasta *ympäristö* objektin, ja nominatiivi olisi sen normin mukainen sijamuoto. On mahdollista, että virke tuntuu vastaajien mielestä epäluontevalta siksi, että virkettä voisi muokata useammalla tavalla. Perusteluista käy ilmi myös se, että vastaajat ovat saataneet ajatella sisällöllistä luontevuutta kielellisen luontevuuden sijaan. Tällainen perustelu on esimerkiksi (26).

(26) Jos ympäristön tila olisi sairas, niin tämä olisi hyvin sanottu.

Tehtävän 2 perusteella ei voi täysin luotettavasti arvioida, millä tavoin ihmiset ovat luontevuutta miettineet. Tavoitteenani on ollut ohjata vastaaja pohtimaan kielellistä luontevuutta, mutta osa tehtävien perusteluista osoitti, että osa vastaajista on miettinyt myös sisällön luontevuutta. Sisällön luontevuutta arvioitiin perusteluissa kuitenkin vähän, joten tehtävän perusteella voi tehdä johtopäätöksiä myös kielellisestä luontevuudesta. Luontevimmat virkkeet ovat tehtävän perusteella sellaisia, joissa on A-infinitiivimuotoinen *olla*-verbi (*Tuotteen hinta pitää olla mainoksessa selkeästi näkyvissä*). Lisäksi näyttää siltä, että useammin luonteviksi mielletään sellaiset virkkeet, joissa on käytetty vain vähän ankuroinnin keinoja eli erilaisia ajan ja paikan viitepisteitä (*Virke pitää alkaa isolla alkukirjaimella*). Yleensä näillä virkkeillä ilmaistaan geneerisiä tilanteita. Osa tällaisista virkeistä on kuitenkin arvotettu myös epäluonteviksi. Epäluontevin geneerinen virke on

sellainen, jolla ilmaistaan tilanmuutosta (*Ympäristön tila pitää parantua*). Virke, jossa on käytetty ankkuroinnin keinoja suhteuttamaan ilmausta puhetilanteeseen, on epäluonteva (*Isän polkupyörä piti toimia huollon jälkeen, mutta sen vaihteet olivatkin edelleen rikki.*). Lauseella ilmaistuja tilanteita ja tapahtumia tarkastellessa huomaa, että luontevimpia ovat sellaiset virkkeet, joilla ilmaistaan staattista tilaa.

4.3. Nominatiivisubjektin käyttötilanteet monivalinnoissa

Kyselylomakkeen kolmannessa tehtävässä (liite, tehtävä 3) oli yhdeksän virkettä, joissa oli nominatiivisubjektillisia nesessiivirakenteita ja niihin liittyviä vuorovaikutustilanteita. Vuorovaikutustilanteita oli jokaisen virkkeen kohdalla neljä. Vaihtoehdot olivat erilaisia joka kohdassa, mutta kaikissa oli sama tausta-ajatus. Kaksi vaihtoehtoa oli tarkoitettu edustamaan puhuttua kielenkäyttöä. Toisessa puhutun kielen käyttötilanteessa viitattiin geneeriseen tilanteeseen ja toisessa spesifiseen tilanteeseen. Kaksi vaihtoehtoa taas oli tarkoitettu edustamaan kirjoitettua kielenkäyttöä, joista toisessa viitattiin geneeriseen ja toisessa spesifiseen tilanteeseen. Käytän jatkossa näistä nimityksiä geneerinen ja spesifinen puhetilanne sekä geneerinen ja spesifinen kirjoitettu tilanne. Vastaaja pystyi valitsemaan 1–2 tilannekuvausta, joissa virkettä voitaisiin käyttää. Tehtävässä oli myös vapaaehtoinen perustelumahdollisuus. Olen käsitellyt perustelut samaan tapaan kuin ensimmäisen tehtävän avovastaukset ja toisen tehtävän perustelut eli olen luokitellut perusteluja niistä esiin nousseihin teemoihin. Suuri osa perusteluista oli subjektin sijamuodon korjauksia. En käsittele systemaattisesti kaikki yksittäisiä perusteluja, vaan esittelen analyysissäni ne perustelut, joista saan lisätietoa tutkimukseeni.

Kolmannen tehtävän kaikki virkkeet ovat sellaisia, että niillä voidaan viitata joko spesifiseen tai geneeriseen tilanteeseen. Niissä ei ole käytetty ankkuroinnin keinoja, jotka kytkeisivät ne automaattisesti tiettyyn tilanteeseen. Tällaisia piirteitä olisivat esimerkiksi deiktiset adverbit, kuten *eilen* tai *tänään* sekä persoona- ja demonstratiivipronominit. (Etelämäki ym.2009: 174–175.) Tehtävän lauseet on rakennettu siten, että *pitää*-verbi esiintyy indikatiivin preesensissä ja imperfektissä sekä konditionaalin preesensissä. Jokaista muotoa on kolmessa eri virkkeessä. Preesensillä viitataan usein puhehetken aikaan tilaan, mutta se voi olla myös geneerisen lauseen aikamuoto. Kontekstin avulla

preesensillä voidaan viitata myös tulevaan ja menneeseen. (VISK 2008 § 1527.) Imperfekti taas kytkee virkkeen menneeseen aikaan (esim. Langacker 1999: 219), mutta pyrin pitämään myös nämä virkkeet sellaisina, joihin myös geneeriset vaihtoehdot sopisivat. Konditionaalin preesens on virkkeissä puhekielisessä muodossa *pitäis*. Vuorovaikutustilanteissa huomioin tämän puhekielisyyden ja mietin myös kirjalliset käyttötilanteet sellaisina, joihin puhekielinen muoto sopisi. Päädyin puhekieliseen muotoon, sillä yleiskieliselle *pitäisi*-muodolle olisi ollut vaikea keksiä luontevia puhekielen käyttötilanteita. Valitsin virkkeiden A-infinitiivimuotoiset verbit siten, että jokaisen *pitää*-verbin kanssa esiintyy kerran tilaa sekä tapahtumaa ilmaisevat verbit ja *olla*-verbi. Taulukossa 2 havainnollistan sitä, kuinka virkkeet on rakennettu.

TAULUKKO 2. Kolmannen tehtävän virkkeiden muodostaminen *pitää*-verbin ja A-infinitiivimuotoisen verbin perusteella.

	<i>olla</i>	tilaa ilmaiseva	tapahtumaa ilmaiseva
<i>pitää</i>	<i>olla</i>	<i>mahtua</i>	<i>loppua</i>
<i>pitäis</i>	<i>olla</i>	<i>kestää</i>	<i>aueta</i>
<i>piti</i>	<i>olla</i>	<i>näyttää</i>	<i>syntyä</i>

Olen koonnut taulukkoon 3 kaikki tehtävän virkkeet. Taulukosta 3 näkyy, kuinka paljon eri vuorovaikutustilanteita on kunkin virkkeen kohdalla valittu. Vastaaja sai valita 1–2 vaihtoehtoa, joten taulukossa näkyy myös, kuinka paljon vastauksia kunkin virkkeen kohdalla on yhteensä valittu. Taulukosta 3 näkyy, että vähiten vastausvaihtoehtoja on valittu niiden virkkeiden kohdalla, joissa *pitää*-verbi on indikatiivin imperfektissä. Erot muihin virkkeisiin eivät kuitenkaan ole suuria. Eniten vastausvaihtoehtoja on valittu kahdessa virkkeessä, joissa on *olla*-verbi (*Ennen lähtöä matka pitää olla maksettu kokonaan* ja *Juomat pitäis olla kylmänä, kun vieraat saapuvat.*) sekä virkkeessä, jossa A-infinitiivimuotoinen verbi on tilaa ilmaiseva verbi *kestää* (*Kalliista liikkeestä ostettu sohva pitäis kestää käyttöä.*) Näiden kolmen virkkeen kohdalla yhteensä valittujen vastausvaihtoehtojen määrä on yli 500. Suuri valittujen vastausten määrä kertoo siitä, että useampi vastaaja on kokenut enemmän kuin yhden vuorovaikutustilanteen sopivaksi. Virkkeet on järjestetty taulukossa sen mukaan, missä muodossa *pitää*-verbi niissä esiintyy. Ylimpänä ovat indikatiivin preesensmuotoisen, seuraavana konditionaalin preesensmuotoisen ja viimeisenä indikatiivin imperfektimuotoisen *pitää*-verbin sisältävät virkkeet.

TAULUKKO 3. Tehtävän 3 vastausten jakautuminen eri vuorovaikutustilanteiden välillä.

Virke	Spesifinen puhuttu	Spesifinen kirjoitettu	Geneerinen puhuttu	Geneerinen kirjoitettu	Yhteensä
<i>Hakemuksen teksti pitää mahtua yhdelle sivulle.</i>	165	84	153	71	473
<i>Että kaikille jää hyvät muistot, tapahtuma pitää loppua ajoissa.</i>	201	47	94	90	432
<i>Ennen lähtöä matka pitää olla maksettu kokonaan.</i>	178	186	83	65	512
<i>Ovi pitäis aueta automaattisesti.</i>	202	172	86	24	484
<i>Juomat pitäis olla kylmänä, kun vieraat saapuvat.</i>	203	241	37	30	511
<i>Kalliista liikkeestä ostettu sohva pitäis kestää käyttöä.</i>	161	151	65	137	514
<i>Päätös piti syntyä yksimielisesti.</i>	153	139	57	49	398
<i>Vaatteet piti näyttää tyylikkäiltä.</i>	170	123	85	28	406
<i>Talo piti olla samannäköinen kuin muut alueen talot.</i>	169	143	84	33	429

Taulukossa 3 on lihavoituna ne vaihtoehdot, joita kunkin virkkeen kohdalla on valittu useimmiten. Olen lihavoinut useamman kohdan silloin, kun useampaa kuin yhtä vaihtoehtoa on valittu määrällisesti lähes saman verran. Kuten taulukko 3 osoittaa, lähes kaikkien virkkeiden kohdalla useimmiten on valittu spesifejä tilannekuvauksia. Vastausvaihtoehtojen jakautuminen on samanlainen kaikkia *pitää*-verbin muotoja sekä kaikkia A-infinitiivimuotoisia verbejä tarkastellessa. Nostan analyysissäni esiin ne virkkeet, jotka

poikkeavat yleisestä linjasta jollain tapaa ja pohdin, millaisia syitä poikkeavuuksille voi olla. Lisäksi käsittelen virkkeisiin tulleita perusteluja siten, että nostan esiin ryhmittymiä, joita perustelut muodostavat. Perustelumahdollisuus oli vapaaehtoinen, joten perusteluja on tullut vain pieneltä osalta vastaajista. Koen kuitenkin järkevänä käsitellä perusteluja, sillä ainoastaan monivalintavastausten perusteella virkkeiden välillä ei ole juurikaan eroja.

Spesifinen puhetilanne on ollut suosituimpien vastausten joukossa kaikissa virkkeissä, ja kolmea virkettä lukuun ottamatta spesifinen kirjoitettu tilanne on ollut toinen suosittu vaihtoehto (ks. taulukko 3). Virke *Hakemuksen teksti pitää mahtua yhdelle sivulle* poikkeaa tästä linjasta, sillä sen kohdalla on valittu lähes yhtä usein geneeristä ja spesifistä puhetilannetta. Sen sijaan spesifinen kirjoitettu ja geneerinen kirjoitettu tilanne ovat saaneet vastauksia vähemmän. Virke on siis mielletty puhekieleen sopivaksi ilmaukseksi. Tätä poikkeusta voi selittää se, millaisia virkkeen vaihtoehtoiset tilannekuvaukset ovat. Tilannekuvauksissa molemmat kirjoitetun kielen tilanteet ovat melko virallisia, kun taas monissa muissa virkkeissä spesifisessä tilanteessa myös kirjoitettu tilanne on epävirallinen. Virkkeen kirjoitetun kielen tilannekuvaukset ovat ”lukee työvoimatoimiston nettisivulla, jossa neuvotaan työnhaussa” ja ”rekrytointifirman työntekijä kirjoittaa laatiessaan työpaikkailmoitusta myyjän tehtäviin”. Vaikka näistä vaihtoehtoista jälkimmäinen on spesifinen tilanne, sillä kyseessä on jonkin rekrytointifirman työntekijä, joka kirjoittaa ilmoitusta tiettyyn työtehtävään, on se silti virallinen. Esimerkiksi virkkeessä *Juomat pitäis olla kylmänä, kun vieraat saapuvat* spesifinen kirjoitettu tilannekuvaus on ”sisko kirjoittaa Whatsapp-viestissä veljelleen, joka tekee kotona juhlajärjestelyitä”. Nominatiivisubjektia pidetään luontevampana epävirallisessa kuin virallisessa tekstissä silloin, kun kyseessä ei ole ohjeteksti.

Toinen poikkeus on virke *Että kaikille jää hyvät muistot, tapahtuma pitää loppua ajoissa*. Siinä suurin osa vastaajista on valinnut spesifisen puhetilanteen vaihtoehdon, mutta muista kohdista poiketen spesifistä kirjoitettua tilannetta on valittu vähiten. Huomattavasti spesifistä kirjoitettua tilannetta enemmän on valittu geneerisiä vaihtoehtoja. Vastausvaihtoehtojen jakautuminen on sinänsä yllättävää, sillä spesifisessä kirjoitetussa tilannekuvauksessa on kyse sähköpostiviestistä. Vastausvaihtoehto on ”ainejärjestön vuosijuhlien vastuhenkilö kirjoittaa sähköpostissa, jonka lähettää juhlaa suunnitelleen

työryhmän jäsenille”. Myös geneerisessä kirjoitetussa tilannekuvauksessa kyse on jossain määrin epävirallisesta tekstistä, sillä vaihtoehto on ”lukee blogitekstissä, jossa kerrotaan, millainen on hyvä tapahtuma” Virkkeen perusteluissa mainitaan useasti, että virke on puhekielinen. Jonkin verran kommentoidaan kuitenkin sitä, että virke sopii blogitekstiin, sillä blogeissa kirjoitetaan puheenomaista kieltä. Tällainen vastaus on esimerkissä (X). On mahdollista, että blogiteksti on tulkittu näissä vaihtoehdoissa epävirallisempänä kuin sähköpostiviesti.

(27) Blogeissa kirjoitetaan usein hyvin puheen kaltaista kieltä.

Kolmas poikkeus tehtävässä on virkkeessä *Kalliista liikkeestä ostettu sohva pitäis kestää käyttöä*. Siinä spesifisiä tilanteita on valittu eniten, mutta lähes yhtä usein on valittu geneeristä kirjoitettua tilannetta. Geneeristä puhetilannetta on valittu vähiten. Eroa voi selittää se, että tämän lauseen vaihtoehdoissa geneerinen kirjoitettu tilanne kuvataan keskustelupalstan kirjoitteluksi huonekaluliikkeistä. Keskustelupalstoille kirjoitettu kieli on usein puheenomaista. Vaihtoehto on ”lukee keskustelupalstalla, jossa puhutaan huonekaluliikkeistä”. Kuten olen aiemmin analyysissä maininnut esimerkiksi luvussa 3.1., ja kuten Laitisen (1992: 19) aiempi tutkimus osoittaa, nominatiivisubjektilliset nesessiivirakenteet viihtyvät yleensä epävirallisissa yhteyksissä.

Vastaajien kirjoittamien perustelujen pohjalta muodostuu kaksi ryhmää, joissa on tutkielmani kannalta mielenkiintoisia seikkoja. Selkeimmän ryhmän muodostavat ne virkkeet, joissa on indikatiivin imperfektimuotoinen *pitää*-verbi. Näitä virkkeitä ovat *Päätös **piti** syntyä yksimielisesti*, *Vaatteet **piti** näyttää tyylikkäiltä* ja *Talo **piti** olla samannäköinen kuin muut alueen talot*. Perusteluja *piti*-verbillisillä virkkeillä on yhteensä 92 kappaletta. Perusteluista 40 koskee sitä, että virke on huonoa kieltä ja sille on vaikea keksiä mitään käyttök kontekstia. Tällaiset perustelut ovat esimerkeissä (28) ja (29). Esimerkki (28) on kirjoitettu lauseelle *Vaatteet piti näyttää tyylikkäiltä* ja esimerkki (29) lauseelle *Talo piti olla samannäköinen kuin muut alueen talot*. Muissa tehtävän virkkeissä on vain yksittäisiä kommentteja siitä, että virke on epäluonteva. Yhdessä indikatiivin imperfektimuotoisen *pitää*-verbin sisältävistä virkkeistä on *olla*-verbi, ja myös sen kohdalla mainitaan useasti se, että virke on huonoa kieltä tai että siihen ei sopisi mikään vaihtoehtoista. *Olla*-verbin yhteydessä nominatiivisubjekti mielletään yleensä luontevaksi, mutta

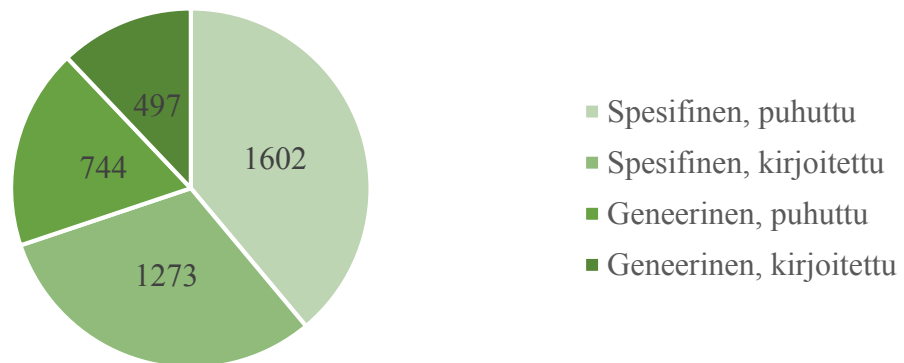
imperfektimuotoisen *piti*-verbin kanssa myös se mielletään kyselyni perusteella epäluontevaksi. Imperfektissä oleva nesessiivirakenne, jossa on nominatiivisubjekti, voi olla epäluonteva useammastakin syystä. Ensinnäkin imperfektiä ei yleensä käytetä ohjeteksteissä, ja kuten olen aiemminkin maininnut, nominatiivisubjektia käytetään erityisesti ohjeteksteissä. Toisekseen imperfekti sitoo rakenteen menneeseen aikaan (esim. Langacker 1999: 219). Aineistoni perusteella sellaiset virkkeet, joissa on käytetty ankkuroinnin keinoja, mielletään yleensä epäluonteviksi.

- (28) Ei minun mielestäni oikein edes tuo vaihtoehto käy, koska särisee niin pahoin korvassa.
- (29) Huono lause puhekieleksikin.

Toinen perusteluissa esiin nouseva ryhmä on se, millaisten virkkeiden kohdalla otetaan kantaa siihen, kuvataanko virkkeellä jotain tiettyä tilannetta vai voitaisiinko sillä kuvata mitä tahansa aiheeseen sopivaa tilannetta. Tällaisia perusteluja ovat saaneet virkkeet *Ennen lähtöä matka pitää olla maksettu kokonaan*, *Talo piti olla samannäköinen kuin muut alueen talot* ja *Ovi pitäis aueta automaattisesti*. Kahdessa virkkeessä, joiden perusteluissa on otettu kantaa virkkeen ilmaisevan tilanteen spesifisyyteen tai geneerisyyteen, on *olla*-verbi. Yhdessä virkkeessä on tapahtumaa ilmaiseva verbi *aueta*. Virkkeessä *Ennen lähtöä matka pitää olla maksettu kokonaan* yksi vastaaja mainitsee kyseessä olevan tietty matka, mutta hän myös korjaa sijamuodon genetiiviin. Epäselväksi jää siis se, pitäisikö subjektin hänen mielestään olla genetiivimuotoinen, jotta kyseessä olisi tietty matka. Tämä vastaus on esimerkissä (30). Virkkeessä *Talo piti olla samannäköinen kuin muut alueen talot*, on mainittu sekä se, että puheena on tietyt talot, että se, että kyseessä on mikä tahansa talo. Nämä vastaukset ovat esimerkeissä (31) ja (32). Mielenkiintoista on se, että *olla*-verbilisten virkkeiden perusteluissa on kommentoitu muunlaisia virkeitä useammin sitä, onko kyseessä tietty vai mikä tahansa asia. Virkkeen *Ovi pitäis aueta automaattisesti* kohdalla yhden perustelijan mielestä sana *ovi* olisi genetiivissä *oven*, jos puheena olisi jokin tietty ovi. Tämä perustelu on esimerkissä (33).

- (30) Kirjoittaisin paremmin: "matkan pitää olla maksettuna kokonaan" tai "matkan (tai matkasi) pitää olla kokonaan maksettu". Puhutaan tietystä tulevasta matkasta.
- (31) Puhutaan tietyistä taloista.
- (32) Talo, mikä hyvänsä talo - sopii tähän puhekielisenä oikein hyvin.
- (33) Rikkinäisestä ovesta kauppias puhuisi tarkemmin tietystä ovesta ("oven").

Kuviossa 7 näkyy kokonaiskuva tehtävän vastauksista. Vastauksia on tehtävän kaikissa virkkeissä yhteensä 4 116. Kuten kuvio 7 osoittaa, spesifiset tilanteet ovat olleet suosituimpia vastausvaihtoehtoja. Suosituin vaihtoehto on ollut spesifinen puhuttu tilanne, jonka osuus on 39 % kaikista vastauksista. Spesifisen kirjoitetun tilanteen osuus on 31 % vastauksista. Yhteensä 70 % vastauksista jakautuu siis spesifisille tilanteille. Geneerisen puhetilanteen osuus on 18 % vastauksista. Vähiten valittiin geneerisiä kirjoitettuja tilanteita, joiden osuus vastauksista on 12 %.

KUVIO 7. Kokonaiskuva kolmannen tehtävän vastausvaihtoehtojen jakautumisesta.

Tehtävä 3 ei ollut tehtävätyyppinä kaikilta osin onnistunut. Perusteluista käy ilmi, että monet vastaajat ovat mieltäneet kielenhuollon norminvastaisen subjektin sijan merkkinä siitä, että tilanne ei voi olla muodollinen tai virallinen. Useassa kohdassa geneeriset tilanteet ovat jollain tapaa muodollisia, kun taas spesifiset tilanteet arkipäiväisiä tapahtumia. Perusteluiden lisäksi tämä näkyy siinä, että sellaiset geneeriset tilanteet, joita on valittu usein, ovat jollain tapaa epämuodollisia. Epämuodollinen geneerinen vaihtoehto on esimerkiksi teksti keskustelupalstalla. Luulen tämän muodollisuuden ja epämuodollisuuden vaihtelun tilannekuvauksissa vaikuttavan siihen, että spesifisiä tilanteita on suosittu kaikissa kohdissa eniten. Toisaalta Laitinen (1992: 19) toteaa, että nominatiivisubjekti tuntuu viihtyvän nesessiivirakenteessa etenkin silloin, jos kyseessä on epävirallinen tilanne tai ohjeteksti. Se, että nominatiivisubjektillinen nesessiivirakenne liitetään epämuodollisiin tilanteisiin, ei siis ole yllättävää.

4.4. Geneerisyys ja spesifisyys nesessiivirakenteessa

Neljännessä tehtävässä (liite, tehtävä 4) vastaajia pyydettiin valitsemaan kunkin lauseen kohdalla, onko lauseella ilmaistu tilanne heidän mielestään ainutkertainen vai yleistetty. Ainutkertainen vastasi tutkielmassani spesifistä ja yleistetty geneeristä tilannetta. Esittelin kysymystyyppin luvussa 2.2. Vastaajien valitsemat luokittelut ovat näkyvissä taulukossa 4. Tehtävän lauseissa ei ollut kielellisiä elementtejä, jotka kytkisivät ilmauksen ankkuripaikkaan. Niissä ei ollut esimerkiksi aikamuotoja tai pronomineja, jotka ovat yleisiä ankkuroinnin keinoja (esim. Langacker 1999: 219). Valitsin sellaisia lauseita, jotka itsessään eivät ohjaa sitä, ilmaistaanko niillä spesifistä vai geneeristä tilannetta. Tarkoituksenani oli selvittää, ohjaako nominatiivisijainen subjekti tulkinnan geneeriseksi.

Kuten taulukosta 4 näkyy, kaikki ne lauseet, joiden kohdalla on valittu useammin vaihtoehtoa ainutkertainen, ovat nominatiivisubjektillisia lauseita. Useammin ainutkertaiseksi on valittu viisi lausetta. Nominatiivisubjektin sisältävistä lauseista kaksi on valittu useammin yleistetyksi. Laitisen (1992: 182) mukaan nominatiivisubjektien tarkoitteet ovat usein geneerisiä tai epäspesifejä. Laitisen tutkimuksessa kuitenkin myös genetiivisubjektin tarkoite voi olla geneerinen. Tutkimukseni kyselylomakkeen neljännessä tehtävässä jokainen genetiivisubjektin sisältävä lause on valittu useammin yleistetyksi tilanteeksi. Suuressa osassa lauseita erot eivät kuitenkaan ole suuria. Käsittelen tässä luvussa tarkemmin niitä lauseita, joiden kohdalla jompaakumpaa vaihtoehtoa on valittu selkeästi useammin.

TAULUKKO 4. Neljännen tehtävien vastausten koonti.

	Ainutkertainen		Yleistetty	
	kpl	%	kpl	%
<i>Ostokset pitää maksaa alle 50 euroa.</i>	244	82	55	18
<i>Työt pitäisi alkaa sovittuna päivänä.</i>	193	65	106	35
<i>Paketti pitäisi saapua ilmoitettuna ajankohtana.</i>	181	61	118	39
<i>Pitkään jatkunut sairastelu pitäisi loppua lääkekuurin jälkeen.</i>	175	59	124	41
<i>Tilaus pitää loppua heti irtisanomisen jälkeen.</i>	153	51	146	49
<i>Hakemus pitää saapua perille ajoissa.</i>	148	50	151	50
<i>Pelin pitää ratketa viimeistään jatkoajalla.</i>	120	40	179	60
<i>Kallis viini pitää maistua hyvälle.</i>	96	32	203	68
<i>Kyselyn pitäisi olla sopivan mittainen.</i>	79	26	220	74
<i>Taustamusiikin pitää soida koh- tuullisella äänenvoimakkuu- della.</i>	69	23	230	77
<i>Tietokoneen pitää toimia.</i>	39	13	260	87
<i>Sanomalehden pitää tulla aa- mulla ajoissa.</i>	34	11	265	89
<i>Junan pitää kulkea aikataulussa.</i>	33	11	266	89
<i>Kirjan pitää alkaa houkuttele- vasti.</i>	24	8	275	92

Kuten taulukko 4 osoittaa, useimmiten ainutkertaiseksi valittu lause on *Ostokset pitää maksaa alle 50 euroa*. Sen kohdalla noin 82 % vastaajista on valinnut vaihtoehdon ”ainutkertainen”. Useimmiten yleistetyksi valitut lauseet ovat *Tietokoneen pitää toimia*, *Sanomalehden pitää tulla aamulla ajoissa*, *Junan pitää kulkea aikataulussa* ja *Kirjan pitää alkaa houkuttelevasti*. Näiden lauseiden kohdalla yli 85 % vastaajista on valinnut vaihtoehdon ”yleistetty”. Kun vertaa useimmiten ainutkertaiseksi ja yleistetyksi valittuja lauseita, huomaa, että vastaaja ei välttämättä ole ajatellut ainutkertaisuutta ja yleistettävyyttä kielelliseltä kannalta. Vastaaja on voinut ajatella enemmänkin esimerkiksi sitä, millaisessa tilanteessa itse käyttäisi lausetta. Tällöin ne lauseet, jotka on valittu useammin ainutkertaiseksi, ovat sellaisia, jotka sopivat arkielämään. Useimmiten ainutkertaiseksi valittu lause *Ostokset pitää maksaa alle 50 euroa* on sellainen, jota voisi käyttää arkisessa keskustelussa esimerkiksi pyytäessään toista käymään kaupassa. Lauseella ilmaistu tilanne ei kuitenkaan päde välttämättä joka kerta, kun kaupassa käydään Useimmiten yleistetyksi valittu lause *Kirjan pitää alkaa houkuttelevasti* taas sopii parhaiten tilanteeseen, jossa keskustellaan kirjoista yleisesti. Myös muut lauseet, jotka selkeä enemmistö on kokenut yleistetyksi, ilmaisevat sellaisia tilanteita, jotka eivät välttämättä sovi arkipäiväiseen, omaa elämää koskevaan keskusteluun. Sen sijaan lähes yhtä usein ainutkertaiseksi ja yleistetyksi valitut lauseet (*Tilaus pitää loppua heti irtisanomisen jälkeen* ja *Hakemus pitää saapua perille ajoissa*) voivat sopia sekä omaa elämää koskevaan puheeseen että yleisellä tasolla tilauksista tai hakemuksista puhuttaessa.

Neljännän tehtävän tehtävänanto ei ole täysin onnistunut, mikä on todennäköisesti vaikuttanut vastauksiin. Kuten aiemmin olen maininnut, vastaajat ovat voineet miettiä sitä, millaisessa tilanteessa itse käyttäisivät lauseita. Tällöin omaan arkielämään sopivat lauseet on voitu valita useammin ainutkertaisiksi. Tehtävä oli myös kyselylomakkeen viimeinen, joten on mahdollista, että siihen ei ole enää keskitytty yhtä hyvin kuin alun tehtäviin. Neljännän tehtävän vastausten perusteella tulokset ovat päinvastaisia kuin hypoteesini, sillä hypoteesini mukaan nominatiivisijalla merkittäisiin geneeristä tilannetta. Neljännän tehtävän perusteella ei voi tehdä luotettavia johtopäätöksiä, sillä tehtävänanto ei ole välttämättä ohjannut vastaajaa siten, miten oli tarkoitus. Useissa lauseissa vastausvaihtoehdot eivät kuitenkaan ole kallistuneet selkeästi jommallekummalle puolelle, mikä vaikuttaa siltä, että informanteilla ei ole ollut selkeää yhteistä näkemystä asiasta.

4.5. Yhteenveto

Tässä luvussa kokoan yhteen eri tehtävien vastauksia siitä näkökulmasta, kuinka ne vastaavat luvussa 1.1. esittelemiini tutkimuskysymyksiin. Tutkimuskysymyksiäni olivat seuraavat:

1. Millaisissa virkkeissä nominatiivi on luonteva nesessiivirakenteen elotontarkoitteisen subjektin sija kyselytutkimuksen tuottaman aineiston perusteella?
2. Millaisessa kielenkäyttötilanteessa nominatiivia käytetään nesessiivirakenteen elotontarkoitteisen subjektin sijana?
3. Millaiseen tilanteeseen nominatiivisubjektillisella nesessiivirakenteella viitataan vuorovaikutuksessa?
4. Millaista tietoa kyselytutkimuksella voi saada nesessiivirakenteen subjektin sijanvaihtelusta?

Ensimmäinen tutkimuskysymys koski sitä, millaisissa nesessiivirakenteissa nominatiivi oli luonteva subjektin sija. Nesessiivirakenteen luontevuutta pystyi arvioimaan tehtävistä 1, 2 ja 3 (ks. liite). Tehtävässä 2 vastaajia pyydettiin arvioimaan kunkin virkkeen luontevuutta asteikolla. Myös tehtävän 1 vastauksista ja tehtävän 3 perusteluista voi tehdä päätelmiä siitä, millaiset virkkeet koettiin luontevina. Luontevimpina koettiin sellaiset virkkeet, joissa oli *olla*-verbi. Tämä on linjassa aiempien tutkimusten kanssa (esim. Laitinen 1992). Imperfektimuotoisen *piti*-verbin kanssa myös *olla*-verbi koettiin kuitenkin epäluontevana. Ensimmäisen tehtävän vastausten, kolmannen tehtävän perusteluiden ja toisen tehtävän luontevuusasteikon perusteella sellaiset virkkeet, joissa oli käytetty ankkuroinnin keinoja, koettiin epäluontevina. Tällainen oli esimerkiksi virke *Isän polkupyörä piti toimia huollon jälkeen, mutta sen vaihteet olivatkin edelleen rikki*. Virkkeet, joissa ankkuroinnin keinoja ei käytetty lainkaan, koettiin luontevimpina. Tällainen oli esimerkiksi virke *Matkapuhelin pitää olla pois päältä lentokoneessa*. Geneerisiksi voidaan tulkita sellaiset virkkeet, joissa ei ole ajan tai paikan viitepisteitä. Sellaiset virkkeet, joilla ilmaistu tilanne oli selkeästi spesifinen, olivat vastaajien mielestä epäluontevimpia. Nominatiivisubjekti tuntuu kyselylomakkeen tuottaman aineiston perusteella sopivan paremmin sellaisiin nesessiivirakenteisiin, joilla ilmaistu tilanne voidaan tulkita geneeriseksi.

Kyselyn tuottaman aineiston perusteella nominatiivisubjekti ei sopinut sellaisiin nesessiivirakenteisiin, joissa *pitää*-verbi oli indikatiivin imperfektissä. Tämä kävi ilmi tehtävien 2

ja 3 vastauksista. *Pitää*-verbiä esiintyi kyselylomakkeessa kolmessa eri muodossa: indikatiivin preesensissä (*pitää*), konditionaalin preesensissä (*pitäisi* ja *pitäis*) sekä indikatiivin imperfektissä (*piti*). Näistä muodoista indikatiivin imperfekti oli vastaajien mielestä selkeästi epäluontevin nominatiivisubjektillisessa nesessiivirakenteessa. Uskon epäluontevuuden syynä olevan juuri *pitää*-verbin indikatiivin imperfektimuodon, enkä jonkin muun virkkeissä olevan piirteen, sillä epäluonteviksi koettiin sekin tehtävän 3 virke, joissa *piti*-verbiä seurasi *olla*-verbi. Yleensä *olla*-verbin kanssa nominatiivisijainen subjekti mielletään luontevaksi. *Piti*-verbin kanssa esiintyi myös sekä tilaa että tapahtumaa ilmaisevia verbejä ja virkkeet olivat keskenään erilaisia, joten muita niitä yhdistäviä tekijöitä ei ollut. Lauseita, joissa *pitää*-verbi oli indikatiivin tai konditionaalin preesensissä, ei kommentoitu epäluonteviksi yhtä säännönmukaisesti. Tehtävän 2 luontevuusasteikolla epäluontevin oli se virke, jossa oli indikatiivin imperfektimuotoinen *pitää*-verbi. *Pitää*- ja *pitäisi*-verbien kanssa mainintoja epäluontevuudesta saivat muita useammin lauseet *Uutinen pitäisi perustua faktoihin* ja *Ympäristön tila pitää parantua*. Näiden lauseiden pohjalta näyttää siltä, että sijanvaihteluun voi liittyä myös aspektuaalisia tekijöitä. Esimerkiksi lause *Ympäristön tila pitää parantua* ilmaisee tilanmuutosta. Kyselyni toisen tehtävän perusteella tämä voi osaltaan vaikuttaa rakenteen luontevuuteen, sillä tilanmuutosta ilmaisevat virkkeet koettiin usein epäluontevimpina kuin staattista tilaa ilmaisevat virkkeet. Myös Laitinen (1992: 90–91) on todennut tutkimuksessaan, että nominatiivisubjekti liittyy usein sellaisiin tilanteisiin, joissa ilmaistu tilanne on jatkuva ja geneerinen. Genetiivisubjekti taas liittyy useammin sellaisiin yhteyksiin, joissa ilmaistu tilanne on spesifinen ja dynaaminen prosessi.

Toisena tutkimuskysymyksenäni oli, millaisessa kielenkäyttötilanteessa nominatiivisubjektia käytetään nesessiivirakenteen subjektin sijana. Kolmas kysymys koski sitä, millaiseen tilanteeseen nominatiivisubjektilla viitataan vuorovaikutustilanteessa. Vastauksia näihin kysymyksiin voi tarkastella tehtävistä 1, 3 ja 4. Ensimmäisessä tehtävässä informantteja pyydettiin kuvailemaan tilanteita, joissa lauseita *Matkapuhelin pitää olla pois päältä lentokoneessa* ja *Uutinen pitäisi perustua faktoihin* voitaisiin käyttää. Lauseiden käyttötilanteet olivat erilaisia. Ensimmäinen lause sopi vastausten perusteella erityisesti puhetilanteisiin. Puhetilannetta käsittelevissä vastauksissa informantit kuvasivat eniten keskustelutilanteita, joissa kyse oli useimmiten ohjeistuksesta tai ohjeen toistamisesta. Useamman kerran mainittiin myös ohjeistuspuhe, jossa ei ole vuorovaikutusta kuulijan ja

puhujan välillä. Kirjoitettuja tilanteita mainittiin myös, mutta huomattavasti vähemmän. Kirjoitetun kielen vastauksissa erityisesti ohjeteksti nousi esiin. Lauseen *Uutinen pitää perustua faktoihin* kohdalla vaihtoehdot jakautuivat eri tavalla: noin kolmasosa vastaajista oli sitä mieltä, ettei lause ole luontevaa suomen kieltä, kolmasosa kuvasi puhetilanteita ja kolmasosa kuvasi kirjoitettuja tilanteita. Ensimmäisen lauseen kohdalla vain muutama vastaaja oli sitä mieltä, ettei lause ole luonteva. Kirjoitetun kielen kuvausten osalta jakauma oli erilainen lauseiden välillä: toisen lauseen kohdalla ohjeteksti mainittiin vain yksittäisissä vastauksissa, ja selkeästi suurin osa kuvasi internetissä käytettävää kieltä. Puhekielen osalta esiin nousivat toisen lauseen kohdalla erityisesti keskustelutilanteet ja ohjeistuspuhe.

Kolmannessa tehtävässä vastaajat valitsivat erilaisille virkkeille sopivia käyttötilanteita neljästä vaihtoehdosta. Vaihtoehdoissa oli puhutun ja kirjoitetun kielen tilanteita, joissa viitattiin joko spesifiseen tai geneeriseen tilanteeseen. Käytin näistä analyysissä nimityksiä spesifiset puhutut ja kirjoitetut tilanteet sekä geneeriset puhutut ja kirjoitetut tilanteet. Lisäksi vastaajat saivat halutessaan perustella vastauksiaan. Kolmannen tehtävän perusteella nominatiivisubjektillinen nesessiivirakenne sopi epävirallisiin tilanteisiin. Suosituimpia vaihtoehtoja olivat spesifiset puhutut ja kirjoitetut tilanteet. Ne geneeriset tilanteet, joita oli valittu usein, olivat myöskin jollain tapaa epävirallisia, esimerkiksi keskustelupalstan tekstejä. Ensimmäisen ja kolmannen tehtävän perusteella nesessiivirakennetta, jossa oli nominatiivisubjekti, käytettiin siis mieluiten epävirallisessa tai puhutussa tilanteessa. Tämä sopii Laitisen (1992: 19) huomioon siitä, että nesessiivirakenteen nominatiivisubjekti viihtyy erityisesti mahdollisimman epävirallisessa kontekstissa. Oli odotuksenmukaista, että norminvastainen nominatiivisubjekti miellettiin useammin epäviralliseen kuin viralliseen yhteyteen sopivaksi.

Neljännessä tehtävässä vastaajat lajittelivat erilaisia virkkeitä sen mukaan, oliko virkeellä ilmaistu tilanne heidän mielestään ainutkertainen vai yleistetty. Tehtävän sana *ainutkertainen* tarkoitti spesifistä ja *yleistetty* geneeristä. Neljäs tehtävä oli ainoa tehtävä, jossa mukana oli nominatiivisubjektien lisäksi genetiivisubjekteja. Neljännen tehtävän perusteella nominatiivisubjekti ei liittynyt geneeriseen tilanteeseen. Spesifisiksi miellettiin ainoastaan sellaisia virkkeitä, joissa oli nominatiivisubjekti. Kaksi nominatiivisubjektillista virkettä liitettiin geneeriseen tilanteeseen. Kaikkien genetiivisubjektillisten

virkkeiden kohdalla valittiin geneerisen tilanteen vaihtoehto. Tehtävän kaikki virkkeet olivat kielellisesti sellaisia, että ne voisivat ilmaista geneeristä tilannetta. Neljännen tehtävän vastaukset eivät siis sovi hypoteesiini, jonka mukaan nominatiivisubjektilla ilmaistaisiin yleensä geneeristä tilannetta. Neljäs tehtävä ei kuitenkaan anna täysin luotettavaa tietoa, sillä sisällöllisesti tehtävän virkkeet jakautuivat siten, että osaa olisi luontevampaa käyttää arkikielessä kuin toisia. Arkikieleen sopivissa virkkeissä oli useammin nominatiivisubjekti, mikä on voinut vaikuttaa siihen, että nominatiivisubjektilliset virkkeet on ajateltu useammin ainutkertaisina. Genetiivisubjektilliset virkkeet sen sijaan olivat usein sellaisia, jotka sopivat paremmin geneerisiin tilanteisiin.

Neljäs tutkimuskysymykseni liittyi valitsemaani metodiin eli kyselytutkimusmenetelmään. Vaikka käytin kyselyn laatimiseen paljon aikaa, ei se ollut kaikilta osin onnistunut. Suurimmaksi ongelmaksi muodostui se, että tehtävänannot eivät aina ohjanneet informantteja kiinnittämään huomiota niihin asioihin, joihin olisin toivonut. Parhaiten toimi tehtävä 1 eli avokysymys. Ennen kyselyn levittämistä ajattelin, että avokysymykset olisivat vastaajille haastavimpia. Tekemäni kyselyn perusteella lisäisin kuitenkin jatkossa avokysymysten määrää. Toinen tehtävä oli luontevuusasteikkotehtävä. Toisessa tehtävässä lauseita olisi ollut hyvä miettiä enemmän sisällön kannalta. Osa lauseista oli sellaisia, joiden sisällöstä voi olla eri mieltä. Tällöin vastaaja on voinut kiinnittää huomiota sisällön luontevuuteen kielellisen luontevuuden sijaan. Tämä ilmiö näkyi esimerkiksi lauseen *Ympäristön tila pitää parantua* perustelussa, sillä yksi perustelija kirjoitti, että lause olisi hyvä, jos ympäristön tila olisi sairas. Vastaaja ei siis miettinyt lauseen luontevuutta kielelliseltä kannalta vaan sisällön perusteella. Perustelujen mukaan vastaajat kuitenkin olivat kiinnittäneet huomiota useammin kielelliseen kuin sisällölliseen luontevuuteen.

Kolmas ja neljäs tehtävä olivat tehtävätyyppeinä epäonnistuneimpia. Kolmannessa tehtävässä vastaajat valitsivat erilaisiin virkkeisiin sopivia vuorovaikutustilanteita. Vastausten ja perusteluiden pohjalta voi nähdä, että norminvastainen nominatiivisubjekti on mielletty sopivaksi epävirallisiin yhteyksiin. Eniten lähes kaikkien virkkeiden kohdalla valittiin spesifisiin tilanteisiin viittaavia vaihtoehtoja. Useissa vastausvaihtoehdoissa geneeriset tilannekuvaukset olivat virallisempia kuin spesifiset. Niiden virkkeiden kohdalla, joissa tilannekuvausten geneerisyyteen ja spesifisyyteen ei liittynyt eroa virallisuuden välillä, vastauksissa oli enemmän hajontaa. Kolmannessa tehtävässä tilannekuvausvaihtoehtoja

olisi kyselyä laatiessa ollut hyvä miettiä tästä näkökulmasta. Neljännessä tehtävässä vastaajaa pyydettiin lajittelemaan virkkeitä sen mukaan, kuvattiinko niillä ainutkertaista vai yleistettyä tilannetta. Tässä tehtävässä ongelmana oli se, että osa virkkeistä oli selvästi enemmän arkikieleen sopivia kuin mihin tahansa tilanteeseen sopivia. Vastaajat ovat siis voineet miettiä, mitä virkkeitä he voisivat käyttää arkikielessään, ja valinneet sellaiset virkkeet ainutkertaisiksi.

Esittelin teorian yhteydessä luvussa 3.3. kuvioissa 1 ja 2 tutkimani nesessiivirakenteet konstruktioina. Tutkielmani tavoitteena oli tuoda uutta tietoa erityisesti nominatiivisubjektillisen konstruktion semanttiseen kuvaukseen. Vaikka en voi tehdä täysin yksiselitteistä johtopäätöstä tutkimukseni perusteella, koen saaneeni lisää tietoa rakenteen semantiikasta. Kyselyni tulokset näyttävät siltä, että nominatiivisijainen subjekti yhdistetään sellaiseen nesessiivirakenteeseen, jolla voidaan kuvata geneeristä tilannetta. Tämä käy ilmi siitä, että nominatiivisubjekti sopii vastaajien mielestä parhaiten sellaisiin virkkeisiin, joissa ei ollut ankkuroinnin keinoja. Tällaiset virkkeet ovat geneerisiä. Nominatiivisubjektillinen nesessiivirakenne konstruktiona näkyy kuviossa 8.

Semanttinen kuvaus Geneerinen nesessiivinen merkitys

Syntaktinen kuvaus	SUBJ _{NOM}	PITÄÄ _{y.3.p.}	<div style="border: 1px dashed black; padding: 2px; display: inline-block;">V_{A-INF} täydennys</div>
---------------------------	---------------------	-------------------------	--

Hinta pitää olla näkyvissä.

KUVIO 8. Nominatiivisubjektillinen nesessiivirakenne konstruktiona.

Kuten kuvio 8 osoittaa, olen tehnyt aineistoni perusteella varovaisen johtopäätöksen siitä, että nominatiivisubjektillisella nesessiivirakenteella kuvataan usein geneeristä, nesessiivistä tilannetta. Kyselylomakkeen tuottaman aineiston perusteella en voi kuvata tarkemmin genetiivisubjektillista nesessiivirakennetta, sillä aineistoni tuotti tietoa sellaisista rakenteista huomattavasti vähemmän kuin nominatiivisubjektillisista. Aineistoni perusteella vaikuttaa siltä, että myös aspektuaalisilla ominaisuuksilla on vaikutusta subjektin sijanvaihteluun. Näkökulmani ei kuitenkaan ollut aspektipiirteissä, joten olen jättänyt ne

piirteet tämän kuvauksen ulkopuolelle. Jatkotutkimuksilla nesessiivirakenteen kuvausta konstruktiona saataisiin varmasti tarkennettua.

Kerroin luvussa 3.3., että käsittelemäni nesessiivirakenteet ovat lähikonstruktioita eli toisilleen läheisiä kieliopillisia rakenteita, joilla voi kuitenkin olla itsenäinen status (Kotilainen 2007: 42–44). Keskityin tutkimuksessani erityisesti nominatiivisubjektillisiin nesessiivirakenteisiin, joten en voi varsinaisesti vertailla niitä genetiivisubjektillisiin nesessiivirakenteisiin. Mielestäni tutkimukseni kuitenkin osoittaa, että eronteko näiden rakenteiden välillä on relevanttia. Genetiivisubjekti sopii kaikenlaisiin nesessiivirakenteisiin, sillä se on normin mukainen sijamuoto. Nominatiivisubjektillisella nesessiivirakenteella sen sijaan vaikuttaa olevan oman merkityksensä, sillä se on luonteva vain tietynlaisissa rakenteissa. Kognitiivisen kieliopin ja kognitiivisen konstruktiokieliopin (ks. luku 3.3.) mukaisesti oletan, että nesessiivirakenteen sijanvaihtelu tuottaa jonkinlaisen merkityseron. Osa vastaajien perusteluista tukee tätä olettamusta sekä huomioitani siitä, että nominatiivisubjektilliseen nesessiivirakenteeseen liittyisi geneerisyys. Osassa perusteluista mainittiin, että virkkeen luontevuus riippuu siitä, puhutaanko siinä tietystä asiasta vai yleisesti kaikista sellaisista asioista, joihin virkkeellä voidaan viitata.

5. PÄÄTÄNTÖ

Tutkimukseni tarkoituksena oli selvittää nesessiivirakenteen elotontarkoitteisen subjektin sijanvaihtelua. Nesessiivirakenteessa on kielenhuollon normin mukaan genetiivisubjekti, mutta jo aiemmat tutkimukset ovat osoittaneet, että myös norminvastaista nominatiivisijaista subjektia esiintyy (esim. T. Itkonen 1974; Laitinen 1992; Autio 2014; Anttila 2017; Tikkala 2017). Rajasin aiheeni elottomiin subjektin tarkoitteisiin, sillä niiden sijanvaihtelua ei ole selitetty yhtä systemaattisesti kuin elollistarkoitteisten subjektien. Rajasin mielenkiintoni intransitiivi- ja kopulalauseisiin, sillä transitiivilauseissa elotontarkoitteinen nominatiivisubjekti esiintyy vain harvoin. Valitsin *pitää*-verbin jokaisen rakenteen verbiketjun apuverbiksi. Teoriana hyödynsin kognitiivisen kieliopin (esim. Langacker 1987, 1991) sekä kognitiivisen konstruktikieliopin (esim. Goldberg 1995, 2006) näkemyksiä lauserakenteista. Teoriataustani pohjalta oletin, että muutos subjektin sijamuodossa tarkoittaa muutosta myös rakenteen merkityksessä. Hypoteesini oli, että nominatiivisijaista subjektia voitaisiin käyttää ilmaisemaan geneeristä tilannetta.

Keräsin aineistoni kyselylomakkeella. Kyselylomaketta varten hyödynsin Korp-konkordanssihakuohjelman korpuksia. Hyödynsin kyselytutkimuksen laatimisessa ja aineiston analysoinnissa kognitiivisen kieliopin ankkuroinnin käsitettä (ks. luku 3.4.). Ankkurointi liittyi hypoteesiini siten, että sellaiset virkkeet, joissa ankkuroinnin keinoja on käytetty vain vähän, voivat kuvata geneerisiä tilanteita. Ankkuroinnin keinoilla, kuten aikamuodoilla tai pronomineilla, virkkeistä taas voidaan tehdä spesifisiä. Valitsin aineistonkeruumenetelmäkseen kyselytutkimuksen, sillä halusin kieliyhteisön näkemyksiä tutkimusaiheeseeni. En myöskään kokenut, että oma intuitioni olisi riittänyt asian selvittämiseen. Kyselytutkimus osoittautui haasteelliseksi menetelmäksi, sillä tutkimieni konstruktoiden väliset erot olivat pieniä eivätkä välttämättä sellaisia, joita ihminen ajattelisi kieltä käyttäessään. Osa kyselylomakkeen tehtävistä ei ollut onnistuneita, sillä ne eivät ohjanneet vastaajaa miettimään ilmiötä ainoastaan kielelliseltä kannalta. Kyselytutkimus tuotti kuitenkin mielenkiintoista tietoa sekä tuki aiempien tutkimusten tuloksia.

Tutkimustulosteni mukaan nominatiivisubjektillinen nesessiivirakenne sopi puhekieleen sekä epäviralliseen tekstiin. Tämä tulos oli odotuksenmukainen, sillä nominatiivisubjekti on kielenhuollon norminvastainen. Uskon tämän vaikuttavan siihen, että vastaajat

yhdistivät rakenteet epävirallisiin yhteyksiin. Tutkielmassani esiintyi *pitää*-verbiä kolmessa eri muodossa: indikatiivin preesensissä ja imperfektissä sekä konditionaalin preesensissä. Aineistostani ilmeni, että nominatiivi ei ollut vastaajien mielestä luonteva subjektin sija silloin, kun nesessiivirakenteessa oli indikatiivin imperfektimuotoinen *pitää*-verbi. Käytin myös erilaisia A-infinitiivimuotoisia verbejä. Osa niistä oli tila- ja osa tapahtumaverbejä. Tutkimukseni perusteella A-infinitiivimuotoinen verbi ei yksinään vaikuta rakenteen luontevuuteen, sillä samanlaisia tai samantyyppisiä verbejä sisältäviä lauseita pidettiin sekä luontevina että epäluontevina. Nesessiivirakenteen sijanvaihtelun tutkimuksessa on siis syytä keskittyä koko rakenteeseen eikä vain joihinkin rakenteen osiin.

Luontevimpia nominatiivisubjektit olivat sellaisissa nesessiivirakenteissa, jossa ei ollut käytetty ankkuroinnin keinoja, kuten pronomineja, tempuksia tai deiktisiä adverbejä. Tällaisilla nesessiivirakenteilla voidaan ilmaista geneeristä tilannetta (Vilkuna 1992: 137). En voi aineistoni perusteella todeta, että yksin lauseella ilmaistun tilanteen geneerisyys ohjaisi sijanvalintaa. Vaikuttaa kuitenkin siltä, että lauseella ilmaistun tilanteen geneerisyydellä ja spesifisyydellä on jonkinlaista vaikutusta sijanvalintaan, ja teinkin johtopäätöksen siitä, että nominatiivisubjektillisella nesessiivirakenteella ilmaistaan usein geneeristä tilannetta. Myös Laitisen (1992: 90–91) tutkimuksesta käy ilmi, että nominatiivisubjektin voidaan nähdä liittyvän sellaisiin tilanteisiin, joissa ilmaistu tilanne on jatkuva ja geneerinen. Genetiivisubjekti sen sijaan on useammin sellaisissa yhteyksissä, joissa ilmaistu tilanne on spesifinen ja dynaaminen prosessi. Laitisen (1992) huomiot pätevät myös minun aineistossani. Vaikka näkökulmani ei keskittynyt kuvaamaan rakenteiden aspektuaalisia piirteitä (ks. VISK 2008 § 1498), oli aineistostani huomattavissa, että lauseella ilmaistun tilanteen tyyppi vaikutti nominatiivisubjektin luontevuuteen. Pysyvää tilaa ilmaisevat lauseet koettiin useammin luontevina kuin esimerkiksi tilanmuutosta ilmaisevat lauseet.

Nesessiivirakenteen subjektin sijanvaihtelun tutkimiselle on paikkansa tulevassakin tutkimuksessa. Jatkotutkimuksessa olisi hyvä huomioida laajasti erilaisia asioita. Sekä aiempien tutkimusten että minun tutkielmani perusteella ainoastaan subjektin roolisemantiikan, predikaatin modaalifunktioiden tai lauseella ilmaistun geneerisyyden ja spesifisyyden tarkasteleminen ei riitä. Subjektin roolisemantiikkaa ja predikaatin modaalifunktioita ovat tutkineet aiemmin sekä Laitinen (1992) että Autio (2014). Heidän mukaansa nämä

asiat näyttävät vaikuttavan subjektin sijanvaihteluun, mutta asiaa ei voi selittää täydellisesti niiden avulla. Kaikki edellä mainitut asiat näyttävät siis liittyvän subjektin sijanvaihteluun, mutta eivät yksinään.

Kyselytutkimukseni perusteella jatkossa olisi hyvä kiinnittää huomiota aspektuaalisiin tilannetyyppeihin. En tutkinut aineistoani tästä näkökulmasta, mutta kuten aiemmin mainitsin, aineistostani nousi esiin asioita, jotka puoltavat aspektuaalisten piirteiden tutkimista. Myös Laitinen (1992: 106) on tutkimuksessaan pohtinut, että aspektuaalisilla piirteillä voi olla vaikutusta subjektin sijanvalintaan. Tutkimukseni perusteella geneerisyydellä ja spesifisyydellä vaikuttaisi olevan tekemistä sijanvaihtelun kanssa, joten jatkotutkimus myös siitä näkökulmasta olisi perusteltua. Mielenkiintoista olisi myös selvittää, kuinka muut aikamuodot kuin preesens ja imperfekti vaikuttavat nesessiivirakenteen luontevuuteen. Lisäksi konditionaalin ja muiden modusten vaikutusta voisi tutkia lisää. Tutkimuksessani olin rajannut nesessiiviverbiksi *pitää*-verbin, joten tulevaisuudessa voisi olla järkevää tarkastella myös muita nesessiivisiä verbejä ja verbi-ilmauksia. Jatkotutkimus vaatisi mielestäni laajan korpusaineiston tarkastelua. Korpusaineiston perusteella jatkossakin olisi mahdollista käyttää kyselytutkimusmenetelmää, ja mielestäni kieliyhteisön näkemyksistä voisi saada mielenkiintoista tietoa tutkittavasta aiheesta sekä tukea tutkijan intuitiolle. Kyselyn taustalla olisi kuitenkin tärkeää olla vahvat hypoteesit.

LÄHTEET

- ALANEN, RIIKKA 2011: Kysely tutkijan työkaluna. – Paula Kalaja, Riikka Alanen & Hannele Dufva (toim.), *Kieltä tutkimassa* s. 146–161. Helsinki: Finn Lectura.
- ANTTILA, FANNI 2017: Järki pitäisi olla mukana vai Järjen pitäisi olla mukana? *Nesessiivirakenteen subjektin sija sanomalehtikielessä*. Kandidaatintutkielma. Oulun yliopiston suomen kielen oppiaine.
- AUTIO, SIINA 2014: *Nesessiivirakenteet tamperelaisnuorten puhekielessä. Morfosyntaktis-semanticinen analyysi*. Pro gradu -tutkielma. Tampereen yliopiston kieli-, käännös- ja kirjallisuustieteiden laitos.
- GIBBS, RAYMOND W. 2007: Why cognitive linguists should care more about empirical methods? – Monica Gonzalez-Marques, Irene Mittelberg, Seana Coulson & Michael J. Spivey (toim.), *Methods in cognitive linguistics* s. 2–18. Amsterdam: John Benjamins.
- GOLDBERG, ADELE E. 1995: *Constructions. A Construction Grammar approach to argument structure*. Chicago: The University of Chicago Press.
- GOLDBERG, ADELE E. 2006: *Constructions at work. The nature of generalization in language*. Oxford: Oxford University Press.
- ETELÄMÄKI, MARJA – HERLIN, ILONA – JAAKOLA, MINNA – VISAPÄÄ, LAURA 2009: Kielioppi käsitteistykseenä ja toimintana. Kognitiivista kielioppia ja keskusteluanalyysia yhdistämässä. – *Virittäjä* 113 (2) s. 162–187.
- HAKANEN, AIMO 1993: Nesessiivisyyden ilmaisemisesta nykysuomessa. – Eeva Herrala, Jorma Luutonen & Sirkka Saarinen (toim.), *Systeemi ja poikkeama. Juhlakirja Alho Alhoniemen 60-vuotispäiväksi 14.5.1993* s. 177–193. Turun yliopiston suomalaisen ja yleisen kielitieteen laitoksen julkaisuja 42. Turku: Turun yliopisto.
- IKOLA, OSMO 1964: *Lauseopin kysymyksiä. Tutkielmia nykysuomen syntaksin alalta*. Tietolipas 26. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- ITKONEN, ESA 2003: *What is language? A study in the philosophy of linguistics*. Yleisen kielitieteen julkaisuja 8. Turku: Turun yliopisto.
- ITKONEN, ESA – PAJUNEN, ANNELI 2010: *Empiirisen kielitieteen metodologia*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- ITKONEN, TERHO 1974: Ergatiivisuutta suomessa. – *Virittäjä* 78 (4) s. 379–398.

- JAAKOLA, MINNA 2004: *Suomen genetiivi*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 995. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- KOSKINEN, YRJÖ 1860: *Finska språkets satslära*. Turku: J. W. Lillja.
- KOTILAINEN, LARI 2007: *Konstruktioiden dynamiikkaa*. Helsingin yliopiston suomen kielen ja kotimaisen kirjallisuuden laitos.
- KYNKÄÄNNIEMI, JENNI 2018: *Parisuhdenimitysten emäntä, muija ja vaimoke semantiikkaa*. Pro gradu -tutkielma. Oulun yliopiston suomen kielen oppiaine.
- LAITINEN, LEA 1992: *Välttämättömyys ja persoona. Suomen murteiden nesessiivisten rakenteiden semantiikkaa ja kielioppia*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 569. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- LANGACKER, RONALD W. 1987: *Foundations of Cognitive Grammar. Vol I. Theoretical prerequisites*. Stanford: Stanford University Press.
- LANGACKER, RONALD W. 1991: *Foundations of Cognitive Grammar. Vol II. Descriptive application*. Stanford: Stanford University Press.
- LANGACKER, RONALD W. 1999: *Grammar and conceptualization*. Berlin: Mouton de Gruyter.
- LANGACKER, RONALD W. 2005: Integration, grammaticization, constructional meaning. – Mijam Fries & Hans C. Boas (toim.), *Grammatical constructions. Back to the roots* s. 157–189. Amsterdam: John Benjamins.
- LEINO, JAAKKO 2015: The syntactic and semantic history of the Finnish genitive subject. Construction networks and the rise of a grammatical category. – Marja-Leena Helasvuo & Tuomas Huomo (toim.), *Subjects in constructions. Canonical and non-Canonical* s. 231–251. Amsterdam: John Benjamins.
- ONIKKI-RANTAJÄÄSKÖ, TIINA 2010: Ronald W. Langacker ja kognitiivisen kielitieteen perusta. – Pentti Haddington & Jari Sivonen (toim.), *Kielentutkimuksen modernit klassikot. Kognitiivinen ja funktionaalinen kielitiede* s. 41–71. Helsinki: Gaudeamus.
- PAJUNEN, ANNELI 2001: *Argumenttirakenne. Asiantilojen luokitus ja verbien käyttäytyminen suomen kielessä*. Suomi 187. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- PEKKARINEN, HELI 2011: *Monikasvoinen TAVA-partisiippi. Tutkimus suomen TAVA-partisiipin käyttökonteksteista ja verbiliittojen kieliopillistumisesta*. Helsinki: Helsingin yliopiston suomen kielen, suomalais-ugrilaisten ja pohjoismaisten kielten ja kirjallisuuksien laitos.

- RAUKKO, JARNO 1994: Polysemia: merkitysten verkosto – merkityksen verkko. – Pentti Leino & Tiina Onikki (toim.), *Näkökulmia polysemiaan* s. 36–69. Kieli 8. Helsinki: Helsingin yliopiston suomen kielen laitos.
- RAUKKO, JARNO 1999: An intersubjective method for cognitive-semantic research on polysemy. The case of GET. – Masako K. Hiraga, Chris Sinha & Sherman Wilcox (toim.), *Cultural, psychological and typological issues in cognitive linguistics. Selected papers of the bi-annual ICLA meeting in Albuquerque, July 1995* s. 87–105. Current Issues in Linguistic Theory 152. Amsterdam: John Benjamins
- RAUKKO, JARNO 2002: Pitämisen polysemia. Miten koehenkilöt hahmottava *pitää*-verbin merkitystyypppejä – *Virittäjä* 106 (3) s. 354–374.
- RAUKKO, JARNO 2003: Polysemy as flexible meaning: experiments with English *get* and Finnish *pitää*. – Brigitte Nerlich, Zazie Todd, Vimala Herman & David D. Clarke (toim.), *Polysemy: Flexible Patterns of Meaning in Mind and Language* s.161–194. Berlin: Mouton De Gruyter.
- RAUTALA, HELENA 1978: *Subjektin määräisyyden ja epämääräisyyden ilmaisukeinot englannissa ja suomessa*. Sananjalka 20. Turku: Turun yliopisto.
- SETÄLÄ, E. N. 1883: *Lauseopillinen tutkimus Koillis-Satakunnan kansankielestä*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- TALMY, LEONARD 2005: Foreword. – Monica Gonzales-Marquez, Irene Mittelberg, Seana Coulson & Michael J. Spivey (toim.), *Methods in cognitive linguistics*. Amsterdam: John Benjamins.
- TIKKALA, ELLA 2017: Muutos pitäisi tapahtua vai Muutoksen pitäisi tapahtua? *Nesessivirakenteen subjektin sija keskustelupalstoilla*. Kandidaatintutkielma. Oulun yliopiston suomen kielen oppiaine.
- VALLI, RAINE 2001: *Johdatus tilastolliseen tutkimukseen*. Jyväskylä: PS-kustannus.
- VALLI, RAINE 2015: *Johdatus tilastolliseen tutkimukseen*. Toinen, uudistettu painos. Jyväskylä: PS-kustannus.
- VANHATALO, ULLA 2002: ”Naiset motkottaa aiheesta ja nalkuttaa syyttä”. Kyselytestit verbien semanttisten sisältöjen arvioinnissa – *Virittäjä* 106 (3) s. 330–353.
- VANHATALO, ULLA 2005: *Kyselytestit synonymian selvittämisessä: Sanastotietoutta kieltenpuhujilta sähköiseen sanakirjaan*. Helsinki: Helsingin yliopisto.
- VILKUNA, MARIA 1992: *Referenssi ja määräisyys suomenkielisten tekstien tulkinassa*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

- VILKUNA, MARIA 2000: *Suomen lauseopin perusteet*. Toinen, korjattu painos. Kotimais-
ten kielten tutkimuskeskuksen julkaisuja 90. Helsinki: Edita.
- VISAPÄÄ, LAURA 2008: *Infinitiivi ja sen infiniittisyys. Tutkimus suomen kielen itsenäisistä
A-infinitiivikonstruktioista*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 1181.
Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- VISK = HAKULINEN, AULI – VILKUNA, MARIA – KORHONEN, RIITTA – KOIVISTO, VESA
HEINONEN, TARJA RIITTA – ALHO, IRJA 2008: *Iso suomen kielioppi*. Helsinki: Suo-
malaisen Kirjallisuuden Seura. <http://scripta.kotus.fi/visk> (9.10.2017).
- VÄSTI, KATJA 2012: *Verbittömät tapahtumanilmaukset. Suunnannäyttäjänä LÄHDE- ja
KOHDE-konstruktio*. Acta Universitatis Ouluensis. Series B Humaniora 107. Oulu:
Oulun yliopisto.

LIITE. Kyselylomake.

KYSELYTUTKIMUS

Tervetuloa kyselyyn!

Opiskelen Oulun yliopistossa suomen kieltä ja kerään tällä kyselylomakkeella aineistoa suomen kiel-
len pro gradu -tutkielmaani. Toivon, että vastaat kysymyksiin mahdollisimman huolellisesti. Kysely
toteutetaan anonyymisti, joten sinua ei voida tunnistaa vastauksistasi.

Ensimmäisellä sivulla on avokysymyksiä, loput kysymykset ovat monivalintatehtäviä. Kysymyksiin
vastataan yksi kerrallaan. Et voi palata kyselyssä taaksepäin muuttamaan vastauksiasi. Painamalla
seuraava-painiketta pääset aloittamaan kyselyn. Voit seurata kyselyn etenemistä sivun ylä laidassa
olevasta vihreästä palkista. Muista painaa kyselyn lopussa lähetä-painiketta, jotta vastauksesi tallen-
tuu.

Kiitos osallistumisestasi!

Ella Tikkala

Taustatiedot

Täytä ensimmäisenä itseäsi koskevat taustatiedot. Seuraava-painikkeella pääset etenemään kyselyssä.

Sukupuoli

- ☐ Nainen
- ☐ Mies
- ☐ Muu

Ikä

Äidinkieli

Asuinpaikkakunta

1. Kuvaile, millaisessa tilanteessa alla olevia lauseita voitaisiin mielestäsi käyttää. Voit miettiä esimerkiksi, onko lause kirjoitettua kieltä (Missä lause lukee? Kuka sen on kirjoittanut?) vai puhuttua kieltä (Millainen vuorovaikutustapahtuma on? Kuka puhuu ja kenelle?).

Matkapuhelin pitää olla pois päältä lentokoneessa.

Uutinen pitäisi perustua faktoihin.

2. Alla on erilaisia virkkeitä. Arvioi asteikolla, kuinka luontevalta suomen kieleltä virke mielestäsi kuulostaa. Halutessasi voit myös perustella vastauksiasi virkkeen alapuolella olevassa tekstikentässä. Tehtävässä ei ole oikeita eikä vääriä vastauksia. Asteikon numerot tarkoittavat seuraavaa:

1 = ei lainkaan luonteva

2 = ei kovin luonteva

3 = melko luonteva

4 = täysin luonteva

	1 ei lainkaan luonteva	2 ei kovin luonteva	3 melko luonteva	4 täysin luonteva
Ympäristön tila pitää parantua. <hr/>	☐	☐	☐	☐
Tasa-arvo pitäisi toteutua kaikkialla maailmassa. <hr/>	☐	☐	☐	☐
Virke pitää alkaa isolla alkukirjaimella. <hr/>	☐	☐	☐	☐
Katuvalot pitäisi palaa aina, kun ulkona on pimeää. <hr/>	☐	☐	☐	☐
Isän polkupyörä piti toimia huollon jälkeen, mutta sen vaihteet olivatkin edelleen rikki. <hr/>	☐	☐	☐	☐
Tuotteen hinta pitää olla mainoksessa selkeästi näkyvissä. <hr/>	☐	☐	☐	☐
Uusi pöytä pitäisi saapua meille tänään. <hr/>	☐	☐	☐	☐
Turvallisuus pitää olla etusijalla asiassa kuin asiassa. <hr/>	☐	☐	☐	☐
Äiti soitti ja muistutti, että pesukoneen ohjelma pitää pyöriä loppuun ennen lähtöä. <hr/>	☐	☐	☐	☐

3. Seuraavaksi näet erilaisia virkkeitä. Näet virkkeet yksi kerrallaan. Seuraava-painikkeella pääset etenemään kyselyssä.

Virkkeiden alapuolella on kuvauksia tilanteista, joissa niitä voitaisiin käyttää. Valitse mielestäsi lauseeseen parhaiten sopiva tilanne tai tilanteet. Voit valita 1–2 vaihtoehtoa, vaikka useampi vaihtoehto voi tuntua sopivalta. Halutessasi voit myös perustella vastaustasi vastausvaihtoehtojen alapuolella olevaan tekstikenttään. Tehtävässä ei ole oikeita ja väriä vastauksia.

Hakemuksen teksti pitää mahtua yhdelle sivulle.

- ☐ Lukee työvoimatoimiston nettisivulla, jossa neuvotaan työnhaussa.
- ☐ Äiti sanoo lapselleen, kun kommentoi tämän ensimmäistä työhakemusta.
- ☐ Rekrytointifirman työntekijä kirjoittaa laatiessaan työpaikkailmoitusta myyjän tehtäviin.
- ☐ Työnhaun ohjaaja kertoo videolla, jolla esittelee, millainen on hyvä työhakemus.

Perustelut (vapaaehtoinen)

Ennen lähtöä matka pitää olla maksettu kokonaan.

- ☐ Aurinkomatkojen nettisivuilla mainitaan matkan varauksen ohjeissa.
- ☐ Lukee sähköpostissa, jonka urheiluseuran rahastonhoitaja lähettää pelimatkalle ilmoittautumisen jälkeen
- ☐ Opiskelija muistuttaa kaveriporukkaansa, kun on maksanut heidän tulevan Kroatian-matkansa varausmaksun.
- ☐ Matkasihteeri kertoo yliopiston matkustusinfossa.

Perustelut (vapaaehtoinen)

Ovi pitäis aueta automaattisesti.

- ☐ Kauppias-lehti siteeraa vuoden kauppiasta haastattelussa, jossa kerrotaan esteettömistä ratkaisuista kauppoihin.
- ☐ Kauppias sanoo kutsuessaan korjaajan, koska kaupan ovi ei toimi.
- ☐ Asiakas kirjoittaa lähikauppansa asiakastyytyväisyyskyselyyn, sillä kaupan ovi on ollut pitkään rikki.
- ☐ Kauppiaat puhuvat keskenään vuosittaisessa juhlagaalassa siitä, millaisilla ratkaisuilla kaupassa käynnistä voidaan tehdä mahdollisimman helppoa.

Perustelut (vapaaehtoinen)

Päätös piti syntyä yksimielisesti.

- ☐ Opettaja valittaa opettajanhuoneessa kuultuaan, että virkistyspäivät järjestetään ajankohtana, jolloin hän ei pääse mukaan.
- ☐ Psykologian tutkija esitelmöi seminaarissa, jossa aiheena on ryhmien päätöksentekoa koskeneet tutkimukset.
- ☐ Jalkapallojoukkueen sihteeri kirjoittaa pöytäkirjaan kertoessaan, että päätöstä turnausmatkojen rahankeruusta ei syntynyt kokouksessa.
- ☐ Lukee politiikan historiaa käsittelevässä teoksessa, joka esittelee sitä, miten uusia asetuksia on yhteiskunnassa säädetty menneiden vuosikymmenten aikana.
- ☐

Perustelut (vapaaehtoinen)

Että kaikille jää hyvät muistot, tapahtuma pitää loppua ajoissa.

- ☐ Ainejärjestön vuosijuhlien vastuuhenkilö kirjoittaa sähköpostissa, jonka lähettää juhlaa suunnitelleen työryhmän jäsenille.
- ☐ Lukee blogitekstissä, jossa kerrotaan, millainen on hyvä tapahtuma.
- ☐ Työpaikan pikkujoulujen järjestämisestä vastaava työntekijä sanoo kokouksessa muulle työryhmälle, kun he miettivät juhlan kestoja.
- ☐ Tapahtumajärjestämisen ammattilaiset muistelevat menneen vuoden tapahtumia ja keskustelevat siitä, miten jatkossa erilaisten tapahtumien laatua voitaisiin parantaa.

Perustelut (vapaaehtoinen)

Juomat pitäis olla kylmänä, kun vieraat saapuvat.

- ☐ Sisko kirjoittaa Whatsapp-viestissä veljelleen, joka tekee kotona juhla järjestelyitä.
- ☐ Lukee blogitekstissä, jossa kerrotaan vinkkejä onnistuneen illan järjestämiseen.
- ☐ Isä sanoo perheelleen, kun he valmistautuvat vieraiden saapumiseen.
- ☐ Opettaja ohjeistaa tarjoilija-alan opiskelijoita tunnilla, jossa puhutaan juhlatilaisuuden valmisteluista.

Perustelut (vapaaehtoinen)

Kalliista liikkeestä ostettu sohva pitäis kestää käyttöä.

- ☐ Lukee keskustelupalstalla, jossa puhutaan huonekaluliikkeistä.
- ☐ Mies sanoo vaimolleen, kun heidän vuosi sitten ostamansa kallis sohva menee rikki.
- ☐ Työpaikan kahvihuoneessa puhutaan siitä, kannattaako huonekaluja ostaessa valita kalliimpi vai halvempi vaihtoehto.
- ☐ Pettynyt asiakas kirjoittaa huonekaluliikkeen Facebook-sivulle, kun valittaa rikkoutuneesta sohvasta.

Perustelut (vapaaehtoinen)

Vaatteet piti näyttää tyylikkäiltä.

- ☐ Lukee kirjassa, joka käsittelee eri vuosikymmenten muotia 1900-luvulta nykypäivään.
- ☐ Nainen huomauttaa tuohtuneena kumppanilleen, joka ilmaantuu hienoihin juhliin arkisissa vaatteissa.
- ☐ Museo-opas kertoo näyttelykierroksella, kun esittelee eri vuosikymmenten esineitä ja vaatteita.
- ☐ Mies kirjoittaa ystävälleen Facebook viestissä, jossa valittaa kumppaninsa asuvalinnasta hienoon tilaisuuteen.

Perustelut (vapaaehtoinen)

Talo piti olla samannäköinen kuin muut alueen talot.

- ☐ Lukee lehtijutussa, jossa kerrotaan siitä, kuinka asuinalueita alettiin rakentaa yhdenmukaisiksi.
- ☐ Asiakas valittaa tapaamisessa arkkitehdille, joka on suunnitellut taloon vääränlaisen julkisivun.
- ☐ Arkkitehti kertoo radiohaastattelussa siitä, millaisiksi asuinalueita on haluttu suunnitella eri aikoina.
- ☐ Naapuri kirjoittaa vihaisen viestin alueen uusille asukkaille, joiden talo näyttää modernimmalta kuin muut alueen talot.

Perustelut (vapaaehtoinen)

4. Alapuolella on lauseita. Lajittele lauseet valitsemalla, onko lauseella ilmaistu tilanne mielestäsi ainutkertainen vai yleistetty. Oikeita ja väärä vastauksia ei ole, ja molemmat vaihtoehdot voivat tuntua sopivilta.

	Ainutkertainen	Yleistetty
Kirjan pitää alkaa houkuttelevasti. *	☐	☐
Tietokoneen pitää toimia. *	☐	☐
Paketti pitäisi saapua ilmoitettuna ajankohtana. *	☐	☐
Pitkään jatkunut sairastelu pitäisi loppua lääkekuurin jälkeen. *	☐	☐
Junan pitää kulkea aikataulussa. *	☐	☐
Kallis viini pitää maistua hyvälle. *	☐	☐
Sanomalehden pitää tulla aamulla ajoissa. *	☐	☐
Pelin pitää ratketa viimeistään jatkoajalla. *	☐	☐
Tilaus pitää loppua heti irtisanomisen jälkeen. *	☐	☐
Taustamusiikin pitää soida kohtuullisella äänenvoimakkuudella. *	☐	☐
Työt pitäisi alkaa sovittuna päivänä. *	☐	☐
Ostokset pitää maksaa alle 50 euroa. *	☐	☐
Hakemus pitää saapua perille ajoissa. *	☐	☐
Kyselyn pitäisi olla sopivan mittainen. *	☐	☐